

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
МАРІУПОЛЬСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ЕКОНОМІКО-ПРАВОВИЙ ФАКУЛЬТЕТ
КАФЕДРА ПРАВА ТА ПУБЛІЧНОГО АДМІНІСТРУВАННЯ**

До захисту допустити:
В. о. зав. кафедри
к.ю.н., доцент Черних Є.М.

«___» _____ 2020 р.

Кваліфікаційна робота
за освітнім ступенем «Магістр»
на тему: «Правотворча діяльність міжнародних організацій: проблеми теорії
та практики»

Студентки економіко-правового факультету
Спеціальності 081 Право
освітнього ступеня «Магістр»
Підтинної Дар'ї Іванівни
Науковий керівник:
Годованик Євген Валентинович,
кандидат юридичних наук, доцент
кафедри права та публічного
адміністрування
Рецензент:
керуючий партнер адвокатського бюро
«Мироненко і партнери»
Мироненко О. В.

Кваліфікаційна робота захищена
з оцінкою _____
Секретар ЕК _____
«___» _____ 2020 р.

Маріуполь – 2020

ЗМІСТ

ВСТУП.....	5
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДІЯЛЬНОСТІ МІЖНАРОДНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ.....	9
1.1. Загальна характеристика міжнародної організації як суб'єкта правотворчості.....	9
1.2. Нормативно-правові засади правотворчої діяльності міжнародних організацій.....	28
Висновки до розділу 1.....	47
РОЗДІЛ 2. МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОТВОРЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МІЖНАРОДНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ.....	48
2.1. Міжнародна правосуб'єктність як юридична передумова правотворчості міжнародних організацій.....	48
2.2. Теоретичні та практичні аспекти імплементації актів міжнародних організацій до національної правової системи.....	62
Висновки до розділу 2.....	76
РОЗДІЛ 3. ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВОТВОРЧОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ МІЖНАРОДНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ В УМОВАХ ІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ.....	78
3.1. Розвиток правотворчості міжнародних організацій в умовах правової глобалізації	78
3.2. Особливості правотворчої діяльності міжнародних організацій у сучасних умовах	93
Висновки до розділу 3.....	109
ВИСНОВКИ.....	110
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	113

ВСТУП

Актуальність теми. Специфіка сучасних досліджень правотворчої діяльності міжнародних організацій полягає у необхідності розглянути міжнародні організації та їх функції в більш широкому контексті, з одного боку, у формально-юридичному міжнародно-правовому, з іншого боку – у рамках теорії та історії міжнародних відносин з міждисциплінарних методологічних позицій.

Актуальність вивчення міжнародних інститутів, розуміння їх ролі очевидні і не вимагають додаткової аргументації. Людська цивілізація переживає якісні зміни, змінюються суть і роль організацій міждержавного співробітництва. Все більш широке коло осіб утягується в орбіту їх активності. Усе це стимулює широкий інтерес до міжнародних організацій і зобов'язує фахівців, що займаються даною темою, відповідати суспільним запитам.

Одна із характерних рис нашого часу полягає у тому, що уперше безпосередньо вирішується питання про майбутнє всього світового співтовариства. Міжнародне право при цьому є одним із засобів, що покликані забезпечити співробітництво держав та попередити зловживання фактичною могутністю окремих суб'єктів міжнародних відносин, гарантувати його використання в інтересах людини.

Україна прагне до повномасштабної інтеграції до світового політичного, економічного та гуманітарного простору. Участь у діяльності міжнародних організацій або співпраця з ними є невід'ємною складовою такої інтеграції. Сучасні процеси глобалізації вимагають від України якомога активнішого залучення її у світове співтовариство.

При цьому процеси глобалізації супроводжуються створенням регіональних інтеграційних угруповань, які у сучасній науці розглядаються як невід'ємна частина процесу глобалізації, як процес, спрямований на захист країн, які об'єднуються в такі угруповання від негативних наслідків глобалізації. Ефективність розвитку міжнародних відносин нашої країни залежатиме від погодження дій не тільки з іншими країнами, а й з їхніми об'єднаннями через систему міжнародних

організацій. Міжнародна організація володіє інтегральними якостями, тобто такими, яких немає ні у одного члена. Вона не є простою сумою членів, а становить цілісну систему їх взаємодії, що суттєво підвищує її потенціал. Таким чином, активна участь у міжнародних організаціях відкриває нові можливості перед кожною країною в умовах правової глобалізації та міждержавної інтеграції.

Важлива роль належить міжнародним організаціям і в прогресивному розвитку та кодифікації міжнародного права. Дискусійним у цьому плані вбачається питання про особливості статусу міжнародних організацій як суб'єктів правотворчості. Сьогоднішній стан знань про правотворчість міжнародних організацій досить часто деякі автори характеризують як «інтелектуальний хаос», адже здебільшого наукові праці з проблем міжнародних організацій носять характер розгляду їх організаційної форми, історії заснування, розвитку та діяльності. На думку автора, ґрунтовного, цілісного дослідження правових питань утворення, організаційного оформлення та діяльності міжнародних організацій саме як суб'єктів правотворчої діяльності в узагальненому вигляді в Україні немає.

Ступень наукової розробки проблеми. Питання, що стосуються правових аспектів діяльності міжнародних організацій, розглядаються у науково-навчальній літературі з міжнародного публічного права. Серед науковців, які займалися розробкою цієї проблеми, слід зазначити Г. О. Анцелевича, М. О. Баймуратова, К. А. Бекяшева, П. М. Бірюкова, В. Г. Буткевича, М. В. Буроменського, Ю. О. Волошина, Є. В. Годованика, Н. В. Голуба, В. Н. Денисова, А. І. Дмитрієва, П. А. Клімкіна, Ю. М. Колосова, І. І. Лукашука, Т. М. Нешатаєву, О. О. Покрещука, А. Н. Талалаєва, Л. Д. Тимченка, Г. І. Тункіна, Ж. Тускоза, Л. Н. Шестакова, О. М. Шпакович та інших.

Мета і завдання дослідження. Мета кваліфікаційного дослідження полягає в тому, щоб з'ясувати теоретико-методологічні особливості, встановити взаємозв'язки і взаємовплив між правовими категоріями міжнародного права, з'ясувати теоретико-методологічні, теоретичні та практичні питання особливості ролі міжнародних організацій у процесі розвитку сучасної системи міжнародного права та імплементації норм міжнародного права на основі комплексного аналізу доктрини і

практики регулювання міжнародних правовідносин.

З поставленої мети органічно випливають наступні завдання дослідження:

- дати загальну характеристику міжнародних організацій як суб'єктів правотворчості;
- визначити міжнародну правосуб'єктність як юридичну передумову правотворчості міжнародних організацій;
- дослідити теоретичні та практичні аспекти імплементації актів міжнародних організацій до національної правової системи;
- дослідити розвиток правотворчості міжнародних організацій в умовах правової глобалізації;
- визначити особливості правотворчої діяльності міжнародних організацій у сучасних умовах;
- розглянути проблемні міжнародно-правові питання визначення меж правотворчості міжнародних організацій;
- проаналізувати форми впливу правової інтеграції на встановлення меж правотворчості міжнародних організацій.

Об'єктом дослідження є міжнародно-правові відносини, що виникають у процесі правотворчої діяльності міжнародних організацій.

Предметом дослідження є правотворчість міжнародних організацій у сучасних умовах.

Методи дослідження. При виконанні кваліфікаційної роботи автором комплексно використовувався широкий спектр різних методів дослідження: насамперед, методи діалектико-матеріалістичної філософії, формальної логіки, системного, структурного і функціонального аналізу, які застосовуються як загальні методи наукового пізнання явищ об'єктивного світу. Центральне місце в дослідженні предмета зайняли спеціальні юридичні методи: формально-юридичний аналіз і метод компаративного (порівняльного) правознавства. Крім того, активно використовувалися методи історико-ретроспективного аналізу, нормативного і конкретно-соціологічного, а також прогностичного дослідження. Загальні принципи методології розробки поставлених у роботі проблем логічно відображені в структурі

та змісті дослідження.

Наукова новизна отриманих результатів полягає у тому, що *вперше*: визначено характерні ознаки міжнародної міжурядової організації як суб'єкта міжнародної правотворчості; розроблено доктринальне визначення компетенції міжнародної організації як суб'єкта правотворчої діяльності; встановлено діалектичний взаємозв'язок між обсягом правотворчості міжнародної організації та її цілями, визначеними в установчому договорі; *удосконалено*: уявлення про подальші шляхи реформування міжнародних організацій; *отримали подальший розвиток*: положення про те, що специфічною ознакою правотворчості міжнародних організацій є особливий спосіб створення міжнародно-правових норм.

Практичне значення одержаних результатів. Результати дослідження, стосовно до фундаментальних проблем правової науки, мають також і практичне значення для міжнародного права у сфері міжнародних правовідносин та можуть бути застосовні в ході здійснення нормотворчої діяльності компетентних державних законодавчих і виконавчих органів державної влади, особливо у тому, що стосується кодифікації та удосконалення національного законодавства з міжнародного права та у цілому правового регулювання відносин, у яких беруть участь іноземні фізичні та юридичні особи, держави та міжнародні організації, а також у правотворчій практиці.

Апробація результатів дослідження. Основні положення, результати дослідження, висновки і рекомендації були представлені на IX Міжнародній науково-практичній конференції «Сучасний розвиток державотворення та правотворення в Україні: проблеми теорії та практики» (Маріупольський державний університет, 19 травня 2020 р.).

Предмет дослідження визначає структуру кваліфікаційної роботи, яка включає вступ, три розділи, висновки, список використаних джерел (загальний обсяг – 131 сторінка).

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ПРАВОТВОРЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МІЖНАРОДНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ

1.1. Загальна характеристика міжнародної організації як суб'єкта правотворчості

Прагнення людства вирішити спільні проблеми мирними засобами, домінування інтеграційних процесів, формування економічних, політичних та інших завдань визначає тенденцію до творення низки регіональних та міжрегіональних систем інтересів у різних галузях господарства та політики. Міжнародні організації як інструмент уніфікації та зближення позицій держав-членів чи механізм розв'язання міждержавних протиріч? Наскільки ефективною є діяльність регіональних міждержавних організацій? Який механізм та інституційна структура забезпечать реалізацію інтересів держав-учасниць? та інші питання [75, с. 12].

Слово організація походить від латинського *organizo* – повідомляю стрункий вид, улаштовую. Його семантика, як зазначається в науковій літературі, включає кілька значень: внутрішня упорядкованість, погодженість, взаємодія більш-менш диференційованих і автономних частин цілого, обумовлених його будівлею; сукупність чи процесів дій, що ведуть до утворення й удосконалювання взаємозв'язків між частинами цілого; об'єднання людей, що спільно реалізують чи програму ціль і діючих на основі визначених правил і процедур [185, с. 358]. Під міжнародною організацією розуміють міждержавну чи громадську організацію, створену, як правило, на основі договору, угоди, статуту, конвенції, інших документів програмного чи нормативного характеру для досягнення визначених цілей. У системі міжнародних відносин прийнято вважати, що МО створюються суверенними державами для колективного здійснення яких-небудь цілей і задач. У спеціальній літературі можна зустріти різні визначення: "асоціація суверенних держав, що створила автономні органи міждержавного співробітництва" чи

"структура міждержавного співробітництва", "союз суверенних держав" та інше [101].

Це були так звані міжнародні адміністративні союзи, які як міжурядові організації виконували важливі функції з координації та співробітництва держав-членів у визначеній, досить вузькій сфері їх взаємних інтересів. При цьому діяльність цих організацій носила неполітичний характер. Слід зазначити історичне розходження між міжнародною організацією в сучасному розумінні цього слова і міждержавних союзів, що виникли раніше, найчастіше в результаті воєн. Такі союзи звичайно будувалися на насильницькому підпорядкуванні однієї держави іншим. Однак у практиці міжнародного права поняття "міжнародні організації" і "міждержавні союзи" часто вживаються як ідентичні, що позначають нинішні міждержавні об'єднання, створені на добровільних основах.

У 1693 р. Г. Лейбніц опублікував "Кодекс міжнародного дипломатичного права", у 1792 р. А. Грегуар - "Декларацію міжнародного права". Пізніше були створені перші спеціальні заклади. У 1873 р. у Бельгії був заснований Інститут міжнародного права, що діє і нині. У 1912 р. у Вашингтоні - Інститут міжнародного права. Можна визнати, що обидві зазначені тенденції були синхронізовані в часі і є різними сторонами одного процесу.

Історію міжнародних організацій у відомому змісті можна відраховувати з глибокої стародавності. Ще Цицерон пропонував створити "Союз людства" для того, щоб війни не повторювалися. Данте у своїй творі "Монархія" писав, що тільки світова організація може забезпечити нормальний розвиток взаємин держав.

Розробка першого детального плану загальноєвропейської міжнародної організації по забезпеченню "міцного світу" належить чеському королю Й. Подебраду (XV в.). Ж.-Ж. Руссо в 1761 р. пропонував організувати конференцію європейських держав. І. Кант у роботі "До вічного світу" (1795 р.) відзначав необхідність створення організації, яка забезпечить мир. Широку популярність придбала робота В.Ф. Маліновського "Міркування про світ і війну" (1803 р.). У ній улаштовувався проект організації всесвітнього союзу народів, що дозволив би вирішувати міжнародні суперечки "за встановленим порядком" і тим самим уникати

воєн. Швейцарський юрист Й.К. Блюнчлі, один із засновників міжнародного права як науки, який займався вивченням історії права, пропонував створити усе європейську союзна раду, сенат (з народних представників), виконавчий комітет (з великих держав) та спеціальний секретаріат. Проекти та ідеї по створенню міжнародних інститутів які з'явилися напередодні, під час і особливо після закінчення Першої світової війни, в основному були трохи відірвані від реальних можливостей, але цілком раціональні ідеї, не сприйняті політиками, які творять історію. Відомо, що до Першої світової війни було запропоновано близько 400 проектів організацій миру і безпеки, які однак, не сприяли створенню дійсно міжнародної організації яка запобігла б початок війни.

Самою першою міжнародною організацією, у сучасному розумінні, найчастіше вважають Комісію з питань навігації на ріці Рейн (1831 р.), створену на багатобічній основі після Віденського конгресу 1815 р. Пізніше, у 1856 р., на Паризькому конгресі була утворена аналогічна комісія з Дунаю. У 1839 р. у Константинополі була створена Вища рада охорони здоров'я, базовим документом для якої стала прийнята в 1851 р. Паризька санітарна конвенція. У 1840 р. було створено міжнародне об'єднання на основі Всесвітньої конвенції проти рабства, а в 1863 р. - одна з перших міжнародних неурядових організацій - Міжнародний комітет Червоного Хреста.

Взаємодія міжнародного права і міжнародних організацій варто розглядати як багатобічний процес. З одного боку, документи міжнародного права лежать в основі створення міжнародних організацій і відіграють базову роль. З іншого боку - поява багатобічних міжурядових конференцій і перетворення їх в одну з головних форм спілкування між державами супроводжується формуванням відповідних міжнародно-правових звичаїв і встановленням у конвенційному порядку норм міжнародного права, покликаних регулювати питання їх скликання і діяльності.

У ХІ в. важливою формою багатобічного міжнародного спілкування стають міжнародні адміністративні союзи, що з'явилися у сферах, тісно зв'язаних з розвитком економічних і науково-технічних відносин. Наприклад, у 1865 р. створюється Міжнародний телеграфний союз, перейменований пізніше в

Міжнародний союз електров'язку, у 1874 р. - Всесвітній поштовий союз, На відміну від інших форм багатобічного міжнародного спілкування ці союзи вже мають елементи якісної своєрідності - постійними органами. Треба відзначити, що сам розвиток міжнародних відносин вимагав появи таких інститутів. Так, після загибелі судна "Titanic" (1912р.) було підняте питання про розробку загальних заходів, зв'язаних з охороною людського життя у відкритому морі, і в 1929 р. у Лондоні була укладена відповідна конвенція. Такі конвенції часто ставали основою для створення міжнародних організацій.

Міжнародні організації як правовий феномен, одна із стабільних форм регулювання міжнародних відносин з'явилися порівняно недавно – у середині ХІХ столітті, коли потреби міжнародного спілкування обумовили необхідність створення постійно діючих міжнародних структур. Однак їх виникненню передувало досить тривалий процес розвитку міжнародного спілкування, в процесі якого формувалися об'єктивні суспільні потреби у створенні спеціальних міжнародних органів, які б регулювали дедалі більш складні багатосторонні відносини між державами в різних сферах діяльності.

Стабільне зростання кількості міжнародних організацій з середини ХІХ ст. пов'язане з розвитком зв'язку транспортної мережі, фінансування міжнародної торгівлі. У цей час були створені комісії з питань експлуатації міжнародних річок, таких як Рейн (1814 р.) і Дунай (1856 р.), Всесвітня поштова спілка (1874 р.), Міжнародний комітет з мір і ваги (1875 р.), Міжнародна асоціація залізничних конгресів (1885 р.) та інші [142, р.278].

Сучасний етап розвитку міжнародних організацій почався після другої світової війни, коли відбулося збільшення впливу міжнародних організацій на міжнародне життя, розширення сфери їх діяльності, посилення ролі недержавних організацій у вирішенні світових проблем [107, с. 11]. В цей час були засновані сотні міжнародних організацій, покликаних забезпечувати організаційну основу міждержавної взаємодії у різних сферах міжнародних відносин. Ліга Націй, яка створена в 1919 році після Першої Світової Війни, попередниця Організації Об'єднаних Націй і перша міжнародна організація, яка створена була щоб

вирішувати загальні політичні справи й інші відносини між державами і яка прагнула до універсального членства [119, р. 278].

У 1945 році була створена міжнародна міждержавна організація – Організація Об'єднаних Націй з метою підтримання миру, зміцнення безпеки та розвитку міжнародного співробітництва [25, с. 7]. Основними цілями ООН є підтримка міжнародного миру і безпеки, розвиток дружніх відносин на основі поваги принципу рівноправності і самовизначення народів, здійснення міжнародного співробітництва в розв'язанні міжнародних проблем економічного, соціального, культурного і гуманітарного характеру [181].

ООН і у теперішній час залишається головним інструментом підтримки міжнародного миру та безпеки. У рамках ООН розробляється велика кількість міжнародних договорів, приймаються рішення по розблокуванню міжнародних конфліктів та забезпеченню правопорядку і законності у міжнародних відносинах.

У зв'язку з поглибленням зв'язків між державами у політичній, економічній, соціальної, науково-технічної та інших сферах зростає необхідність створення нових міжнародних організацій та удосконалення діяльності вже існуючих. Ця необхідність також зумовлена складністю та характером глобальних і регіональних проблем, які стоять перед людством та вирішення яких потребує колективних зусиль членів міжнародної спільноти [236, с. 138].

Оскільки юридично створення будь-якої міжнародної організації оформлюється, як правило, укладенням міжнародного договору, у міжнародному праві сформувався досить великий масив норм, які регулюють порядок створення та діяльності цих утворень. Якість та обсяг міжнародно-правової регламентації дозволяє зробити висновок про існування самостійної галузі міжнародного права – права міжнародних організацій. Як поняття, право міжнародних організацій можна визначити як сукупність норм, які регулюють процес створення, діяльності і припинення існування міжнародних організацій, а також норм, які визначають їх правовий статус і обсяг правотворчості [5, с. 136].

Аналізуючи думки вчених-міжнародників, чітко прослідковується тенденція про те, що право міжнародних організацій уявляє собою сукупність норм, які

регламентують правове положення, діяльність організації, взаємодію з іншими суб'єктами міжнародного права, участь у міжнародних відносинах [186, с. 25].

Так, будь-яка міжнародна організація, на думку К.А. Бекашева, повинна мати, як мінімум, наступні шість ознак: бути створеною згідно норм міжнародного права; бути заснованою на основі міжнародного договору; здійснювати у конкретних галузях діяльності співробітництва; мати відповідну організаційну структуру; мати права й обов'язки, які закріплені в актах її заснування, резолюціях вищих та виконавчих органів організації, в угодах між організаціями; мати власні міжнародні права й обов'язки, тобто володіти автономною волею, яка може бути відмінною від волі її членів [71, с. 239-241].

Важливо також зазначити, що правомірно створені організації повинні відповідати таким ознакам: у створенні організації беруть участь, як правило, тільки суверенні держави; організація створюється у повної відповідності до міжнародного права; організація створюється, як правило, на основі міжнародного договору; організація створюється з метою вирішення конкретних завдань; організація має систему постійно діючих органів; організація володіє визначеним її засновниками обсягом міжнародної правосуб'єктності; організація має статус міжнародної організації й цей принцип на думку І.І. Лукашука, має вирішальне значення [57, с. 93].

Організаціям, які мають міжнародний характер, трудно дати задовільну та безкомпромісну дефініцію, котра дозволяла би визначати її як міжнародну організацію з міжнародного права та відрізнити від других типів організацій [146, р. 7].

Стаття 2 проекту статей об відповідальності міжнародних організацій, підготовлених Комісією з міжнародного права передбачала, що термін „міжнародна організація” означає організацію, утворену договором або іншим інструментом міжнародного права й яка володіє міжнародної правосуб'єктністю. Міжнародна організація може включати, в додаток держав, також інших суб'єктів [141, р. 38].

Однак, ця дефініція тільки проект статті, проте містить ключ для ідентифікаційного критерію суб'єкта міжнародного публічного права як

міжнародної організації. По перше, такий суб'єкт формуватимуся домінуючими державами та іншими міжнародними організаціями. По друге, утворене у відповідності з міжнародним правом. Також, міжнародні організації звичайно утворені договором, вони можуть також утворюватися способом таким як резолюції інших міжнародних організацій або одностороннім актом держави. У третій, такий суб'єкт мусить володіти автономним органом, який відділене від членів. На практиці це означає що організація повинна мати правосуб'єктність та акт на загальній основі [119, р. 278-279].

Виходячи з вищезазначеного, на думку автора, можна дати наступне визначення міжнародної організації. Міжнародні організації – це об'єднання держав або національних товариств (асоціацій) неурядового характеру, які створені у відповідності до норм міжнародного права і на основі міжнародного договору для здійснення співробітництва у певній галузі міжнародного життя та мають необхідну для цього систему постійних органів, права й обов'язки яких є похідними із прав та обов'язків суб'єктів, які їх створили, а також автономну волю, обсяг якої визначається волею держав-членів [237, с. 192].

Компетенція конкретної міжнародної організації безпосередньо впливає на організаційно-правовий механізм її діяльності. Разом з тим, у структурі й правовій основі діяльності міжнародних організацій слід виділити те загальне, що притаманне більшості з них.

Структурно міжнародні організації, як правило, складаються з наступних елементів: представницько-дорадчий (вищий) орган; виконавчий орган; адміністративний орган; комітети та комісії з певних питань.

Представницько-дорадчі (вищі) органи міжнародних організацій звичайно складаються з представників усіх держав-членів організації та працюють у сесійному режимі. Так, в ООН таким органом є Генеральна Асамблея – головний політичний консультативний орган. До складу Генеральної Асамблеї входять усі держави-члени ООН. За статутом делегація кожної держави-члена на сесіях Генеральної Асамблеї може бути представлена щонайбільше 5 особами.

Генеральна Асамблея уповноважена обговорювати будь-яке питання в межах статуту ООН, яке належить до компетенції міжнародної організації: прийом нових членів, вибори та призначення вищих посадових осіб, вибори органів, затвердження бюджету та інше. При голосуванні у Генеральній Асамблеї ООН, як й у більшості інших аналогічних органів міжнародних організацій, діє правило: одна держава – один голос, незалежно від своїх розмірів чи економічного потенціалу.

Рішення Генеральної Асамблеї можуть прийматися кваліфікованою більшістю (2/3 присутніх голосуючих), простою більшістю (більше 50% присутніх голосуючих) та консенсусом. Голосування відбувається на пленарних засіданнях Генеральної Асамблеї наприкінці кожної сесії після представлення комітетами проектів резолюцій. Під час засідань комітетів рішення приймаються простою більшістю. Рішення з важливих питань (стаття 18 Статуту ООН) вимагають згоди кваліфікованої більшості. Часто Генеральна Асамблея приймає рішення консенсусом, тобто без заперечень та без голосування [25, с. 11].

В універсальних міжнародних організаціях виконавчі органи – це структурні елементи обмеженого складу. Виконавчий орган обирається звичайно представницько-дорадчим органом міжнародної організації, виходячи із двох критеріїв: справедливого географічного розподілу місць у ньому між державами-членами організації; особливих інтересів держав-членів.

У рамках ООН таким органом є Рада Безпеки, яка складається із непостійних членів, які обираються Генеральною Асамблеєю ООН на два роки за географічною ознакою та постійних членів – Великобританії, Китаю, Росії, США та Франції, які мають особливі інтереси й можливості у справі підтримання миру.

У статутах деяких організацій визначено, що у виконавчому органі насамперед повинні бути представлені держави, які мають особливі інтереси у сфері діяльності організації, або що вносять найбільший фінансовий внесок у її діяльність. Так, до виконавчого органу Міжнародної організації цивільної авіації (ІКАО) до Ради обираються 30 держав з найбільш розвиненим повітряним сполученням [138].

Функції адміністративного органу міжнародної організації звичайно виконує секретаріат. Очолює секретаріат генеральний секретар (директор) організації. За

звичаєм генеральний секретар (директор) призначається чи обирається на певний строк (від 3 до 6 років) представницько-дорадчим органом міжнародної організації з можливістю переобрання ще на один термін. Решта співробітників секретаріату призначаються на свої посади генеральним секретарем (директором). При цьому використовується система строкових та безстрокових контрактів. Призначення співробітників секретаріату здійснюється за широкою географічною основою та з урахуванням моральних й професійних якостей.

Комітети та комісії міжнародних організацій з певних питань створюються або ad hoc, або передбачаються їх статутами. Склад учасників цих органів та їх функції досить різноманітні. В одних випадках склад комітетів та комісій обмежений, в інших – усі члени організації приймають участь у них. У деяких випадках комітети та комісії формуються із громадян держав-членів організації, які виступають у них в особистому статусі, наприклад Комісія міжнародного права ООН. Частіше ж до цих органів обираються офіційні представники держав-членів міжнародної організації, як це має місце у Комісії з прав людини ООН. Робота комітетів та комісій міжнародних організацій з певних питань може мати постійний чи тимчасовий характер.

Структурні елементи міжнародної організації повинні сприяти найбільш ефективній реалізації нею своєї компетенції. У літературі з міжнародного права під компетенцією міжнародної організації прийнято розуміти сферу її предметної діяльності. Вона чітко фіксується в установчих документах організації. Проте, з правової точки зору важливо знати не тільки коло питань, якими повинна займатися міжнародна організація, але й її повноваження щодо вирішення цих питань. Звичайно вони також визначаються у статутному акті організації, тобто мають договірну правову природу. Звідси можна зробити висновок, що й компетенція міжнародної організації, й її міжнародна правосуб'єктність мають чіткі договірні рамки, які визначаються установчими актами організації.

Повноваження міжнародної організації приймати рішення певної юридичної сили чи її юрисдикційна компетенція також визначаються установчим актом організації. На практиці рішення приймаються органами міжнародної організації, і у

більшості випадків вони носять рекомендаційний характер. В рамках ООН лише Рада Безпеки на підставі статті 25 приймає рішення, обов'язкові для держав-членів. Вищий же орган ООН – Генеральна Асамблея має право із всього обсягу питань, які виносяться на її розгляд, приймати обов'язкові рішення тільки з адміністративних та фінансово-бюджетних питань[181].

У зв'язку з тим, що й предметна, й юрисдикційна компетенція міжнародної організації мають договірну правову основу та фіксуються у її установчому акті, будь-які зміни у питаннях компетенції організації повинні здійснюватися у договірно-правовому порядку у суворій відповідності до її статутних положень. Тому, цілком справедливо була піддана критиці як неприйнятна резолюція 377 (V) Генеральної Асамблеї ООН “Єдність на користь миру” від 3 листопада 1950 року, у якій була зроблена спроба передати виключну компетенцію Ради Безпеки по Главі VII Статуту ООН до Генеральній Асамблеї. Подібні зміни, як й будь-які інші, у компетенції органів ООН повинні здійснюватися шляхом внесення поправок до Статуту у відповідності до статей 108 і 109 [181].

Процедура прийняття рішень органами міжнародних організацій змінювалась у відповідності з характером змін міжнародних відносин, які стають все більш демократичними за своєю суттю.

У практиці діяльності міжнародних організацій існує чотири методи прийняття рішень: одностайність, мажоритарний, консенсусний, “зважених” голосів.

У статутах міжнародних організацій метод одностайності конкретизується у такі поняття як: абсолютна одностайність, відносна одностайність, кваліфікована одностайність та одностайність зацікавлених сторін.

У науковій літературі абсолютна одностайність – позитивне голосування всіх членів міжнародної організації. При цьому рішення не може бути прийняте, якщо один з членів організації був відсутній або утримався від голосування. В свою чергу відносна одностайність - позитивне голосування членів міжнародної організації, за якого голоси тих, хто утримався, не беруться до уваги під час визначення результатів голосування (рішення можна прийняти одностайно навіть голосами

меншості) [187, с. 12].

“Кваліфікована” одностайність (одностайність великих держав) — діючий у Раді Безпеки ООН принцип голосування, який передбачає одностайність не всіх членів Ради, а тільки її постійних членів — Росії, США, Франції, Великобританії та Китаю.

Одностайність зацікавлених сторін — позитивне голосування тільки зацікавлених сторін, тобто тих, кого це питання безпосередньо стосується.

Мажоритарний метод, тобто прийняття рішень за більшістю голосів, також має різні види: абсолютна (проста) більшість — прийняття рішень абсолютною більшістю в 50 % голосів плюс один голос від загальної кількості членів організації, або 50 % голосів плюс один голос від загальної кількості присутніх, які беруть участь у голосуванні; “кваліфікована” більшість — прийняття рішень визначеною статутом організації кваліфікованою більшістю (наприклад дві третини) голосів [188, с. 245].

За використання мажоритарного методу обов'язково обговорюються наслідки голосування для меншості, як обов'язок виконувати ці рішення або можливість діяти самостійно.

Консенсусний метод прийняття рішень з'явився передусім в практиці неурядових міжнародних організацій з середині 60-х років. Серед науковців ще немає спільної узгодженої позиції щодо визначення змісту самого поняття «консенсус». Це пояснюється тим, що консенсус має різноманітні форми і за змістом часто збігається з такими поняттями, як “без голосування”, “без дискусії”, “одностайно”. Найчастіше під консенсусом розуміють такий метод розробки і прийняття рішень, коли не виникає заперечень з боку хоча б одного члена організації проти прийняття конкретного акта або документа. У літературі, консенсус являє собою процес досягнення спільного рішення через розробку попередньо погодженого погляду, або процедура прийняття рішення без голосування за відсутності у більшості випадків формально внесених заперечень [189, с. 64].

Одна й та сама міжнародна організація може користуватися різними методами залежно від ступеня погодженості позицій учасників.

Щодо класифікації міжнародних організацій, то з цього питання серед вчених юристів – єдності немає [72]. Міжнародні організації можна класифікувати за різноманітними критеріями. В цілому класифікація є суто суб'єктивною справою, але чим більше вона наближається до відображення об'єктивної реальності, тим вище її цінність та практична значимість. В основу критеріїв класифікації повинні бути покладені матеріальні ознаки.

Найбільш вдалою, на думку авторів підручника “Міжнародне право” є класифікація міжнародних організацій за такими ознаками: за юридичною природою; за масштабом їх діяльності; за предметом діяльності [70, с. 179].

За юридичною природою, в залежності від суб'єктів, які заснували та входять в організацію, міжнародні організації поділяються на міжурядові (міждержавні) та неурядові (недержавні).

Міжнародні міжурядові (міждержавні) організації утворюються державами за міжнародним договором між ними. Держави створюють міжнародні організації, щоб доручити їм завдання чи функції, які вони не можуть здійснити самостійно. Отже, за своєю побудовою міжнародні міжурядові організації перебувають на службі вищих інтересів або ширших, ніж інтереси держав, які є їх членами, регіональних чи загальних інтересів.

Міжнародна міжурядова організація – це постійно діюче об'єднання держав, яке створене на основі міжнародного договору з метою вирішення певних завдань, має необхідну для цього систему органів, а також самостійні права й обов'язки.

Міжнародні неурядові (недержавні) організації – це організації, які створені не за міжурядовими угодами. Їх засновниками, як правило, є приватні чи недержавні юридичні особи.

З точки зору географічного охоплення та ступеню участі держав (за колом членів, масштабом діяльності), міжнародні організації поділяються на: всесвітні (універсальні); регіональні (наявність спільного інтересу); субрегіональні.

Всесвітні (універсальні) міжнародні організації охоплюють своєю діяльністю весь світ чи значну більшість країн світу. Цей вид призначений для участі усіх держав, проте в силу певних обставин у таких організаціях деякі держави участь не

беруть. До цього виду організацій, в першу чергу, належить ООН, її спеціалізовані установи.

Діяльність регіональних організацій поширюється на певні регіони Земної кулі. Вони, як правило, відкриті лише для держав певного регіону. До них можна віднести, наприклад, Раду Європи, Лігу арабських держав, Організацію американських держав, Організацію африканської єдності, Організацію Чорноморського економічного співробітництва.

До субрегіональних міжнародних організацій відносяться організації членство у яких обмежені визначеними критеріями, які виводить їх за рамки регіональних організацій, але не дозволяють стати універсальними. Як приклад можна привести міждержавну організацію експортерів нафти – ОПЕК, яка відкрита тільки для держав, економічну основу яких складає здобуття та експорт нафти.

Крім того, існують міжнародні організації обмеженого складу, прийом до яких здійснюється за особливими критеріями. Учасником ГАТТ/СОР може стати держава, яка дотримується визначених принципів у своїй торгової політиці: найбільшого сприяння, невикористання кількісних обмежень на імпорту, вирішення спірних питань шляхом консультацій та інших.

Виходячи з їх функцій та повноважень, тобто за сферою (предметом) діяльності міжнародні організації бувають: загальної компетенції; спеціальної компетенції.

Компетенція міжнародних організацій загальної компетенції не обмежена будь-якою сферою співробітництва, вони переслідують як політичні цілі, так й оборонні, економічні та інші. Прикладом може служити ООН, Економічна і Соціальна Рада ООН (ЕКОСОП). На неї покладено виконання функцій щодо сприяння економічному та соціальному розвитку у планетарному масштабі. Обсяг завдань, що стоять перед ЕКОСОП, постійно зростає. Така широка компетенція не може не впливати на повноваження універсальних організацій, які не вправі приймати обов'язкові для всіх рішення, а обмежуються обговоренням й прийняттям рекомендацій [181]. Також до організацій загальної компетенції можна віднести Європейський Союз (ЄС), СНД та інші.

Спеціалізовані міжнародні організації регулюють окремі аспекти міжнародного співробітництва. Вони також поділяються на: політичні (наприклад, Ліга Націй, ОБСЄ); військово-політичні (наприклад, НАТО, ЗЄС, АНЗЮС); економічні (наприклад, МВФ, МБРР, ЮНІДО); соціального характеру (наприклад, СОП, ВООЗ); культурно-гуманітарні (наприклад, ЮНЕСКО, ВОІВ); та інші.

Деякі міжнародні організації спеціальної компетенції мають риси наднаціональності, тобто певні їх рішення є обов'язковими для виконання усіма членами. Досить жорстко забезпечують дотримання своїх норм такі організації, як Міжнародна організація цивільної авіації (ІКАО) чи Міжнародна агенція з атомної енергії (МАГАТЕ). Порухення їх практично означає неможливість відповідної діяльності в міжнародному масштабі. Але наднаціональні повноваження цих організацій обмежені певними галузями. Поширення цих повноважень на інші сфери життя держав призвело би до перетворення наднаціональної організації у федеративну державу. До міжнародних організацій спеціальної компетенції також належать Міжнародний валютний фонд (МВФ), Європейський патентний союз, міжнародні організації, що займаються регулюванням міжнародної торгівлі одним чи декілька пов'язаними товарами Організація країн-експортерів нафти (ОПЕК), Асоціація країн-експортерів залізної руди (АПЕФ), Організація країн-експортерів міді (СІПЕК), Європейське співтовариство вугілля і сталі (ЄСВС), Альянс виробників какао (АВК), Міжнародна хутрова торговельна федерація (МХТФ), Союз країн-експортерів бананів (СКЕБ), Міжнародні організації з цукру, каучуку, кави та інших тощо [181].

Міжнародні неурядові організації, як правило, усі є організаціями спеціальної компетенції, тобто діють за певним, чітко визначеним в установчих документах напрямком діяльності.

За процедурними характеристиками набуття членства міжнародні організації поділяють на: відкриті, закриті, напівзакриті. Набуття якості члена підпорядковане існуванню певних більш-менш суворих умов різної природи. У так званих "відкритих" організаціях кандидат на вступ повинен довести, що він відповідає певним точним юридичним умовам, передбаченим установчим договором

(наприклад, бути державою, яка вже є членом такої іншої організації тощо). У так званих “закритих” організаціях критерії, яким треба задовольняти, більш суворіші, їх тлумачення може викликати проблеми (наприклад, бути європейською державою – для Європейського економічного співтовариства). У напівзакриті організації приймаються усі бажаючі, але за наявності згоди усіх членів організації.

На сучасному етапі класифікацію міжнародних організацій можна ще робити за ознакою приналежності до ООН: організації, які є спеціалізованими установами ООН; організації, що мають консультативний статус при ООН; організації, що здійснюють свою діяльність не в складі системи ООН.

У правовому статуті спеціалізованих установ ООН можна виявити наступні відрізняючі ознаки:

- а) договірна основа діяльності;
- б) широка міжнародна відповідальність, яка визначена у Статуті ООН;
- в) спеціалізований характер діяльності в соціально-економічній та гуманітарній галузях;
- г) наявність зв'язку з ООН.

Цей комплекс правових факторів й обумовлює виділення спеціалізованих установ ООН в особливу групу міжнародних організацій. На цей час існують 17 спеціалізованих установ ООН [181]. Ці міжнародні організації за сферою своєї діяльності можуть бути поділені на три групи:

перша - спеціалізовані установи ООН економічного характеру, тобто ті, які функціонують у сфері міжнародної торгівлі, фінансів, транспорту і зв'язку. До них належать: Міжнародний банк реконструкції і розвитку (МБРР); Міжнародний валютний фонд (МВФ); Міжнародна фінансова корпорація (МФК); Міжнародна асоціація розвитку (МАР); Міжнародне агентство з гарантування та інвестицій гарантій (БАГІ); Продовольча і сільськогосподарська організація об'єднаних націй (ФАО); Міжнародний фонд сільськогосподарського розвитку (МФСГР); Міжнародна морська організація (ММО); Міжнародна організація цивільної авіації (ІКАО); Всесвітній поштовий союз (ВПС); Міжнародний союз електрозв'язку (МСЕ); Всесвітня метеорологічна організація (ВМО); Організація Об'єднаних Націй

з промислового розвитку (ЮНІДО);

друга група - спеціалізовані установи ООН соціального характеру. До них належать Міжнародна організація праці (МОП) та Всесвітня організація охорони здоров'я (ВООЗ);

третя група - спеціалізовані установи ООН культурно-гуманітарної спрямованості: Організація Об'єднаних Націй з питань освіти, науки і культури (ЮНЕСКО) та Всесвітня організація інтелектуальної власності (ВОІВ) [181].

Наведена вище класифікація міжнародних організацій не претендує на вичерпність. Можуть бути й інші критерії класифікації. При класифікації за наведеними ознаками, групи організацій також піддаються подальшій класифікації за додатковими ознаками.

Проте, найбільш загальними критеріями класифікації міжнародних організацій, що дають змогу більш детально їх розрізняти, на думку автора, можуть бути наступні: юридична природа; масштаб діяльності (географічна ознака); предмет діяльності; процедура набуття членства в організації; приналежність до системи ООН.

Міжнародні організації є важливим елементом міжнародної системи, роль яких у міжнародних відносинах неухильно зростає. Для того, щоб як міжнародна система у цілому, так і міжнародні організації зокрема стабільно та ефективно функціонували, необхідна досить розвинена правова база.

Юридичною основою діяльності міжнародної організації є міждержавна угода (статут) чи угоди (установчі акти), які уявляють собою форму міжнародного договору. Інакше кажучи, міжнародні організації мають договірну основу своєї діяльності.

Права й обов'язки міжнародної організації відрізняються від прав і обов'язків держав-членів. Саме через це міжурядові організації є самостійними суб'єктами міжнародного права. Їх міжнародна правосуб'єктність носить вторинний чи похідний характер, оскільки вони конституюються як суб'єкти міжнародного права на підставі угоди первинних суб'єктів – держав.

При здійсненні своїх функцій міжнародні організації спираються на принцип суверенної рівності держав-членів. Цей принцип означає: юридичну рівність держав, які укладають угоду про створення міжнародної організації; свободу висунення пропозицій для обговорення та участі у ньому в рамках міжнародної організації; рівне право бути обраним до структурних підрозділів організації; у більшості міжнародних організацій одна держава має один голос. У деяких з них враховується фактична нерівність держав, наприклад, у Раді Безпеки ООН, МВФ, МБРР, що має відображення у процедурі прийняття рішень [92, с.184].

Одним із важливих компонентів юридичної природи міжнародної організації є свобода виходу із неї держав-членів.

Рішення міжнародних організацій у більшості випадків мають характер рекомендацій. Виключення становлять адміністративні та фінансово-бюджетні питання, рішення з яких є обов'язковими для держав-членів.

Резолюції міжнародних організацій, не будучи за своїм характером юридично обов'язковими, активно впливають на процес кодифікації та прогресивного розвитку міжнародного права.

За своєю юридичною природою міжнародні організації є суб'єктами сучасного міжнародного права похідного характеру, тобто вторинними. Так, міжнародні міждержавні організації являють собою об'єднання держав, створені ними в повній відповідності до вимог міжнародного права, а значить тільки на основі міжнародного договору, для вирішення якихось конкретних завдань. Відомі також факти створення міжнародних організацій на основі резолюцій інших організацій, зокрема ООН [181].

У науковій юридичній літературі вважається, що за юридичною природою всі міжнародні організації поділяються на міждержавні (міжурядові) організації, міждержавні організації, які володіють елементами наднаціональності, і міжнародні неурядові організації [5, с.137].

Членами міждержавних (міжурядових) організацій є держави. Ці організації як правило засновані на багатосторонньому міжнародному договорі особливого роду, а постанови, які приймаються органами таких організацій, поділяються на

обов'язкові рішення внутрішньо-організаційних питань та рекомендації з основних питань співробітництва в межах організації.

Одним із важливих принципів діяльності цих організацій є принцип суверенної рівності держав-членів, що знаходять свій вираз у праві кожної держави незалежно від її розміру та могутності на один голос у вищій раді. Таких організацій переважна більшість. Проте серед них є держави, де формула “одна держава – один голос” замінена системою “зважених голосів”, за якою число голосів, які належать державі, визначаються розміром її внеску у бюджет організації. До таких організацій належать спеціалізовані установи фінансового характеру (складають групу Світового банку та МВФ), міжнародні організації, які здійснюють експлуатаційно-господарську діяльність – Міжнародна організація морського супутникового зв'язку (ІНМАРСАТ).

Зважене голосування не дає підстави для віднесення цієї групи організацій до числа неправомірних з точки зору міжнародного права, оскільки вказаний порядок голосування добровільно приймається державами при створенні організації. Разом з тим система зваженого голосування вносить певну специфіку в юридичну природу міждержавних організацій.

У особливу групу міжнародних організацій слід виділити міжнародні організації, органи яких мають право більшістю голосів приймати обов'язкові рішення, що мають на території держави однакову силу поряд з його внутрішнім законом. Це право є одним із елементів поняття “наднаціональність (наддержавність)”, надає юридичну природу таких організацій особливу юридичну якість, в силу якої вони є організаціями, що володіють елементами наднаціональності.

Наднаціональність – міжнародно-правовий інститут, при користуванні яким повинні дотримуватись основні загально визнані принципи та норми міжнародного права і, насамперед, принцип поваги державного суверенітету. Держави-члени, які стали членами міжнародної організації, продовжують залишатися суверенними утвореннями. Вони лише добровільно передають частину своїх повноважень міжнародним організаціям в особі її органів.

Слід зазначити, що в теперішній час це питання ще недостатньо досліджено в науці міжнародного права. Поки що не досить великим є нормативний матеріал. Водночас, заслуговують на увагу статті 2 та 5 Додатку № 9 до Конвенції ООН з морського права 1982 р. Зокрема, у статті 5, п. 5 зафіксовано: “Будь-яка держава-учасниця може звернутися до міжнародної організації та її держав-членів, що є державами-учасниками даної Конвенції, з проханням надати інформацію про те, хто має компетенцію відносно будь-якого конкретного питання, що виникає.” А у п. 6 тієї ж статті вказується: “У заявах та повідомленнях відповідно до даної статті конкретно вказується характер та межі переданої компетенції.” Таким чином, у даному випадку мова йде про статут організації (Конвенція ООН з морського права 1982 р.), де окреслені межі повноважень, які суверенні держави-члени організації передають міжнародній організації. Слід підкреслити, що використання інституту наднаціональності розпочалося на регіональному рівні [135]. Як відомо, членами Європейського союзу є 25 європейських держав [174].

Міждержавні організації з універсальним членством не володіють елементами наднаціональності. Проте у майбутньому у зв'язку з необхідністю вирішення глобальних проблем елементи наднаціональності можуть з'явитися також у міжнародних організаціях універсального характеру. Саме за їх допомогою буде забезпечуватись єдність загально обов'язкової поведінки держав, яка необхідна для успішного вирішення глобальних проблем сучасності.

Узагальнюючи вищезазначене, слід підкреслити, що міждержавна організація характеризується наступними ознаками. Вона створюється державами, які фіксують свій намір в установчому акті – статуті – як спеціальному різновиді міжнародного договору. Вона існує та діє в межах установчого акту, який визначає її статус та повноваження, що надає їй правоздатності, правам та обов'язкам функціональний характер. Вона є постійно діючим об'єднанням що проявляється у її стабільній структурі, у системі її постійних органів. Вона заснована на принципі суверенної рівності держав-членів, при цьому членство організації підпорядковане певним правилам, які характеризують участь держав у діяльності її органів та представництво держав при організації. Держави пов'язані резолюціями органів

організацій у межах їх компетенції та відповідно до встановленої юридичної сили цих резолюцій. Кожна міжнародна організація має сукупність прав, які властиві юридичній особі й ці права зафіксовані в установчому акті організації або у спеціальній Конвенції та реалізуються з врахуванням національного законодавства держави, на території якої організація виконує свої функції. Міжнародні організації мають привілеї та імунітети, які забезпечують їй нормальну діяльність та визнаються як у місті розташування її штаб-квартири, так і у будь-якій державі при здійсненні її функцій.

1.2. Нормативно-правові засади правотворчої діяльності міжнародних організацій

У міждержавних організаціях, заснованих на основі багатостороннього міжнародного договору, прийняті рішення є обов'язковими для вирішення питань, що носять внутрішньо організаційний характер і є рекомендаційними з питань міжнародної діяльності. Рішення приймаються на основі суверенної рівності держав за формулою: "одна держава – один голос". У міждержавних організаціях фінансово-економічного характеру при прийнятті рішень здійснюється зважене голосування, при котрому кожна держава має таку кількість голосів, яка залежить від розмірів її внеску в бюджет організації. Отже, юридична природа цих організацій різна і визначається юридичним характером прийнятих рішень і процедурою прийняття рішень.

Міжнародні організації, що володіють елементами над національності, у своїх установчих документах (статутах, положеннях) мають спеціально застережені положення, що передбачають обов'язкову чинність прийнятих рішень для всіх держав-учасниць. Ці рішення носять характер норм *jus cogens* і надають юридичній природі таких міжнародних організацій особливу юридичну якість. Як приклад подібних міжнародних організацій, що володіють елементами над національності, можна навести Європейський Союз [257, с. 102-104].

Міжнародні неурядові організації за своєю юридичною природою істотно відрізняються від зазначених вище міждержавних організацій. Вони не є загально визнаними суб'єктами міжнародного права і не володіють міжнародною правосуб'єктністю у повному розумінні цих понять. Їхні рішення не носять обов'язковий характер і, загалом, виконують рекомендаційні, консультативні, дорадчі функції.

Основними ознаками міжнародної неурядової організації (МНУО) можна визначити такі: приватний (недержавний) характер заснування; міжнародний характер складу та цілей; добровільний характер діяльності.

Відповідно до Резолюції Генеральної Асамблеї ООН 1296 від 23 травня 1968 року міжнародна неурядова організація (МНУО) – це будь-яка міжнародна організація, яка не заснована на основі міжурядової угоди.

Жан Тускоз визначає міжнародну неурядову організацію як групу неприбуткових організацій, розміщених на територіях різних держав і юридично пов'язаних між собою таким чином, що вони підпорядковані спільній стратегії [95, с.136].

До основних ознак міжнародної неурядової організації доктор юридичних наук, професор К.А. Бекяшев відносить: створення недержавними особами на підставі установчого акту про заснування, зареєстрованого у відповідності до законодавства держави створення; визнання її, як мінімум, однією державою чи наявність консультативного статусу при міжнародних міжурядових організаціях; здійснення своєї діяльності, як мінімум, на території двох держав; отримання грошових коштів на її існування більш ніж із однієї країни; неприбутковий характер діяльності [71, с. 292].

За загальним правилом, до міжнародних неурядових організацій в якості членів не можуть входити держави та їх органи.

Відсутність у МНУО мети отримання прибутку, за думкою деяких вчених, є неприйнятною ознакою тому, що за межами визначення як МНУО залишаються транснаціональні корпорації (ТНК), які крім цієї ознаки дуже подібні МНУО, що офіційно визнаються. Так, професор міжнародного права Жан Тускоз відносить

ТНК до недержавних юридичних осіб, що діють на міжнародній арені [95, с.164-175].

Л. Онуфрієва зазначає, що з правової точки зору транснаціональні корпорації – це сукупність формально самостійних юридичних осіб, які мають різну державну приналежність та фактично управляються іноземною юридичною особою – материнською компанією [4, с.60].

А. Асосков підкреслює, що ТНК не є єдиним суб'єктом права, а сукупністю формально самостійних юридичних осіб, створених відповідно до законодавства різних держав [7, с.309].

Інші автори наголошують, що ТНК – це сукупність об'єднаних однією економічною метою різних мас остійних підприємств, що знаходяться в різних державах та керуються з одного центру. При цьому окремі підприємства, які входять до корпорації, є суб'єктами права держави свого місцезнаходження, а сама ТНК юридично ніяк не оформлена [35, с.113].

Отже, ТНК мають суттєву особливість, що відрізняє їх від інших суб'єктів підприємницької діяльності: вони складаються з однієї чи кількох материнських компаній та, інколи, неосяжної групи підприємств (дочірніх компаній, відділень, філій) [83, с.135]. Саме завдяки цій особливості ТНК здатні досить швидко переносити своє виробництво із однієї держави в іншу, як слушно зазначається в юридичній літературі. За таких умов держави поодиночки просто не здатні впоратись з потужними монстрами світового господарювання [56, с.135].

На думку автора, ТНК можна визначити як особливого роду міжнародні неурядові організації, сферою діяльності яких є економіка, метою - отримання прибутку. Вони існують вже впродовж досить тривалого часу і набувають великого значення на міжнародній арені, у тому числі й в економічній сфері міжнародних відносин.

Діють ТНК через свої філіали у різних державах. Саме через прибутковий характер їх діяльності транснаціональним корпораціям й відмовляється у визнанні як міжнародної неурядової організації.

ТНК спроможні впливати на міжнародні відносини, зокрема тих держав, які є економічно залежними від них, і таким чином досягати власних цілей на міжнародній арені.

Серед міжнародних неурядових економічних організацій, які не переслідують мети отримання прибутку, найбільш помітне місце займає Міжнародна Торгівельна палата.

Основною “зброєю” МНУО на міжнародній арені є мобілізація світової суспільної думки, а методом досягнення цілей – здійснення тиску на конкретні держави чи міжурядові організації.

Юридичною природою МНУО є заснування її приватними (недержавними) особами двох або більше країн на добровільних засадах та у відповідності до норм національного законодавства держави заснування, поширення сфери її діяльності на дві чи більше держави, а також визнання її як міжнародної організації хоча би однією державою.

Обсяг міжнародної правосуб’єктності міжнародних організацій визначається в такому загальновизнаному міжнародно-правовому акті, яким є Віденська конвенція 1986 року про право договорів між державами і міжнародними організаціями, або між міжнародними організаціями [136].

В цілому, юридична природа міжнародних організацій, за винятком міжнародних неурядових організацій, виявляється в тому, що вони утворюються на основі міжнародних договорів; прийняті ними рішення носять характер обов’язкових норм; процедура прийняття рішень припускає узгодження воль на добровільній основі і голосування; вони є суб’єктами міжнародного права і внаслідок цього мають певну міжнародну правосуб’єктність [252, с. 39-41].

Серед сучасних спроб означити комплексні методологічні підходи необхідно зазначити дослідження Дж. Самюеля Баркіна [238]. Її аксіологічний потенціал полягає саме в тому, що даний автор намагається систематизувати всі відомі на сьогоднішній день теорії міжнародних організацій і застосувати їх для аналізу всіх видів інститутів – від економічних і фінансових до тих, що займаються проблемами безпеки і технічним співробітництвом.

При цьому автором фактично створюється новий інтегративний методологічний підхід для аналізу міжнародних організацій на основі вже наявних теорій. Примітно, що цей підхід претендує на універсальність, так як годиться для вивчення ролі практично всіх багатосторонніх інститутів, у тому числі неурядових і змішаних.

У концептуальному відношенні це дослідження об'єднує ті елементи загальних теорій міжнародних відносин, які стосуються тільки аналізу багатосторонніх інститутів. При цьому автор спирається то на відмінність між реалістським, інтернаціоналістським і універсалістським підходами, то на різницю між рефлексивізмом і раціоналізмом. Більше того, йому вдається не просто порівнювати і протиставляти підходи, а використовувати їх для аналізу одних і тих же ситуацій, розглядаючи організації з різних точок зору.

Таким чином, зазначений дослідник ефективно використовує наявні методи вивчення міжнародних організацій і навіть якось їх інтегрує. При цьому Дж. С. Баркін онтологічно виділяє і операційно застосовує чотири пари термінів, необхідних для систематизації теорій міжнародних організацій: “суверенітет і глобалізація”, “могутність і взаємозалежність”, “режими і інститути”, “ефективність та ідеї”.

Акцент його інтересу спрямований на термінологічні відмінності, він рефлексує і той вплив, який чинять абстрактні поняття на сучасні міжнародні відносини.

Звертаючись до першої пари, автор зазначає, що в сучасних теоріях процес глобалізації часто не сприяє зміцненню суверенітету національних держав, а швидше навпаки – призводить до його ослаблення.

Дж. С. Баркін аналізує цю проблему з точки зору участі в ній міжнародних організацій – чи розглядати міжнародні інститути як самостійних гравців на зовнішньополітичній арені, або вони служать вторинним інструментом зовнішньої політики незалежних держав?

Відповідаючи на це питання, автор звертається до відмінностей між реалізмом, інтернаціоналізмом і універсалізмом. Відштовхуючись від загальних

підходів, Баркін виокремлює тільки те, що стосується теорії міжнародних організацій.

Реалісти розглядають багатосторонні інститути виключно як інструмент політики держав. Інтернаціоналісти зводять роль міжнародних організацій до нагляду за дотриманням правил гри у взаєминах між окремими державами, хоча й визнають первинну роль останніх. Універсалісти вважають, що міжнародні інститути виступають творцями і виразниками думки глобального громадянського суспільства, де найбільше значення мають не держави, а люди, що населяють земну кулю. За допомогою інтернаціоналістського підходу легше зрозуміти цілі співробітництва держав, а використовуючи реалістський метод – усвідомити, як більш сильні країни використовують міжнародні організації для досягнення своїх інтересів на шкоду більш слабким державам.

Торкаючись другої пари, – відмінності між могутністю (під ним автор розуміє прагнення до переваги) і взаємозалежністю, – Баркін вдається до використання трьох наявних підходів. На його думку, реалісти розглядають ступінь могутності як основний критерій для визначення статусу держав у системі міжнародних відносин. Інтернаціоналісти і універсалісти, відповідно, вказують на те, що взаємозалежність народжує прагнення держав до співпраці або до заміни держав централізованим апаратом прийняття рішень.

Баркін розглядає могутність з двох точок зору: могутність окремих держав всередині міжнародних організацій і самих багатосторонніх інститутів. Всередині організацій держави можуть володіти переговорної владою, впливати на визначення порядку денного, формувати інституційну бюрократію і процедури. Ці фактори впливають на розподіл могутності між державами всередині міжнародних інститутів.

Наприклад, відмінності в ступені могутності можуть бути зафіксовані в системі прийняття рішень: не всі організації працюють за принципом «одна країна, один голос» (МВФ, Рада Безпеки ООН). У той же час самі міжнародні інститути мають здатність поширювати і розподіляти потоки інформації та легітимізувати ті

чи інші дії держав. Прикладом такої влади може слугувати діяльність Генерального секретаря ООН, чії заяви суттєво впливають на розвиток міжнародних відносин.

Третя пара термінів «режими – інститути» відображає відмінності між двома підходами до вивчення міжнародних організацій.

Прихильники режимного підходу аналізують вплив багатосторонніх інститутів на поведінку інших акторів світової політики, в основному – держав. У цьому випадку міжнародна організація постає в ролі розробника норм і правил, які багато в чому визначають міжнародні відносини. Інституціоналісти, навпаки, вивчають діяльність міжнародних інститутів як самостійних акторів, намагаючись зрозуміти їх внутрішню структуру і механізм прийняття рішень, що реалізується в їх рамках. Фактично інституційний та режимний підходи обрані автором в якості предмета вивчення різних аспектів існування міжнародних організацій, і тому можуть бути використані при аналізі діяльності одних і тих же інститутів.

У рамках сучасної західної інституціональної школи отримали розвиток неофункціональний і неоінституціональний підходи. Перший дивиться на модифікацію міжнародних організацій з точки зору зміни їх функцій. Другий – вивчає внутрішні правила і норми інститутів, які призводять до формування міжнародної бюрократії, що переслідує і власні цілі.

Нарешті, четверта пара – “ідеї та ефективність” – заснована на протиставленні раціоналістів і рефлексивістів як різних напрямів режимного підходу. Прихильники раціоналістського напрямку виходять з того, що держави є учасниками великого міжнародного ринку, які прагнуть максимізувати свій прибуток у своєрідній торгівлі міжнародними правовими нормами і правилами. Міжнародні інституції покликані вирішити завдання мінімізації трансакційних витрат, поліпшення потоків інформації та конкретизації прав власності. Залежно від успішності реалізації цих завдань визначається ефективність організацій.

Рефлексивісти, в свою чергу, акцентують особливу увагу на те, що міжнародні організації необхідні для створення нових легітимних правил гри і розвитку, вдосконалення міжнародного правового порядку. На їх думку, інститути визначають загальнолюдські цінності, народжуючи свого роду нові ідеї, за допомогою яких вони

регулюють міжнародні відносини, створюючи своєрідні заборони у відносинах між державами. Ефективність організацій визначається самим фактом створення нових норм, побічно обмежують варіанти поведінки держав.

Аналізуючи діяльність конкретних міжнародних організацій на основі наведених вище теоретичних викладок, автор розглядає багатосторонні інститути з точки зору їх ролі як суб'єктів і форумів, а також з позиції режимного та інституційного підходів. Наприклад, Рада Безпеки ООН являє собою скоріше ефективний форум, на якому держави обмінюються думками і приходять до певної згоди. Він не має самостійного бюрократичного апарату, а отже, як суб'єкт світової політики – не має влади, здатної легітимізувати ті чи інші ідеї без посередництва держав. Тому розглянутий інститут не здатний підірвати суверенітет урядів своїми обмежуючими діями.

Разом з тим, Рада Безпеки є ефективною як форум, на якому саме держави визначають легітимність застосування сили в конкретних ситуаціях, що наділяє цей орган ООН особливими повноваженнями.

Водночас Секретаріат ООН нерідко виступає як повноцінний суб'єкт світової політики. Його голова, Генеральний секретар ООН, може силою слова легітимізувати ті чи інші дії держав, а також надавати «добрі послуги» (good offices) при врегулюванні міжнародних конфліктів. Крім того, Секретаріат ООН визначає і формує порядок денний в сучасних міжнародних відносинах, «змушуючи» держави обговорювати певні питання, не звертаючи уваги на інші, більш того, «нав'язуючи» їм певний алгоритм поведінки, заснований на загальному глобальному інтересі і принципах Організації.

Генеральна Асамблея ООН у свою чергу наділена великою владою як форум держав, вона легітимізує ідеї за рахунок прийняття спільних резолюцій, проте не має необхідних коштів для втілення цих рішень і тому не розглядається в якості самостійного гравця на міжнародній арені.

Переходячи до розгляду конкретних областей міждержавного співробітництва, Баркін починає огляд міжнародних інститутів зі сфери колективної безпеки [238, с. 88]. Організації, вважає він, не тільки легітимізують ідеї та дії

держав, але також мають певну ефективність в сфері вирішення міжнародних конфліктів, забезпечення миру і стабільності [238, с. 91].

Баркін також розмірковує на тему сучасного стану міжнародних організацій і приходиться до висновку, що зараз все більшого поширення набувають так звані «гібридні» організації, що поєднують в собі елементи міжурядового та неурядового співробітництва (Інтерпол, Міжнародна організація по стандартизації, Міжнародний олімпійський комітет). Автор вважає, що наведені моделі аналізу можуть багато в чому пояснити поведінку і розвиток цих організацій, допомогти розумінню принципів їх діяльності та організаційних структур [238, с. 167].

Звідси можна констатувати, що Баркіну вдалося розробити і застосувати широку методику аналізу міжнародних організацій, яка об'єднала в собі безліч підходів, що пояснюють різні аспекти діяльності таких інститутів.

Таким чином, цей автор, не претендуючи на абсолютну істинність своїх доктринальних позицій, надає можливість дослідникам самим проаналізувати діяльність міжнародних організацій, ґрунтуючись на отриманих знаннях. А це дає прекрасну можливість як розвивати наявні підходи, так і розробляти нові методики.

У сфері міжнародного права дослідженню актуальних міжнародно-правових проблем міжнародних міжурядових організацій (далі – ММУО) і їх діяльності в умовах глобалізації присвячена низка досліджень. Всі вони є свідомством того, що за останні роки пройшли досить серйозні зміни в характері та змісті сучасної міжнародної системи, що суттєво вплинули на правовий статус і форми діяльності її учасників, в тому числі й таких гібридних суб'єктів міжнародного права, якими є ММУО, що створені державами-членами міжнародного співтовариства з метою налагодження найбільш тісного співробітництва між ними у відповідній сфері міжнародних відносин.

На підставі ретельного аналізу сучасних тенденцій та динаміки розвитку міжнародної інституціональної системи, у науковій літературі можна відзначити декілька фундаментальних висновків про міжнародну правосуб'єктність, що стосуються всього кола суб'єктів міжнародного права та носять загальний концептуальний характер.

По-перше, відзначається, що міжнародна правосуб'єктність – це юридична властивість, яка набувається міжнародними особистостями в силу правових норм. Тобто, всі суб'єкти міжнародного права мають юридичну основу свого виникнення. Виникнення нової держави офіційно фіксують і юридично оформляють установчі документи (конституційні акти, декларації, звернення, міжнародні договори та ін.). Нація, яка бореться за своє національне визволення, персоніфікується в національній політичній організації, попередньої суверенній державі, про створення якої вона проголошує шляхом видання відповідного юридичного акту.

По-друге, міжнародна правосуб'єктність – це не тільки юридична, а й суспільно-політична властивість. Суб'єкти міжнародного права – це політичні утворення; їх виникнення і існування обумовлене суспільними процесами. Так, становлення націй як суб'єкта права, виникнення нових держав на території колишніх колоній пов'язано з національно-визвольною боротьбою народів за своє визволення, здійсненням їх права на самовизначення.

По-третє, підставою міжнародної правосуб'єктності є свобода соціальної волі того чи іншого політичного утворення на міжнародній арені. Наявність власної, незалежної ні від яких інших суб'єктів волі, що дозволяє самостійно здійснювати відповідну цілям та інтересам даного утворення діяльність на міжнародній арені, служить головним критерієм наявності у цієї міжнародної особистості правосуб'єктності.

По-четверте, зміст міжнародної правосуб'єктності полягає в юридичній спроможності учасника міжнародного спілкування до самостійних міжнародних дій, що знаходить свій прояв в незалежному здійсненні прав і обов'язків, участі у створенні норм міжнародного права і в забезпеченні їх виконання [239, с. 55].

Проведений аналіз правового статусу всіх трьох типів міжнародних організацій – міждержавних (міжурядових, ММУО), міжвідомчих та неурядових (громадських, далі – МНУО) дає можливість стверджувати, що не всі з них володіють зазначеними ознаками міжнародної правосуб'єктності.

Принаймні щодо МНУО можна говорити з достатнім ступенем визначеності: низка атрибутів, необхідних для їх визнання як суб'єктів міжнародного права, у них

відсутня. Насамперед, йдеться про такі ознаки, як здатність створювати норми міжнародного права і забезпечувати їх виконання. Водночас МНУО, не будучи суб'єктами міжнародного права, можуть володіти деякими рисами міжнародної правової суб'єктності, в тому числі мати певні права та обов'язки, встановлені міжнародно-правовими нормами.

Одним із прикладів наявності у МНУО часткової, фрагментарної, факультативної міжнародної правосуб'єктності, служить консультативний статус МНУО в ООН, що надає цим організаціям (залежно від типу статусу) такі права, як включення питань до порядку денного сесії Економічної та Соціальної Ради ООН (далі – ЕКОСОП) та її допоміжних органів, участь в їх роботі і т. д. Не виключена можливість участі неурядової організації в процесі прийняття рішення ММУО (запити ММУО до МНУО з питань, що відносяться до профілю діяльності останніх), а також в міжнародній погоджувальній процедурі. Такого роду приклади можна продовжити. Неурядова організація може бути суб'єктом міжнародного приватного права. Але тут необхідно зробити застереження. У літературі наявність у міжнародній організації приватноправових повноважень (укладати угоди, набувати нерухоме майно та розпоряджатися ним, порушувати в національних судах справи по цивільних позовах і т. д.), нерідко розглядається як доказ їхньої міжнародної правосуб'єктності (особливо часто робляться посилання на ст. 104 Статуту ООН).

Згідно іншої доктринальної позиції, такого роду посилання є невиправданими. Наявність у міжнародній організації зазначених повноважень ніякого відношення до її міжнародної правосуб'єктності, тобто до визнання її суб'єктом міжнародного публічного права, не має. Цей факт лише говорить про те, що дане утворення є суб'єктом міжнародного приватного права. Інша справа, що суб'єкти публічного права, як правило, є і суб'єктами міжнародного приватного права. До визначення міжнародної правосуб'єктності ММУО, з одного боку, і міжвідомчої – з іншого, можна підходити з однаковими мірками. Національні відомства, будучи органами держави, при заснуванні міжвідомчої організації діють на основі наданих їм державою повноважень, які закріплені в тих внутрішньодержавних нормативних актах (конституція, положення про даний орган і т. д.), що визначають її правовий

статус. При цьому міжнародні дії відомства повинні здійснюватися в рамках наданої йому компетенції [239, с. 56].

ММУО здійснюють свої функції у міжнародному правопорядку, за певних обставин і у внутрішніх правопорядках держав.

Перш за все, вони діють у сфері міжнародних відносин, вступаючи в міжнародні правовідносини і застосовуючи на практиці ті чи інші міжнародно-правові норми. Отже, ММУО є носієм міжнародних прав і обов'язків, а також мають здатність захищати свої права в міжнародному плані в разі порушення зобов'язань з боку інших суб'єктів міжнародного права. Якщо ж ММУО порушує права та інтереси інших суб'єктів міжнародного права, то вона несе перед ними міжнародну відповідальність. Поняття міжнародної правосуб'єктності та міжнародної дієздатності у ММУО збігаються.

У даний час практика і міжнародно-правова доктрина подолали сумніви щодо міжнародної правосуб'єктності ММУО. Однак так було не завжди. Довгий час тільки держави визнавалися чи не єдиним суб'єктом міжнародного права, однак розвиток міжнародно-правових та організаційних форм міжнародної співпраці і та важлива роль, яку в міжнародних відносинах стали грати ММУО, зробили можливим, щоб, починаючи з другої половини ХХ століття (з моменту створення ООН), були зроблені конкретні та значущі кроки до визнання міжнародної правосуб'єктності ММУО.

В цілому, можна стверджувати, що в науці міжнародного права спочатку склалися три основних концепції міжнародної правосуб'єктності ММУО.

Перша з них полягає в уподібненні правосуб'єктності ММУО правосуб'єктності держав, тобто у визнанні за ММУО повної міжнародної правосуб'єктності, що дозволяє ММУО вчиняти будь-які міжнародні акти (В. Шекіна, Г. Веберг, Д. Оттолені, К. Балдоні). Однак така виключно радикальна позиція не брала до уваги того, що лише держави володіють суверенітетом, тоді як ММУО є похідними і функціональними суб'єктами міжнародного права, звідсіля їх природа є різною.

Друга концепція дотримується позиції, діаметрально протилежної першій, тобто вона заперечує саму можливість володіння ММУО міжнародною правосуб'єктністю, розглядаючи міжнародні організації як прості форми колективної діяльності держав.

Третя концепція виходить з того, що ММУО володіють міжнародною правосуб'єктністю, проте їх правосуб'єктність є відмінною від правосуб'єктності держав, так як вона обмежується виконанням телеологічних доміант (цілей) ММУО. Тобто мова йде про наявність у ММУО функціональної міжнародної правосуб'єктності. Ця концепція отримала підтримку як в практиці ММУО, так і в процесі судового тлумачення положень установчих актів та діяльності ММПО, яке здійснили міжнародні суди. В даний час вона вважається домінуючою як у зарубіжній, так і у вітчизняній науці міжнародного права.

Разом з тим, слід зазначити, що всередині цієї концепції, що визнає функціональну міжнародну правосуб'єктність ММУО, існують розбіжності, щодо характеру правосуб'єктності міжнародних організацій. Так, деякі автори вважають, що міжнародна правосуб'єктність властива ММУО з моменту виникнення (народження), тобто з того моменту, як формуються і з'являються критеріальні елементи, які згідно з міжнародним правом становлять саме поняття ММУО. Таким чином, з самого початку свого народження ММУО з'являється на міжнародній арені з певною часткою правосуб'єктності. В цьому випадку прийнято говорити про об'єктивну правосуб'єктність міжнародних організацій, тобто кожна ММУО з самого початку своєї діяльності володіє усіма необхідними атрибутами суб'єкта міжнародного права.

Інші автори вважають, навпроти, що в загальному міжнародному праві не існує ніякої норми, яка безпосередньо визнає за ММУО міжнародну правосуб'єктність. Міжнародне право обмежується тільки одним положенням – воно визнає за державами суверенне право створювати різні ММУО і наділяти їх відповідними правами суб'єкта міжнародного права. В цьому випадку правовою основою міжнародної правосуб'єктності ММУО виступає її установчий договір

[240, с. 75]. Ця позиція заслужила назву суб'єктивної концепції правової основи міжнародної правосуб'єктності ММУО [241, с. 23].

Слід відмітити, що всі підстави для такого твердження дає дослідження еволюції феномену ММУО.

По-перше, дійсно, питання про правосуб'єктність міжнародних організацій у історичному контексті виникає на певному етапі їх історичного розвитку. Це вказує на те, що її поява була обумовлена об'єктивними потребами міжнародної практики, яка була усвідомлена державами на певному етапі історичного розвитку.

По-друге, разом з тим, вивчення еволюції ММУО показує, що при аналізі обсягу правосуб'єктності міжнародних організацій не можна обмежуватися тільки аналізом положень їх установчих договорів, які наділяють ММУО відповідною компетенцією. Практика діяльності ММУО показує, що сама міжнародна організація може набувати деяких прав в процесі своєї діяльності (тобто, іншими словами, йдеться про придбану компетенцію, яка дуже часто виходить за межі статутної компетенції).

Це впливає з того, що: а) при створенні ММУО в установчому акті важко передбачити всі аспекти її майбутньої діяльності, тому для розвитку та конкретизації закріпленої за міжнародною організацією компетенції буває необхідно звертатися до доктрини компетенції, що мається на увазі; б) зміна історичних умов функціонування людства та міжнародної спільноти держав в обов'язковому порядку впливає на формування девіацій в діяльності ММУО, що об'єктивно впливає на розширення меж їх компетенційних повноважень; в) в процесі багаторічної діяльності ММУО починає вирішувати питання, що є «суміжними» тим питанням, які закріплено в їх статутних документах – якщо держави-члени ММУО погоджуються з таким становищем справ, то ММУО, вже на основі набутого досвіду і прийнятих раніше рішень, продовжує керувати цими питаннями, повільно включаючи їх до своєї компетенції.

Звідси можна зробити висновок, що правова основа міжнародної правосуб'єктності ММУО міститься в міжнародному договорі держав-учасників з питання заснування ММУО, сформульована в установчому акті ММУО, а конкретні

права та обов'язки, що випливають з цієї угоди, містяться в «правилах організації», під якими розуміються установчий акт (статут) ММУО (первинне право), рішення та резолюції, прийняті органами ММУО відповідно до установчого акта (вторинне право – Авт.), а також усталена практика ММУО.

Необхідно зазначити, що вивчення статутних положень кожної міжнародної організації дає реальну змогу визначити її компетенцію, яка за нею закріплюється в установчому договорі і актах вторинного права. Тому, лише вся сукупність факторів, а саме – прав, властивих компетенції ММУО, дозволяє зробити висновок про характер та обсяг її міжнародної правосуб'єктності.

Відносно ролі та значення міжнародної практики в становленні міжнародної правосуб'єктності ММУО, необхідно відзначити, що спільною рисою установчих актів ММУО, створених в період до Другої світової війни, було те, що у всіх них була відсутня будь-яка згадка про міжнародну правосуб'єктність міжнародних організацій.

Характерною особливістю процесу інституціоналізації, а потім й конституціоналізації міжнародної правосуб'єктності ММУО є те, що перші згадки про цей феномен зустрічаються не в установчих актах ММУО, а в документах, які приймалися в їх розвиток (вторинному праві), а також у судовому тлумаченні таких документів.

Більш того, питання про необхідність явно вираженої згадки міжнародної правосуб'єктності ООН було об'єктом дискусії між авторами її Статуту на конференції в Сан-Франциско в 1945 р., в ході якої не отримала підтримки ініціатива бельгійської делегації, про внесення в проект Статуту ООН згадки про міжнародну правосуб'єктність створюваної міжнародної організації. Як наслідок неприйняття цієї пропозиції – остаточна редакція відповідних положень Статуту ООН (ст. 104 і п. 1 ст. 105) вийшла мало чіткою та неясною в цьому важливішому питанні. Хоча, там й встановлено, що “організація користується на території кожного зі своїх членів правоздатністю, яка необхідна для здійснення її функцій і досягнення її цілей”, і що вона “користується привілеями та імунітетами, необхідними для досягнення її цілей”.

Разом з тим, слід зазначити, що наведені формулювання, незважаючи на їх відверту «нормативну анемію», все ж були використані потім в якості нормопроектної моделі в наступних численних установчих договорах ММУО, причому як в тих, які створювалися в епоху після закінчення Другої світової війни вперше або були перетворені із створених до Другої світової війни (наприклад, у Статуті МОП, ст. 39 і 40; Статут ЮНЕСКО, ст. XII; Установчому договорі МВФ, ст. IX; Статуті ФАО, ст. XVI; Статуті ВООЗ, ст. 66-68; Статуті МАГАТЕ, ст. XV; тощо), так і в тих, які створювалися зовсім недавно (наприклад, Угода про ІНТЕЛСАТ, ст. XV; Угода про ЕУТЕЛСАТ, ст. XVII; або Угода про ЄБРР, ст. 45).

Однак, можна констатувати, що ці положення все ж не дозволяють точно та однозначно, вже з використанням нормативної основи, визначити наявність міжнародної правосуб'єктності у відповідних ММУО. І це є відповідною проблемою в сучасному міжнародному праві, яка потребує свого практичного вирішення або шляхом внесення відповідних коректив в статутні документи більшості ММУО, або ж прийняття спеціального конвенційного акту, присвяченого встановленню та врегулюванню міжнародно-правового статусу ММУО, в якому будуть також вирішені питання щодо їх правосуб'єктності.

Однак, слід зазначити, що саме міжнародне життя йде вперед за доктринальними позиціями та схоластичними спорами. Відносно міжнародної правосуб'єктності ООН таке становище склалось практично у перші роки її функціонування. Саме тоді об'єктивно виникло питання щодо того, чи є ця міжнародна організація суб'єктом міжнародного права. Це було пов'язане з терористичним нападом у 1948 р., в результаті якого було вбито шведського дипломата графа Фолка Бернадотта, який був направлений в якості посередника ООН в Палестину, а також ряд інших осіб, які його супроводжували. Внаслідок цього Генеральний секретар ООН змушений був сплатити значні суми грошей в порядку компенсації їх утриманням і понести інші витрати. Генеральний секретар ООН звернувся до Генеральної Асамблеї ООН з питанням, чи має ООН можливість і правоздатність для пред'явлення міжнародних претензій до уряду, що відповідає за

збитки, завдані цій міжнародній організації, а також за збитки, завдані жертвам або їх утриманцям.

Це питання невдовзі (3 грудня 1948 р.) було передано Генеральною Асамблеєю Міжнародному Суду ООН. Для відповіді на поставлене питання Міжнародний Суд ООН вирішив спочатку вирішити основну проблему – дослідити саму можливість визнання ООН суб'єктом міжнародного права. З цією метою він, використовуючи телеологічний метод тлумачення Статуту ООН, здійснив системно-цільовий аналіз загальних характеристик даної міжнародної організації, телеологічних домінант її створення, принципів і функцій. У своєму висновку від 11 квітня 1949 р. Міжнародний Суд ООН вказує, що «організація створювалася для того, щоб виконувати такі функції і користуватися такими правами (і вона дійсно це робить), пояснити які можна тільки визнавши, що вона значною мірою володіє міжнародною особистістю і здатністю вчиняти дії в міжнародному плані. В цей час вона являє собою самий розвинений тип міжнародної організації, яка не змогла б відповісти на прохання своїх засновників, якби вона була позбавлена міжнародної особистості. Слід визнати, що її члени, доручивши їй виконання певних функцій і поклавши на неї відповідно до цього обов'язки і відповідальність, наділили її компетенцією, необхідною для ефективного виконання зазначених функцій» [195, с. 90].

Більш того, при цьому, виходячи з позиції, що була раніше зафіксована у рішенні № 14 Постійної Палати Міжнародного правосуддя 1927 р., Міжнародний суд явно визначив і провів відмінності між міжнародною правосуб'єктністю міжнародної організації та міжнародною правосуб'єктністю держав. Це було зроблено таким чином: «Отже, суд приходить до висновку про те, що організація є суб'єктом міжнародного права. Це не означає, що організація є державою, що, звичайно, не відповідає дійсності, або що її правосуб'єктність, її права або обов'язки будуть такими ж, як у держави, яке б не було значення цього прояву. Висновок також не означає, що всі права і обов'язки організації повинні здійснюватися в міжнародній сфері, рівним чином, що не всі права і обов'язки держави повинні здійснюватися в цій сфері. Цей висновок означає, що організація є суб'єктом

міжнародного права, який має правоздатність і є носієм міжнародних прав і обов'язків, який також має правоздатність для того, щоб захищати ці права шляхом висування міжнародних вимог» [195, с. 91].

Таким чином, Міжнародний Суд визнав, що ООН володіє, по-перше, початковою міжнародною правосуб'єктністю; по-друге, володіє такою правосуб'єктністю взагалі – тобто, має основну міжнародну правосуб'єктність, отже є носієм міжнародних прав і обов'язків, а також здатна функціонувати в міжнародних відносинах.

Більше того, Міжнародний Суд пішов ще далі, визнавши, що права, які впливають з міжнародної правоздатності ООН, можуть бути виведені так, нібито вони маються на увазі, тобто ООН має всі необхідні повноваження для здійснення своїх функцій, включаючи ті, які явно виражено не закріплені в положеннях її установчого договору. Тобто, можна стверджувати, що виходячи з телеологічних доміант створення, функціонування та діяльності ООН в міжнародному співтоваристві, її міжнародна правоздатність фактично не має меж та детермінується особистим розсудом самої ООН, її органів та посадових осіб, що базується на тлумаченні зазначених телеологічних доміант її діяльності.

Для побудови теоретико-методологічної конструкції правосуб'єктності міжнародних організацій як юридичної передумови можливості її власної правотворчості необхідним також вбачається врахування усієї цілісної системи ознак міжнародних міжурядових організацій, завдяки наявності яких вони набувають повноцінних та достатніх правових якостей суб'єкта міжнародного права.

На наш погляд, найбільш вдало та комплексно розкрив систему ознак міжнародних організацій, що є критеріями їх міжнародної правосуб'єктності, видатний український вчений М. О. Баймуратов [242, с. 41-47], який виокремив такі позиції:

1. Визнання якості міжнародної особистості з боку суб'єктів міжнародного права, тобто держави-члени та інші міжнародні організації визнають та зобов'язуються поважати права та обов'язки відповідної ММУО, її компетенцію,

коло повноважень і т. д. Загалом держави-члени передають міжнародній організації такий обсяг прав та обов'язків, що є необхідним для здійснення її функцій.

2. Наявність відокремлених прав та обов'язків, що означає відмінність обсягу прав та обов'язків ММУО і її держав-членів та специфічна особливість таких прав та обов'язків, яка полягає у принциповій можливості їх реалізації виключно на міжнародному рівні.

3. Право на вільне здійснення своїх функцій, що забезпечується наявністю внутрішнього права міжнародної організації, яке складається з установчого акту, правил процедури, фінансових правил та інших документів.

4. Право на укладання міжнародних договорів, що є ключовим функціональним елементом здатності ММУО до створення міжнародно-правових норм (іншими словами, складає фундаментальну основу формальної здатності міжнародної організації до участі у процесі міжнародної правотворчості. – Авт.).

При цьому слід враховувати, що міжнародні організації при реалізації своїх повноважень здатні укладати договори трьох видів – публічно-правового, приватноправового або змішаного характеру, причому договірну правоздатність мають усі сучасні ММУО в тому обсязі, що є необхідним для здійснення їх функцій та досягнення цілей.

5. Право володіти привілеями та імунітетами, що має суттєве значення для забезпечення практично-праксеологічної діяльності будь-якої міжнародної організації та її реальної участі у міжнародно-правових відносинах.

6. Право на забезпечення виконання міжнародно-правових норм, що підкреслює незалежний міжнародно-правовий статус ММУО та їх окрему правосуб'єктність, відмінну за якісними характеристиками та обсягом від міжнародної правосуб'єктності суверенних держав – її учасниць та передбачає, у тому числі, наявність у ММУО таких вагомих інструментів забезпечення виконання міжнародно-правових норм, як інститути і засоби міжнародного контролю та можливість застосування міжнародно-правових санкцій до держав-порушників міжнародно-правових зобов'язань публічно-правового імперативного змісту.

7. Міжнародно-правова відповідальність, тобто наявність у ММУО такої важливої ознаки міжнародної правосуб'єктності, як деліктоздатність, здатність та обов'язок бути суб'єктом міжнародно-правових санкцій за протиправні дії своїх посадових осіб, причому така відповідальність може бути як політичною, так і матеріальною.

8. Участь у створенні норм міжнародного права, тобто функціональній діяльності, спрямованій на створення нових міжнародно-правових норм, удосконалення, зміну або скасування чинних норм міжнародного права.

Таким чином, слід зазначити, що правотворча діяльність ММУО має специфічні особливості. По-перше, будь-яка норма, що міститься в ухвалених міжнародною організацією рекомендаціях, правилах та проектах договорів, має бути визнана державою як міжнародно-правова норма. По-друге, держава має визнати відповідну норму як обов'язкову для даної держави.

Водночас правотворчість міжнародних організацій має свої межі, які у вигляді виду та обсягу правотворчості встановлюються в установчому договорі ММУО, а отже, формально-юридичний обсяг, види та напрями правотворчої діяльності відрізняються у різних міжнародних організацій у відповідності до індивідуальних особливостей її установчого договору.

Висновки до розділу 1

Визначено, що правотворча діяльність ММУО має специфічні особливості. По-перше, будь-яка норма, що міститься в ухвалених міжнародною організацією рекомендаціях, правилах та проектах договорів, має бути визнана державою як міжнародно-правова норма. По-друге, держава має визнати відповідну норму як обов'язкову для даної держави.

Доведено, що правотворчість міжнародних організацій має свої межі, які у вигляді виду та обсягу правотворчості встановлюються в установчому договорі.

РОЗДІЛ 2

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОТВОРЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МІЖНАРОДНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ

2.1. Міжнародна правосуб'єктність як юридична передумова правотворчості міжнародних організацій

Поряд з суверенними державами все більш активну роль у міжнародних відносинах, врегульованих нормами права, відіграють міжнародні організації та інші учасники, які у сукупності утворюють поняття “суб'єктів міжнародного права”. Поняття “суб'єкт права” було розроблено загальною теорією права стосовно права взагалі. Не дивлячись на те, що міжнародне право є особливою системою права, воно, разом з тим, залишається правом, й тому загальнотеоретичні правові положення застосовуються і до нього. Дискусійним у цьому плані є тільки питання: міжнародні організації як суб'єкт правотворчості. Сьогоднішній стан знань про міжнародні організації досить часто деякі автори характеризують як “інтелектуальний хаос” [77, с.7].

У науковій літературі суб'єктами правовідносин вважають тих учасників, які є носіями суб'єктивних прав і юридичних обов'язків. Суб'єкти правовідносин повинні володіти правосуб'єктністю, тобто бути носіями прав та обов'язків, здійснювати їх від свого імені та нести юридичну відповідальність за свої дії [190, с. 220]. У загально юридичному плані міжнародна правосуб'єктність являє собою сукупність таких компонентів, як: правоздатність; дієздатність.

Правоздатність – це спроможність суб'єкта міжнародного права мати суб'єктивні права та юридичні обов'язки. Цю спроможність мають держави з моменту заснування; нації, які борються за незалежність, - з моменту визнання; міжурядові організації – з моменту вступу установчих документів в силу; фізичні особи – при настанні ситуації, що визначені у відповідних міжнародних договорах.

Дієздатність означає здійснення суб'єктами міжнародного права самостійно, власними усвідомленими діями своїх прав та обов'язків.

Дієздатність у свою чергу поділяється на деліктоздатність, яка уявляє собою здатність суб'єктів правовідносин нести юридичну відповідальність за скоєне правопорушення та на правотворчу здатність – здатність суб'єкта правовідносин особисто своїми діями здійснювати і укладати угоди. При цьому мається на увазі, що тільки суб'єкти міжнародного права можуть створювати міжнародно-правові норми.

На відміну від внутрішньодержавного права, суб'єктам міжнародного права притаманно органічне поєднання правоздатності та дієздатності, які разом й складають поняття правосуб'єктності. Обмежено дієздатних чи недієздатних суб'єктів у сучасному міжнародному праві не існує.

У загальній теорії права визнано, що суб'єктом права є особа, на яку поширюється дія його норм. Проте, міжнародне право є самостійною правовою системою. Тому поняття й категорії, що використовуються у національному праві різних держав, не завжди ідентичні за змістом поняттям та категоріям міжнародного права. Особливості такої галузі як міжнародне право опосередковують певну відмінність та специфіку змісту міжнародної правосуб'єктності та безпосередньо впливають на якісну та видову характеристику суб'єктів міжнародного права.

Термін «правосуб'єктність» відноситься до сфери переважно наукової, стверджував О.Ф. Висоцький. У міжнародно-правових документах у якості його синоніма застосовується термін «правоздатність», поняття якого в таких випадках включає правоздатність і дієздатність суб'єкта, тобто відповідає поняттю «правосуб'єктність» [116, с.328].

Необхідно підкреслити, що зміст терміну “міжнародна правосуб'єктність” в нормах міжнародного права не розкривається. Існують лише теоретичні конструкції, які характеризують юридичну природу, підстави та межі міжнародної правосуб'єктності. У самому загальному вигляді міжнародну правосуб'єктність можна визначити як юридичну спроможність особи бути суб'єктом міжнародного права. Зміст міжнародної правосуб'єктності створюють основні права та обов'язки

такого суб'єкта, які витікають із міжнародно-правових норм. У загальній теорії права прийнято вважати, що єдність правоздатності і дієздатності означає динамічне поняття суб'єкта міжнародного права [104, с.48].

Суб'єкт міжнародного права це носій міжнародних прав і обов'язків, які виникають відповідно до норм міжнародного права [65, с.140]. Л. Оппенгейм визначав, що оскільки міжнародне право ґрунтується на загальній згоді окремих держав, а не окремих людей, суб'єктами міжнародного права є лише та виключно держави [156, р.19].

Як широко відомо, природним суб'єктом права є Людина. Всі інші суб'єкти – похідні, правом створені, та поза правом не існують. До таких суб'єктів відносяться держави, нації, міжнародні організації та інші суб'єкти. І. П. Бліщенко підкреслює, що суб'єктами міжнародного права слід вважати народ, держави, міждержавні організації, нації, що виборюють незалежність, а також транснаціональні корпорації, фізичні особи і юридичні особи, які беруть участь у міжнародному економічному оборті, міжнародні неурядові організації [11, с. 11-13].

Не дивлячись на те, що міжнародні організації не мають власної території та населення, вони у відповідності з установчими документами є суб'єктами міжнародного права, тобто виступають на міжнародній арені носіями міжнародної правосуб'єктності. Проте, це стосується міжнародних міжурядових організацій.

Міжнародна міжурядова організація є суб'єктом сучасного міжнародного права насамперед тому, що держави погодились наділити її відповідними правами та обов'язками, які чітко визначені в установчих актах (статутах, договорах, конвенціях тощо) та повністю відповідають основним принципам міжнародного права.

Досягнутий теоретичний рівень правового пізнання сьогодні дозволяє чітко виділити три форми існування права – у нормах, правовідносинах і правосвідомості [89, с.136]. Всі три аспекти характеризують один феномен – міжнародне публічне право, то спроба зведення в ранг основної якої-небудь однієї форми неминуче приводить до того, що саме явище не представлено повно і вірно відповідно до соціальної дійсності. Постановка в ряд суб'єктів права тільки тих утворень, які

безпосередньо створюють правові норми, приводить до такого стану доктрини, яка є характерною для теорій, відірваних від реального життя саморегулюючої правової системи [77, с.76-77].

Міжнародні міжурядові організації є також суб'єктами міжнародного права тому, що їх установчі акти регулюють відносини між організаціями та їх державами-членами, тобто міждержавні за своїм характером відносин. Ці установчі акти регламентують в першу чергу питання членства, статусу організації, повноваження на складання міжнародних договорів. Вони містять й інші норми, які визначають цілі та завдання організації, повноваження її органів, порядок взаємовідносин організації з державами-членами та не членами, а також з іншими міжнародними організаціями [191, с. 13].

Щодо правосуб'єктності міжнародних неурядових організацій (МНУО), то вона є на сьогодні дискусійним питанням і на цей час за ними не визнається, про що мова буде йти далі.

Поняття суб'єкта міжнародного права є юридичним вираженням членства у міжнародно-правовій спільноті. Суб'єкт повинен бути безпосередньо підпорядковане міжнародному праву та мати незалежний міжнародний статус. Якщо зв'язок з міжнародним правом опосередкований іншою політико-правовою установою, то у такому разі можна казати про якусь особливу, похідну правосуб'єктність [192, с. 136].

Виходячи з цього, можна дати наступне визначення: суб'єктами міжнародного права є учасники міжнародних відносин, які врегульовані нормами міжнародного права та мають юридичну незалежність і здатність самостійно (неопосередковане) здійснювати права й обов'язки, що встановлені цими нормами.

Міжнародна правосуб'єктність за своїм походженням поділяється на фактичну та юридичну. У відповідності з цим існують і дві категорії суб'єктів міжнародного права: первинні (суверенні) та похідні (вторинні, не суверенні). Такої точки зору притримуються юристи-міжнародники П.М. Бірюков, О.Ф. Висоцький, Л.Д. Тимченко [193, с. 58] та інші.

Таким чином, у міжнародному праві суб'єкти прийнято розрізняти на

первинні та похідні (вторинні) суб'єкти [5, с. 136]. До першої групи відносяться держави та народи, що борються за незалежність (реалізують право на самовизначення). Їх поява на міжнародній арені є об'єктивною реальністю історичного процесу розвитку людства. Це і пояснює, чому вони відносяться до первинних суб'єктів міжнародного права. Зазначені суб'єкти володіють усіма елементами міжнародної правосуб'єктності (ніким не обмеженими дієдатністю і правоздатністю). Вони в силу притаманного їм державного чи національного суверенітету *ipso facto* визнаються носіями міжнародно-правових прав та обов'язків. Саме суверенітет (державний чи національний) робить їх незалежними від інших суб'єктів міжнародного права та визначає можливість самостійної участі у міжнародних відносинах [194, с. 16].

Вторинні (похідні) суб'єкти міжнародного права утворюються на основі волевиявлення первинних суб'єктів. Обсяг прав й обов'язків вторинних суб'єктів залежить від мети та намірів первинних суб'єктів, що їх утворюють. Мета та наміри їх, як правило, закріплюються у міжнародному договорі, який є установчим документом для вторинного суб'єкта.

До групи вторинних суб'єктів міжнародного права належать міжнародні міжурядові організації (ООН, ЄС, НАТО та інші) та державоподібні утворення. Сьогодні лише Ватикан може бути віднесений до державоподібних утворень. Це – держава-місто, що розташована в межах столиці Італії – Римі. Тут знаходиться резиденція глави католицької церкви – Папи Римського. Правовий статус Ватикану визначений Лютеранськими угодами, підписаними між італійською державою та Святим престолом 11 лютого 1929 року, які в основному діють й на цей час. У відповідності з цим документом Ватикан користується певними суверенними правами: має свою територію, законодавство, громадянство та інше. Ватикан бере активну участь у міжнародних відносинах, засновує в інших державах постійні представництва, що очолюються папськими нунціями (послами), бере участь у міжнародних організаціях, в конференціях, підписує міжнародні договори та інше.

До державно подібного утворення також відносять й Мальтійський орден, який уявляє собою релігійне формування з адміністративним центром у Римі.

Мальтійський орден бере активну участь у міжнародних відносинах, укладає договори, обмінюється представництвами з державами, має місії наглядачів в ООН, ЮНЕСКО та ряді інших міжнародних організацій.

Таким чином, юридичним джерелом правосуб'єктності для похідних (вторинних) суб'єктів міжнародного права виступають документи про їх заснування. Для міжнародних організацій такими документами є їх статути, які приймаються та затверджуються суб'єктами міжнародного права (насамперед, первинними) у формі міжнародного договору. Тому, міжнародні організації володіють обмеженою правосуб'єктністю, яка обумовлена визнанням їх з боку первинних суб'єктів. Таким чином, обсяг та зміст правосуб'єктності міжнародних організацій залежать від волі первинних суб'єктів міжнародного права.

Якщо основою міжнародної правосуб'єктності держави є її суверенітет, то правосуб'єктність міжнародної організації витікає із повноважень, якими її наділили держави. Компетенція організації обмежена тими завданнями, для яких вона й була створена. Тому правосуб'єктність організацій є похідною від правосуб'єктності держав і спеціальною, тобто обмеженою цілями та повноваженнями, які визначені статутом.

Обсяг міжнародної правосуб'єктності міжнародних організацій визначається в такому загальноновизнаному міжнародно-правовому акті, яким є Віденська конвенція про право договорів між державами і міжнародними організаціями, або між міжнародними організаціями 1986 року. Визнання міжнародної правосуб'єктності міжнародних організацій, їх статус як суб'єктів міжнародного права також підтверджується Віденською конвенцією про представництво держав у їх відносинах з міжнародними організаціями універсального характеру 1975 року (пункт 4 статті 2) та Консультативним висновком Міжнародного Суду ООН від 11 квітня 1949 року "Про відшкодування збитків, понесених на службі ООН"[181].

П.М. Бірюков вважає, що підставою для віднесення того чи іншого утворення до повноцінного суб'єкта міжнародного права є наявність у нього трьох наступних елементів: володіння правами й обов'язками, що витікають із міжнародно-правових норм; існування у вигляді колективного утворення (мати власні елементи

організації: держава – владу та апарат управління; нація, що бореться, – політичний орган, який представляє її в країні та в міжнародних відносинах; міжнародна організація – постійно діючі органи та інше); безпосередня участь у розробці та прийнятті міжнародних норм [9, с.48-49].

Відсутність у суб'єкта хоча би одного із цих елементів не дозволяє говорити про володіння міжнародною правосуб'єктністю у точному та повному розумінні цього слова.

Основні права та обов'язки характеризують загальний міжнародно-правовий статус усіх суб'єктів міжнародного права. Права й обов'язки, притаманні суб'єктам певного виду (державам, міжнародним організаціям та ін.) утворюють спеціальні міжнародно-правові статуси цієї категорії суб'єктів. Сукупність прав й обов'язків конкретного суб'єкта утворює індивідуальний міжнародно-правовий статус цього суб'єкта. Отже, правове положення різних суб'єктів міжнародного права неоднаково, оскільки є різним обсяг міжнародних норм, що на них поширюється, й відповідно коло міжнародно-правових відносин, у яких вони беруть участь.

Міжнародні міжурядові організації не володіють суверенітетом, не мають власного населення, своєї території, інших атрибутів держави. Вони створюються суверенними суб'єктами на договірній основі у відповідності з міжнародним правом та наділяються певною компетенцією, яка зафіксована в установчих документах (насамперед, в статуті). Щодо установчих документів міжнародних організацій діє Віденська конвенція про право міжнародних договорів 1969 року.

У статуті організації визначаються мета її створення, передбачається створення певної організаційної структури (діючих органів), встановлюється їх компетенція. Наявність постійних органів організації забезпечує автономність її волі; міжнародні організації беруть участь у міжнародному спілкуванні від свого власного імені, а не від імені держав-членів. Іншими словами, організація володіє своєю власною волею, яка відрізняється від волі держав-учасниць. При цьому правосуб'єктність організації носить функціональний характер, тобто вона обмежена статутними цілями та завданнями. Крім того, усі міжнародні організації зобов'язані виконувати основні принципи міжнародного права, а діяльність

регіональних міжнародних організацій повинна бути сумісною з цілями й принципами ООН.

Таким чином, міжнародна правосуб'єктність міжнародних організацій має одну важливу відмінність від правосуб'єктності держав – це спеціальна (особлива) правосуб'єктність. У літературі зазначається, що її особливість полягає в тому, що вона визначається тими специфічними функціями, для здійснення яких створюється та чи інша міжнародна організація. Ці функції визначаються творцями міжнародної організації і зафіксовані в установчому акті (статуті, положенні). Дані функції визначають обсяг правових чинностей організації, межі її міжнародної правосуб'єктності, за які організація виходити не має права [195, с. 73].

Спеціальна правоздатність міжнародних організацій, як відмічає Л.Д.Тимченко, полягає також у тому, що вони не можуть бути стороною у спорі, що розглядається Міжнародним Судом ООН [92, с. 44]. Такою стороною можуть бути тільки держави.

Крім того, міжнародна організація може припинити своє існування як суб'єкт міжнародного права за волевиявленням держав-учасниць. Так, наприклад, Рада економічної взаємодопомоги (РЕВ) була розформована у 1991 році й втратила свою міжнародну правосуб'єктність.

Основними правами міжнародних організацій на думку П.М. Бірюкова є наступні: право брати участь у створенні міжнародно-правових норм; право органів організації користуватися певними власними повноваженнями, у тому числі право на прийняття рішень, обов'язкових до виконання; право користуватися привілеями та імунітетами, що надаються як організації, так й її співробітникам; право розглядати суперечки між учасниками, а в деяких випадках й з державами, які не беруть участь у цій організації [9, с. 54].

З метою здійснення своїх функцій і діючи в межах обсягу своєї правосуб'єктності міжнародна організація на думку інших науковців може: укладати міжнародні договори з державами та іншими міжнародними організаціями з питань своєї компетенції; брати участь, хоча і своєрідно, у визнанні нових держав і урядів шляхом їхнього прийому до організації (визнання з погляду сучасного

міжнародного права – це прерогатива держав); мати певний імунітет і привілеї, які визначаються спеціальними угодами і національним законодавством держав, що вступили до угоди з міжнародною організацією; володіти правом на забезпечення дотримання норм міжнародного права, використовуючи при цьому такі засоби, як контроль, притягнення до відповідальності і застосування санкцій; нести міжнародно-правову відповідальність [5, с. 139].

На відміну від держав, міжнародні організації мають певні особливості у своїй правосуб'єктності: не можуть бути стороною у справі, яка розглядається Міжнародним Судом ООН; дипломатичні відносини між міжнародною організацією та державами-членами або іншими суб'єктами міжнародного права мають свої особливості; міжнародна відповідальність організацій відрізняється за своєю специфікою від відповідальності держав; при здійсненні своєї діяльності міжнародна організація не може виходити за межі повноважень, визначених її установчими актами.

Все наведене вище свідчить про те, що спеціальна (чи функціональна) правоздатність міжнародних організацій відрізняється від універсальної правоздатності головних суб'єктів міжнародного права – держав.

Так, у статті 104 Статуту ООН встановлено: “Організація Об'єднаних Націй користується на території кожного із своїх Членів такою правосуб'єктністю, яка може виявитися необхідною для виконання її функцій та досягнення її цілей” [181].

Володіючи міжнародною правосуб'єктністю, міжнародна організація має право укладати міжнародні договори з іншими суб'єктами міжнародного права. У зв'язку із зростанням кількості таких договорів у 1986 році була укладена Віденська конвенція про право договорів за участю організацій або між міжнародними організаціями, яка разом зі статутними документами міжнародних організацій регулює їх договірну правотворчість.

Міжнародні організації мають право брати участь у дипломатичних відносинах з державами та іншими суб'єктами міжнародного права. Держави-члени організації акредитують при ній свої постійні представництва. У свою чергу організації можуть мати свої представництва у державах-членах, а також

обмінюватися представниками з іншими міжнародними організаціями. Так, у Києві функціонують представництва ООН, ОБСЄ, ЄС, НАТО та інші [180]. Держави, що не входять до міжнародної організації, можуть мати при ній своїх спостерігачів. Так, наприклад, своїх спостерігачів при ООН мають Швейцарія та Ватикан [181].

У відповідності з міжнародним правом міжнародні організації та їх посадові особи мають привілеї й імунітети переважно функціонального характеру. Положення про це містяться у Конвенції про привілеї та імунітети ООН 1946 року, Конвенції про привілеї та імунітети спеціалізованих установ ООН 1947 року, Віденській конвенції про представництво держав у їх відносинах з міжнародними організаціями універсального характеру 1975 року та інших [137].

Міжнародні організації, які є суб'єктами міжнародного права, несуть відповідальність у відповідності з нормами міжнародного права та можуть заявляти претензії до інших суб'єктів про відповідальність у зв'язку зі збитками, заподіяними ними міжнародної організації.

Для виконання своїх функцій міжнародна організація має право розпоряджатися фінансовими коштами, які надходять до неї в основному як внески держав-членів. Ці кошти повинні витратитися тільки на досягнення цілей організації.

Знаходячись на території певної держави, міжнародні організації мають права юридичної особи та діють у цієї якості у відповідності з законодавством цієї держави. Вони мають право укладати цивільно-правові угоди, придбати рухоме та нерухоме майно, розпоряджатися ним, виступати позивачами та відповідачами у судах.

Одним з елементів правового статусу міжнародних організацій є наявність у них свого прапора та герба. Наприклад, морські та повітряні судна ООН здійснюють свою діяльність під прапором ООН. Прапор та емблема з гербом міжнародної організації розміщуються також на фасаді будівель представництв організації у державах-членах.

Стосовно чотирьох видів суб'єктів міжнародного права (держави, нації, що борються за незалежність, державоподібні утворення та міжнародні міжурядові

організації), то їх правосуб'єктність є загально визнаною. Разом з тим, серед юристів ведуться дискусії щодо міжнародної правосуб'єктності індивідів (фізичних осіб) та міжнародних неурядових організацій (МНУО) [77].

Досить тривалий час у радянській правовій літературі домінувала думка про те, що індивіди, як й МНУО, є суб'єктами лише національного права відповідної держави і володіти міжнародною правосуб'єктністю вони не можуть. Проте, останнім часом все більшого поширення набуває інша точка зору. У відповідності до неї існують певні міжнародні угоди, наприклад, у галузі захисту прав людини та гуманітарного права, які наділяють індивідів правом самостійного звернення до органів ООН чи регіональних організацій з метою захисту порушених прав (Факультативний протокол до Пакту про громадянські та політичні права 1966 року, Європейська конвенція з захисту прав людини та основних свобод 1950 року) або накладають відповідальність безпосередньо на фізичних осіб за міжнародні злочини (Статут Міжнародного воєнного трибуналу 1945 року) [181]. Іншими словами, індивіди стають учасниками міжнародних відносин, врегульованих нормами міжнародного права, тобто вони набувають риси суб'єктів міжнародного права. Це ж відноситься й до міжнародних неурядових організацій. При цьому слід зазначити, що міжнародна правосуб'єктність як індивідів, так й МНУО обмежена сферою застосування міжнародного права. Правотворчими функціями на міжнародній арені володіють лише загально визнані суб'єкти міжнародного права. Виходячи з цього критерію, у юридичній літературі зустрічається поділ суб'єктів міжнародного права на правотворчі та правозастосовуючі [77].

До цього часу продовжуються дискусії відносно визначення поняття міжнародної неурядової організації. Деякі спеціалісти намагаються віднести їх до різновиду транснаціональних корпорацій. Широке міжнародне визнання отримало визначення МНУО, що зафіксовано в резолюції Генеральної Асамблеї ООН від 23 травня 1968 року, де сказано, що такою організацією вважається “будь-яка міжнародна організація, яка не заснована на основі міжурядової угоди” [181].

Європейська конвенція про визнання прав юридичної особи за міжнародними неурядовими організаціями, яка прийнята у 1986 році, виділяє три ознаки

міжнародної неурядової організації: некомерційний характер діяльності; створення у відповідності з внутрішнім актом будь-якої держави; здійснення діяльності у двох чи більше державах.

Таким чином, міжнародна неурядова організація – це організація некомерційного характеру, створена не на підставі міждержавної угоди, проте, у відповідності з нормативним актом держави місцезнаходження для здійснення діяльності у двох чи більше державах у відповідності з основними принципами і нормами міжнародного права [92, с.238].

Фактично МНУО уявляє собою об'єднання національних громадських організацій двох чи більше держав для досягнення спільних цілей у міжнародному масштабі.

Неурядові міжнародні організації, наприклад, Всесвітня федерація профспілок та інші засновуються, як правило, юридичними й фізичними особами (групами осіб) та є громадськими об'єднаннями “з іноземним елементом”. Статути цих організацій на відміну від статутів міждержавних організацій не є міжнародними договорами. Неурядові організації можуть мати консультативний міжнародно-правовий статус в міждержавних організаціях, наприклад, в ООН та її спеціалізованих установах. Так, Міжпарламентський союз має статус першої категорії в ЕКОСОП ООН. Проте, неурядові організації не вправі створювати норми міжнародного права та, відповідно, не можуть, на відміну від міждержавних організацій, володіти усіма елементами міжнародної правосуб'єктності.

Консультативний статус, що надається МНУО, дає право брати участь у роботі міжнародної міждержавної (міждержавної) організації з правом дорадчого голосу.

З метою підвищення ефективності своєї роботи чимало міждержавних організацій, як універсальних, так й регіональних, активно співпрацюють з міжнародними неурядовими організаціями. Наприклад, існують певні організаційні форми взаємодії з МНУО в ЄС [173].

Однак найбільш розвинені зв'язки з МНУО має ООН і її спеціалізовані установи. У відповідності до статті 71 Статуту ООН ЕКОСОП уповноважена

проводити належні заходи для консультації з неурядовими організаціями, зацікавленими у питаннях, що належать до її компетенції. Такі заходи можуть бути умовлені з міжнародними організаціями, а у випадку потреби – з національними організаціями після консультації з зацікавленим Членом Організації. Ця стаття створила правову основу для відпрацювання механізмів співпраці ООН з МНУО [181].

Практика ООН виробила критерії визначення тих МНУО, яким може бути наданий консультативний статус в ЕКОСОП. Насамперед діяльності МНУО повинна співпадати зі сферами компетенції ЕКОСОП, визначеними у статті 62 Статуту ООН. Іншою необхідною умовою отримання консультативного статусу є відповідність діяльності МНУО цілям й принципам ООН, а також надання ООН допомоги у роботі та поширення інформації про діяльність ООН. Крім того, сама МНУО повинна мати представницький характер та міжнародну репутацію, представляючи значну частину населення.

У 1946 році в рамках ЕКОСОП було засновано допоміжний орган – Комітет з неурядових організацій, який складається із 19 представників держав-членів ООН. Комітет розглядає прохання МНУО про надання їм консультативного статусу при ЕКОСОП та робить відповідні рекомендації Раді. ЕКОСОП же приймає рішення у відповідності з положеннями своєї резолюції 1296 “Заходи по консультаціях з неурядовими організаціями”. У цьому документі встановлені дві категорії консультативного статусу: загальний статус та спеціальний консультативний статус. ЕКОСОП також веде список МНУО, які підтримують відносини з Радою Європи [181].

Загальний статус надається МНУО які тісно пов’язані з економічним та соціальним життям районів, які вони представляють. Як правило, сфера діяльності такої організації у багатьох випадках співпадає з компетенцією ЕКОСОП. Категорія спеціального консультативного статусу надається МНУО, діяльність яких пов’язана лише з окремими напрямками роботи ЕКОСОП. До списку же потрапляють ті організації, які не можуть увійти до жодної з двох категорій, але спроможні надати ЕКОСОП допомогу у її діяльності.

МНУО, які мають консультативний загальний або спеціальний статус, мають право подавати до ЕКОСОП письмові заяви з питань, що належать до їх компетенції, з метою поширення по інформаційних каналах ООН. МНУО зі загальним статусом також мають право виступати перед ЕКОСОП.

В останні роки значно розширилась сфера контактів МНУО та ООН, яка вже не обмежується тільки соціально-економічними питаннями, а й охоплює й політичні. Зросло також число органів ООН та число МНУО, що підтримують регулярні зв'язки. Серед останніх є організації, що не мають консультативного статусу. Генеральна Асамблея ООН неодноразово закликала МНУО надавати допомогу у виконанні її резолюцій, брати участь у певних заходах ООН чи сприяти рішенню будь-якого питання.

Загалом, на наш погляд, під обмеженістю правотворчості ММУО слід розуміти об'єктивно існуючу якісну характеристику правосуб'єктності міжнародних організацій, що полягає у комплексній, взаємоузгодженій, внутрішньо структурованій системі міжнародно-правових вимог до процесу правотворчості ММУО, яка окреслює її можливі межі та включає установчо-договірний, похідний від суверенної волі держав-членів характер правотворчості, імперативну вимогу відповідності загальноновизнаним міжнародно-правовим нормам та принципам та можливість здійснення дискреційних повноважень за наявності явно вираженого або мовчазного консенсусу держав-членів у сучасних умовах правової глобалізації та неможливості перманентного внесення змін до установчих актів з метою вирішення принципово нових глобальних та регіональних проблем, що постійно виникають у міжнародно-правових відносинах.

Таким чином, на наш погляд, межі правотворчості міжнародних організацій як форми реалізації їх правосуб'єктності визначаються такими основними чинниками: а) формально-юридичні положення установчих актів ММУО про принципову можливість відповідної організації створювати міжнародно-правові норми, крім внутрішнього права міжнародної організації; б) дотримання імперативної вимоги про відповідність процесу та змісту правотворчості міжнародних організацій загальноновизнаним міжнародно-правовим нормам та принципам, що свідчить про її

спрямованість на прогресивний розвиток міжнародного права; в) наявність явно вираженого або мовчазного консенсусу держав-членів при застосуванні ММУО дискреційних правотворчих повноважень, прямо не окреслених положеннями установчих актів, що є допустимим у сучасних глобалізаційних умовах, які вимагають швидкого та ефективного реагування міжнародних інституціональних структур у відповідності до загальноновизнаних міжнародно-правових принципів, норм, а також статутарних цілей і завдань міжнародної організації [253, с. 108-110].

2.2. Теоретичні та практичні аспекти імплементації актів міжнародних організацій до національної правової системи

Класичне міжнародне право було виключно правом держав, сучасне міжнародне право стало правом держав, міждержавних організацій і фізичних осіб. І вже не спрацьовує теза, що дії міждержавних організацій — це саме дії держави, бо принаймні на їх здійснення потрібна згода держави. Сьогодні більшість рішень міждержавних організацій щодо конкретної держави затверджується без її згоди. А саме рішення організації перестало бути арифметичною сумою голосів держав-членів (за аналогією, як державна воля не є сумою воль її громадян) [13, с. 21].

Оскільки механізм імплементації норм міжнародного права передбачає не лише міжнародно-правову частину такої реалізації, а й внутрішньо-правову складову – необхідність прийняття державами певних внутрішніх нормативних актів, створення інституційного внутрішнього механізму імплементації, – на певному етапі реалізації міжнародно-правових норм виникне взаємодія системи МП і системи ВП, що, своєю чергою, поставить на порядок денний питання співвідношення цих систем [196, с. 114].

Проблема співвідношення МП і ВП належить до однієї з центральних у теорії міжнародного права й досі не втрачає своєї ваги і актуальності. Такий інтерес фахівців до зазначеного питання пояснюється не тільки його складністю в теоретичному плані, а й тим, що дослідження дає змогу глибше розкрити сутність

МП як своєї правової системи, усвідомити взаємозв'язки, взаємодію та взаємовплив норм міжнародної та внутрішньодержавної правових систем, забезпечити їх узгодження та реалізацію, з'ясувати роль норм ВП у рішеннях міжнародних судів та арбітражу, можливість застосування національними судами міжнародно-правових норм [13, с. 244-245].

Наука міжнародного права розрізняє п'ять основних концепцій: про існування двох окремих, незалежних одна від одної внутрішньої та міжнародної правових систем, які виключають верховенство однієї над іншою (дуалістична концепція, у зарубіжній літературі інколи позначається як плюралістична); про примат ВП над МП (моністична); про примат МП над ВП (моністична); про верховенство кожної з двох систем у власній царині з урахуванням їхніх складних взаємовідносин (теорія координації); про існування двох самостійних, рівноправних, взаємозалежних – міжнародної та внутрішньої – правових систем (соціалістична дуалістична) [13, с. 245].

Іншим різновидом моністичної концепції, більш поширеної у сучасних умовах, є концепція примату МП над ВП. Найповніший розвиток ця концепція досягла в працях Г. Кельзена, основоположника віденської (нормативістської) школи в теорії права, що розвивала ідею так званої «основної норми». Витоки моністичної концепції Г. Кельзена лежать у його „чистої теорії права”, яка, на думку вченого, саме через свій анти ідеологічний характер є істинною наукою права [145].

Радянська школа міжнародного права, яка мала значний вплив на теоретичні дослідження вчених-міжнародників пострадянських країн і через це заслуговує на увагу, починає досліджувати деякі питання співвідношення МП і ВП. До цього періоду належать окремі праці із зазначеного питання В.Н. Дурденевського, Е.А. Коровіна, В.М. Корецького, А.М. Ладиженського. Згодом радянські вчені-міжнародники розробили доволі злагоджену та обґрунтовану теорію співвідношення МП і ВП, яка виходить із того, що міжнародне і внутрішнє право становлять дві порівняно самостійні, не підпорядковані одна одній системи, які, однак, перебувають у постійному взаємозв'язку та взаємодії [54, с. 279-280]. Серед

радянських учених, які досліджували цю проблему й дотримуються даної концепції, можна назвати Є.М. Аметистова, І.П. Бліщенко, В.Г. Буткевича, А.С. Гавердовського, В.Н. Дурденевського, Г.В. Ігнатенка, Ф.І. Кожевникова, Є.А. Коровіна, А.М. Ладиженського, Д.Б. Левіна, Л.А. Лунца, М.В. Миронова, М.М. Мінасяна, Р.А. Мюллерсона, А.М. Талалаєва, Г.І. Тункіна, Є.Т. Усенка, М.А. Ушакова, С.В. Черниченка, В.М. Шуршалова та інших.

Водночас однією з найбільш значущих проблем сучасної юриспруденції в частині визначення імплементації актів міжнародних організацій до національної правової системи є проблема співвідношення і взаємодії міжнародного та внутрішньодержавного права, що має не лише теоретичне, а й досить суттєве практичне значення.

Внутрішньодержавне і міжнародне право є самостійними, але взаємопов'язаними системами права. Якщо національне право регулює відносини всередині країни, то за допомогою норм міжнародного права регулюються відносини між державами та іншими його суб'єктами, узгоджуються ці відносини, і лише в разі потреби забезпечуються колективним примусом. Як норми міжнародного права не мають безпосередньої дії в національному праві держав-учасниць міжнародного співтовариства, так і норми національного (внутрішньодержавного) права не застосовуються у міжнародно-правовій сфері.

Співвідношення національного і міжнародного права – це завжди відносини зв'язку і зворотних зв'язків, що утворюють у комплексі взаємодію самостійних систем.

Слід зазначити, що класичне міжнародне право тривалий час характеризувалося чітким відмежуванням від внутрішньодержавного права. Зокрема, в період абсолютних монархій в Європі міжнародне право регулювало відносини не стільки між державами, скільки між суверенами (монархами), які одночасно володіли і усією повнотою законодавчої та виконавчої влади в середині власної держави. Тому міжнародні зобов'язання держави майже одразу відображалися у її внутрішньому праві. Якщо ж одна держава не виконувала своїх обов'язків перед іншою, спір завжди вирішувався війною. При цьому чітко

розмежовувався і предмет міжнародного і внутрішньодержавного права. Згідно вищевикладеного можна зробити висновок, що міжнародне право регулювало взаємні права та обов'язки монархів, а внутрішньодержавне – відносини монарха з його підданими [201, с. 88].

Міжнародне та внутрішньодержавне право являють собою самостійні правові системи, що характеризуються самостійним предметом, методом, цілями та завданнями правового регулювання. Проте, інтернаціоналізація суспільного життя призводить до значного розширення сфери застосування міжнародного права : міжнародно-правовими нормами починають регулюватися не лише міждержавні відносини, а відносини, які виникають у межах однієї держави. В подібних випадках має місце перехрещування правового регулювання одних і тих же суспільних відносин нормами міжнародного та внутрішнього права і виникає необхідність узгодження норм міжнародного та національного права, визначення механізмів взаємовідношення між ними.

Ключовими аспектами проблеми співвідношення та взаємодії міжнародного і внутрішньодержавного права є:

- співвідношення між міжнародною та національною правовими системами;
- співвідношення міжнародно-правової та національно-правової норми;
- можливість безпосередньої дії норм міжнародного права на території держави.

У правовій науці міжнародного права сформувалися такі основні теорії (концепції, доктрини) взаємодії міжнародного та національного права:

- дуалістична;
- моністична;
- моністична теорія примату міжнародного права;
- конвергенції;
- прагматична концепція [204, с. 412].

Представниками дуалістичної теорії є Д. Анцилотті, Г. Тріпель, Л. Оппенгейм, П. Райдонов, І. Бліщенко та інші науковці [222, с. 62]. В основі

дуалістичної теорії лежить теза про те, що міжнародне та внутрішньодержавне право є самостійними правовими системами, які виконують різні завдання та мають власні предмети правового регулювання. На початку ХХ ст. прихильники дуалістичної теорії взаємодії відстоювали думку, що ці взагалі не пересікаються, тому міжнародна та національна правові системи взагалі не можуть вступати в колізії між собою. У другій половині ХХ ст. стало очевидним, що сфери правового регулювання, які є предметом міжнародного та внутрішньодержавного права одночасно, не лише існують, а й розширюються (захист прав людини, боротьба з тероризмом, охорона довкілля на глобальному рівні тощо), тому акценти дуалістичної теорії дещо змістилися. Прибічники «реалістичного дуалізму» не відмовляються від ідеї про самостійність міжнародної та національної правових систем, але не заперечують існування суспільних відносин, які одночасно входять до предмету як внутрішньодержавного та міжнародного права. У цих випадках застосовуються різноманітні механізми імплементації міжнародного права, тобто реалізації міжнародно-правових норм у національних правових системах.

Основою моністичної теорії примату внутрішньодержавного права є думка, згідно з якою міжнародного права як правової системи не існує взагалі, а права та обов'язки держави у відносинах регулюються, перш за все, її внутрішнім правом. Теорія примату внутрішньодержавного права, представниками якої є А. Цорн, А. Лассон, Е. Кауфман, В. Даневський та ін., виникла і розвивалася під впливом філософських поглядів Г. Гегеля, який вважав, що «державна – це абсолютна влада на землі», і ця влада на власний розсуд може змінювати не лише внутрішньодержавне, а й міжнародне право. Міжнародне право тут існує лише в тій мірі, в якій його норми співпадають з нормами внутрішнього права, а держава сама вирішує, які норми міжнародного права є для неї юридично обов'язковими, а які – ні. Ця теорія зародилася в на початку ХХ ст. в межах німецької філософсько-правової школи як обґрунтування мілітаризму Німеччини, що готувалася до першої світової війни. По суті, теорія примату національного права легітимізує агресивну зовнішню та тоталітарну внутрішню політику держави, тому зараз майже ніким не підтримується [222, с. 64].

Прихильники моністичної теорії примату міжнародного права (Г. Кельзен, Ж. Ссель, Ш. Руссо, Ф. Джессеп та ін.) доводять існування єдиної світової правової системи, в якій норми міжнародного права забезпечують «вищий правопорядок», а норми внутрішньодержавного права завжди підпорядковуються їм. При цьому будь – яка національна норма, що суперечить міжнародному праву повинна визнаватися нікчемною. Основним недоліком цієї теорії є повне чи часткове заперечення державного суверенітету як ключової ознаки держави та державної влади, оскільки міжнародне право фактично знищує внутрішнє і позбавляє державу можливості самостійно займатися законотворчістю. Тому в чистому вигляді ця теорія не знайшла закріплення ні у національних правових системах, ні у міжнародному праві. Зокрема, при розробці Декларації про принципи міжнародного права (1970 р.) Спеціальний комітет ООН відмовився включити до її тексту положення про те, що суверенітет держави підпорядкований примату міжнародного права [201, с. 88].

Щодо концепції конвергенції, то у міжнародних відносинах починаючи з кінця другої світової війни визнання низкою учених верховенства міжнародного права над внутрішньодержавним пов'язано з висуненням ними ідеї цілковитої відмови від державного суверенітету і створення світової держави і світового права. Так, американські вчені М. Макдугал і М. Райзман пишуть, що в результаті науково – технічного прогресу людство рухається до тісніших і інтенсивніших зв'язків. Хоча держави все ще залишаються основними діячами на світовій арені, але зростає роль і вплив урядових і неурядових організацій. При цьому головними дійовими особами на міжнародній арені стають фізичні особи. У цих умовах, на думку американських учених, необхідно створити світову державу, яка переслідуватиме двояку мету : утворення загального правопорядку для забезпечення прав людини і припинення спроб створення світової тоталітарної держави. Ці і деякі інші учені в цілому вірно відмітили тенденції розвитку світової спільноти, однак утворення світового права і держави абсолютно нереально в сучасних міжнародних відносинах внаслідок політичних, економічних, культурних та деяких інших причин [200, с. 41].

Серед західних, особливо американських фахівців у міжнародному праві певною популярністю користується і прагматична концепція взаємодії міжнародного та національного права. Згідно з цією концепцією ні міжнародне, ні національне право не мають абсолютного примату чи пріоритету один перед одним. У деяких випадках, наприклад щодо забезпечення прав і свобод людини, норми міжнародного права мають вищу юридичну силу, ніж внутрішньодержавні, а в інших випадках, зокрема, пов'язаних із забезпеченням національної безпеки – навпаки, норми національного права мають пріоритет перед міжнародними. Тому в кожному конкретному випадку необхідно окремо визначати, які правові (тобто національні чи міжнародні норми) мають застосовуватися.

Зростання взаємозв'язку міжнародного та національного права в сучасному світі виявляється у збільшенні кількості міжнародних договорів і національно-правових актів, присвячених аналогічним чи близьким предметів регулювання, в посиленні ролі і значення уніфікованого регулювання, що здійснюється за допомогою міжнародних договорів, визначених суспільних відносин в рамках міжнародного господарського обороту. Зокрема, питання укладення, виконання і денонсації міжнародних договорів регулюються нормами не тільки міжнародного, а й національного права.

Дуалістична теорія виникла наприкінці XIX ст. Одним із її основоположників був відомий німецький юрист Г. Тріпель. Вона набула розвитку у працях Д. Фіцмориса, К. Струппа, Х. Штребеля, Д. Анцилотті, Л. Опенгейма, Р. Кавальєрі, Б. Росса, П. Дроста та інших.

У роботі «Міжнародне і внутрішньодержавне право» Г. Тріпель підкреслює: «Міжнародне і внутрішньодержавне право суть не тільки різні галузі права, але й різні правопорядки. Це два кола, які тісно не стикаються, але ніколи не перетинаються». Інший відомий дуаліст Анцилотті, продовжуючи концепцію Г. Тріпель, пише, що «міжнародна та внутрішньодержавна право тим самим являють собою окремі правопорядки» змінилися. В той же час, Г. Тріпель сформулював три головні критерії, що дають змогу розмежувати внутрішнє та міжнародне право. На його думку, ці системи права мають різні джерела, суб'єктів, предмети

регулювання. Однак із плином часу виявилось, що за цими критеріями різниця вже не така чітка [215, с. 88].

Основними джерелами внутрішнього (національного права) є закони та підзаконні акти, а міжнародного – насамперед, звичаї та міжнародні договори. Водночас низка держав дотримується принципу, за яким міжнародне право являє собою частину національної системи права, що знаходить віддзеркалення в їхніх конституціях. Інколи міжнародні договори навіть включають до переліку джерел внутрішнього права. Так, ст. 9 Конституції України закріплює, що чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства України. Укладення міжнародних договорів, які суперечать Конституції України, можливе лише після внесення відповідних змін до Конституції України.

Критерій різних суб'єктів також не гарантує чіткого поділу між національним та міжнародним правом. Йдеться про статус фізичних осіб, які традиційно не вважалися суб'єктами міжнародного права. Ця проблема набуває свого особливого звучання при розгляді ролі і правового статусу фізичних осіб у сучасному міжнародному праві. Під фізичними особами прийнято розуміти громадян даної держави, іноземців, осіб без громадянства й осіб, що мають подвійне громадянство. Всі вони разом складають населення, що мешкає на території певної держави, що підпорядковане її юрисдикції. Водночас термін «населення» у міжнародному і у внутрішньодержавному праві має неоднакове значення. У міжнародному праві під населенням розуміється сукупність фізичних осіб, індивідів, що населяють територію держави в даний момент, тобто проживаючих на її території. У внутрішньодержавному праві основний акцент робиться на юрисдикцію (здійснення владних повноважень) держави над цим населенням. У силу того, що на територію держави поширюється її повний і винятковий суверенітет, особи, які населяють її, знаходяться під повною і винятковою юрисдикцією цієї держави, котра встановлює у своєму національному праві їх відповідний юридичний статус і правовий режим.

Стосовно ж предмета регулювання, то в обох системах права він може бути таким самим, бо питання, що традиційно вважалися виключною компетенцією

національного права (наприклад, щодо правового статусу особи), згодом було включено до сфери регулювання міжнародного права.

Прихильники дуалізму вважають, що норми міжнародного права не можуть діяти у внутрішньому правопорядку, й, навпаки, норми внутрішнього права не діють у міжнародно-правових відносинах. Саме ця теорія домінувала в радянській правовій доктрині починаючи з другої половини 50-х років XX століття.

Радянська доктрина розглядала міжнародне та внутрішньодержавне право як дві самостійні правові системи, що не мають верховенства одна стосовно одної, діють у різних площинах, хоча й взаємодіють.

У правовій літературі є спроби обґрунтувати ще кілька теорій. Наприклад, Д. О'Коннел розвивав теорію гармонізації, Ш. Руссо – координації міжнародного та внутрішнього права на основі верховенства першого, І. Лукашук – взаємодії однієї системи з іншою та із системою міжнародних відносин узагалі, Г. Ігнатенко – взаємодії міжнародного та національного права. Існує також теорія натуралізму щодо відносин між національною та міжнародною правовими системами [224, с. 412].

На думку О. Мережка, дуалісти вважають, що міжнародне та національне право є не лише окремими, а й автономними правовими системами, які функціонують у різних площинах. Згідно з крайньою версією дуалізму міжнародне та національне право аж ніяк не пов'язані й не перетинаються, а також не можуть впливати одне на одне [210, с. 18].

Окрім того, дуалісти наголошують на принципово різній природі міжнародних і внутрішньодержавних відносин. На їхню думку, національне право застосовує норми міжнародного лише тому, що це є проявом верховенства держави та її влади в рамках власної юрисдикції, а не результатом впливу міжнародного права на внутрішньодержавні відносини.

Як уже зазначалося, радянська школа міжнародного права від самого початку дотримувалася дуалістичної концепції. Однак згодом з'явилися певні її варіації. Так, болгарський юрист П. Радойнов висунув теорію так званого реалістичного дуалізму, згідно з якою колізії між нормами міжнародного та національного права в

кінцевому підсумку вирішуються на користь міжнародного, бо інший підхід означав би його заперечення [219, с. 114].

Принцип дуалістичної концепції був близький ректору Московського Університету Л. А. Камаровському, який зазначав: «норми, виставлені яким–або однією державою, перетворюються на міжнародні лише на підставі згоди всіх інших народів, вираженого або мовчазно (звичаї), або формально (договори)». Далі Л. А. Камаровський зауважує: «Уряд своїми законами, розпорядженнями і діями надає міжнародним нормам практичну санкцію на підвладній їм території і по відношенню власним підданам ... Часто видаються закони, згідні з трактатами, і, навпаки, полягають останні для подальшого розвитку та здійснення перших». Л. А. Камаровський підкреслював: «... потрібно строго розмежовувати дотичні області – державну і міжнародну; не можна схвалити ні перенесення державних засад на міжнародний ґрунт, як намагався це робити легітимізм, ні підтримки будь–яких державних порядків міжнародними заходами» [218, с. 412].

У сучасній російській доктрині обґрунтовується «діалектичний дуалізм». Не всі сучасні європейські автори вважають спір між прихильниками дуалістичної та моністичної теорій актуальним і справді важливим. Наприклад, польський учений А. Васильковський замість цього пропонує шукати «прагматичне, практичне вирішення питання, виходячи із ситуації постійних змін та розвитку». Водночас науковець визнає, що в сучасних умовах концепція монізму все–таке краще, ніж концепція дуалізму [218, с. 418].

Як свідчить світовий досвід, міжнародне право не ігнорує національного. Зокрема, узгоджена практика органів різних країн, що представляють власні держави в міжнародних відносинах, може істотно впливати на формування міжнародного звичаєвого права.

Якщо проаналізувати конституційні положення різних держав, можна дійти висновку: вони якось намагаються відстоювати свій суверенітет у тому сенсі, що тільки деякі з них віддають помітну перевагу нормам міжнародного, а не національного права, й лише окремі погоджуються на пріоритет міжнародного

права над власною Конституцією. Але це аж ніяк не означає, що вони ігнорують чи нехтують міжнародними нормами.

Слід визнати, що відповідні положення конституційного права різних держав щодо взаємодії національного та міжнародного права часто є доволі абстрактними й формулюють, як правило, лише головну засаду такої взаємодії, залишаючи при цьому її конкретизацію практиці правозастосування.

Можна стверджувати, що держави в цих питаннях більшою мірою тяжіють до дуалістичної концепції, яка вимагає включення приписів міжнародного права в національне за допомогою відповідних механізмів. При цьому ефективність міжнародного права зрештою залежить від критеріїв, прийнятих у національних системах права.

Моністична теорія ґрунтується на визнанні міжнародного та внутрішнього права єдиною правовою системою. Ця концепція з'явилася на початку ХІХ століття й була розвинута у другій половині ХІХ – на початку ХХ століття.

Водночас одні прихильники монізму стверджують верховенство міжнародного права, інші – внутрішньодержавного. Концепція примату останнього ґрунтується на поглядах Г. Гегеля, який убачав у державі так звану абсолютну владу, а міжнародне право вважав таким, що створене державами, тому в ньому домінують ідеї національного права [217, с. 98].

Загальна природа моністичних принципів полягає в тому, що і міжнародне, і національне право є частинами однієї правової системи. Але в той же час вони діляться як на прихильників примату національного права, так і на прихильників примату міжнародного права. На перших порах, а саме до середини ХІХ в., панувала точка зору примату національного права, яка фактично визначала міжнародне право, як галузь внутрішньодержавного права.

Теорія примату внутрішньодержавного права неприйнятна з багатьох точок зору. По-перше, такі погляди ведуть до заперечення міжнародного права. Це абсолютно неприйнятно в умовах розвитку взаємозв'язку та взаємозалежності у світі, коли міжнародне право нерідко виявляється не лише найбільш ефективним, але й єдиним інструментом вирішення проблем, що постають перед людством. По-

друге, ця теорія підриває принцип примату права над політикою, тому що створюється загроза утвердженню в міжнародних відносинах примату зовнішньої політики окремих держав, що може мати наслідком применшення цінності правового спілкування. По-третє, сучасне міжнародне право піднімається до рівня захисту прав і інтересів людства, коли амбіції окремих держав мають поступитися місцем збереженню загальнолюдських цінностей. Проте в сучасній міжнародно-правовій доктрині та на практиці елементи примату внутрішньодержавного права зустрічаються досить часто.

Дана теорія примату внутрішньодержавного права над міжнародним піддалася різкій критиці, як в XIX ст., Так і в наш час. Потрібно відзначити, що ця концепція не знайшла широкого розповсюдження. Вона розвивалася особливо в Німеччині наприкінці XIX в.. Що відображало прагнення німецького імперіалізму до експансії і агресії. Як зазначає І. І. Лукашук, «ця концепція є нігілістичною, оскільки заперечує юридичне існування міжнародного права» [224, с. 402].

Концепція примату міжнародного права, одним із основоположників якої був Г. Кельзен, набула розвитку після Першої світової війни. Згодом його погляди знайшли чимало прихильників, серед яких Д. Ссель, Ш. Руссо, Я. Броунлі та інші. На їхню думку, у світі існує єдиний правопорядок у рамках єдиної системи права. Він охоплює і міжнародне, і національне право, однак домінуючим є правопорядок, що ґрунтується на міжнародному публічному праві. За наявності прогалин чи колізій у внутрішньому праві повинні діяти норми міжнародного права. Кожна держава може самостійно визначати особливості дії норм міжнародного права у внутрішньому правопорядку.

У свою чергу, Ж. Ссель у цьому зв'язку зазначає: «Держава є тільки моментом еволюції: феномен державний і феномен міжсоціальних відносин є двома співпадаючими аспектами людських зусиль, спрямованих на політико – юридичну організацію». На думку Ж. Сселя, норма міжнародного права може «автоматично скасувати норму національного права остільки, оскільки вона з нею не сумісна». Ж. Ссель виступає прихильником тієї концепції, де єдиним суб'єктом міжнародного права є індивід і, продовжуючи свою думку, він зазначає: «сама ідея про суверенітет

несумісна з ідеєю правової міжнародної системи». Ще один юрист Ф. Джессен, підтримуючи Ж. Сселя, зазначає: «застаріле поняття державного суверенітету» – є єдиним гальмом для здійснення його «транснаціонального права» [220, с. 94].

Нині під концепцією монізму часто розуміють теорію верховенства міжнародного права стосовно національного. Такої версії дотримуються не лише прихильники школи природного права та одного з її напрямів – нормативізму, а й соціологічної та психологічної шкіл.

Прихильники обох моністичних концепцій розглядають державний суверенітет як абсолютну категорію, що означає незалежність держав не лише одна від однієї, а й від міжнародного співтовариства взагалі, тому в цих теоріях заперечується або існування міжнародного права як правової системи (примат внутрішньодержавного права), або суверенітету держави (примат міжнародного права). Насправді ж державний суверенітет означає не підпорядкування однієї держави іншій, але ніяк не заперечує підпорядкуванню держави міжнародному праву. Показовим прикладом у цьому відношенні є досвід Європейського Союзу, члени якого не втрачають свого суверенітету, хоча і передають частину своїх владних повноважень органам ЄС. Тому класичні моністичні концепції також не користуються особливою популярністю. Прихильники іншої течії в моністичній теорії – поміркованого монізму – також віддають пріоритет нормам міжнародного права. Але вони не вважають, що норма національного права, яка суперечить міжнародному праву, є нікчемною. Роль держави вони бачать сприянні трансформації норм міжнародного права в національне право. Помірні моністи більш наближені до практичних дій. На їх думку, визнання пріоритету міжнародного права означає для держави як підпорядкування міжнародному праву і його принципам, так і приведення національного права у відповідність з міжнародним.

У сучасному світі найбільш прийнятним з існуючих вчень про співвідношення міжнародного та внутрішнього права є доктрина, ґрунтована на синтезі теорій дуалізму та примату міжнародного права. При цьому треба виходити з доктрини єдності права як соціокультурного явища, що породжує єдиний у своїй основі

правопорядок, який, у свою чергу, складається з відносно самостійних міжнародного та внутрішнього правопорядків. Міжнародний і внутрішній правопорядки не знаходяться в ієрархічній залежності та тісно взаємодіють. Унаслідок цього виникають сфери спільного міжнародно – та національно – правового регулювання із безсумнівним приматом міжнародного права (прав людини, деяких питань міжнародного морського права тощо). У той же час зберігаються галузі виключного міжнародно-правового та національно-правового регулювання. Неминучим є розширення області спільного правового регулювання за рахунок проникнення міжнародного права до внутрішнього правопорядку.

Отже, у подібний спосіб національні системи права регулюють внутрішньодержавні відносини. Норми внутрішньодержавного права не можуть регулювати міжнародні відносини. Однак це не означає, що ці норми, вся система внутрішнього права не можуть впливати на міжнародне право. Є певні форми впливу норм внутрішньодержавного права на міжнародні відносини і міжнародне право.

Внутрішньодержавне право, законодавство визначають організацію і діяльність держави, її політику всередині країни і на міжнародній арені.

Внутрішньодержавне право знаходить вираз у зовнішній політиці і дипломатії держави. Звичайно, зовнішня політика і дипломатія держави не повинні вступати в протиріччя із загальновизнаними принципами і нормами міжнародного права. Через політику та дипломатію держава виражає і стверджує правові ідеї, погляди, норми, закріплені в політичній, правовій, моральній свідомості народу, в нормативно-правових актах, і тим самим впливає на міжнародне життя, міждержавні відносини, на міжнародне право.

Однією з таких форм впливу внутрішнього права на міжнародні відносини, норми міжнародного права є закріплення в Конституції держави, інших правових актах принципів міжнародного права. У Конституції України отримали вираз принцип поваги прав і свобод людини, загальновизнані принципи рівноправності і верховенства права, принцип суверенітету. Конституція України встановила, що чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою

України, є частиною національного законодавства України. Укладення міжнародних договорів, які суперечать конституції України, можливе лише після внесення відповідних змін до конституції України.

Отже, виходячи з вищезазначеного, можна зробити висновок, що імплементація – це не тільки сприйняття, але й реалізація взятого державою на себе в рамках міжнародної угоди зобов'язання. Таким чином, в перелік джерел національного законодавства України входить якісно нове джерело – міжнародний договір. Про це свідчить ст. 9 Конституції України 1996 року, яка, фактично, містить регламентацію та конституційну легалізацію механізму національної імплементації. Відповідно до її положень, «чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких дана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства» [249, с. 157].

Водночас слід зазначити, що особливою формою імплементації міжнародного права, у тому числі – правотворчих актів ММУО, також є його застосування. При застосуванні суб'єкти міжнародного права організують, з одного боку, виконання розпоряджень міжнародно-правових норм через ухвалення їх органами індивідуальних актів. При цьому визначальна функція застосування залежить від необхідності юридичної забезпечувальної діяльності, що виражається через використання примусу на відновлення порушеного права державами індивідуально чи опосередковано через створювані ними з урахуванням міжнародно-правового акту відповідні правові засоби та інституціональні організаційно-правові форми.

Висновки до розділу 2

Показано, що у сучасному світі найбільш прийнятним з існуючих вчень про співвідношення міжнародного та внутрішнього права є доктрина, ґрунтована на синтезі теорій дуалізму та примату міжнародного права. При цьому треба виходити з доктрини єдності права як соціокультурного явища, що породжує єдиний у своїй основі правопорядок, який, у свою чергу, складається з відносно самостійних міжнародного та внутрішнього правопорядків. Міжнародний і внутрішній

правопорядки не знаходяться в ієрархічній залежності та тісно взаємодіють. Унаслідок цього виникають сфери спільного міжнародно – та національно – правового регулювання із безсумнівним приматом міжнародного права (прав людини, деяких питань міжнародного морського права тощо). У той же час зберігаються галузі виключного міжнародно-правового та національно-правового регулювання. Неминучим є розширення області спільного правового регулювання за рахунок проникнення міжнародного права до внутрішнього правопорядку.

РОЗДІЛ 3

ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВОТВОРЧОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ МІЖНАРОДНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ В УМОВАХ ІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ

3.1. Розвиток правотворчості міжнародних організацій в умовах правової глобалізації

Держави і міжурядові організації визнаються суб'єктами міжнародного публічного права як у доктринальному, так і в конвенційнім порядку. Взаємодія держав і міжнародних організацій неминуче приводить до зміни їх правового статусу й вносить нові елементи в їхню правосуб'єктність [77].

У міжнародно-правовій літературі найбільш складна проблема взаємовпливу держав і міжурядових організацій звичайно позначається як співвідношення державного суверенітету й елементів наднаціональності в компетенції міжурядових організацій. Стосовно до системи ООН елементи наднаціональності відзначаються як у механізмі деяких спеціалізованих установ, так і в діяльності окремих органів самої ООН. Проблема суверенітету держави в даному контексті виступає у виді співвідношення компетенції держави і міжнародної організації з приводу передачі частини компетенції державою міжнародної чи організації спільного здійснення визначених функцій.

Слід зазначити, що з юридичної точки зору суверенітет може знаходити своє вираження в обсязі компетенції. Сьогодні суверенітет держави у всіх його проявах існує лише як відносним, обмеженим правом. Суверенітет держави обмежений внутрішнім, наприклад, у правовій державі і міжнародному праві [15].

Побудовані на принципі суверенної рівності держав-членів, про що свідчать, зокрема, рекомендаційний характер їх постанов, принцип "одна держава - один голос", а також право виходу з міжнародної організації, повноваження, якими держави-члени наділяють організацію, не виключають, як правило, які відповідають

повноваженням держав у тих же сферах діяльності, тобто не відбувається заміщення суверенних прав держав повноваженнями організації. Міжнародна організація не обмежує суверенітету держав у більшій мері, чим це робить міжнародне право, засноване на угоді держав, не викликає сумнівів.

Однак є важливі виключення, які не підривають правило, але крайній мері, що свідчать про наявність дуже істотної тенденції, що може в майбутньому стати визначальною в розвитку міжнародних організацій.

Віденська конвенція 1969 р. ст. 2 (п. 1 "а") містить таке визначення терміну "міжнародний договір" - це міжнародна угода, укладена між державами в письмовій формі і врегульована міжнародним правом незалежно від того, чи викладена така угода в одному документі, двох чи декількох пов'язаних між собою документах, а також незалежно від її конкретного найменування.

Розглядаючи дане визначення, слід мати на увазі, перш за все, що за прямою вказівкою статті 2 Конвенції воно не має загального характеру, оскільки сформульовано виключно "для цілей цієї Конвенції". Для того, щоб вірно витлумачити зміст даного визначення, його слід аналізувати у контексті зі статтями 1 та 3 Конвенції.

У статті 1, яка окреслює сферу дії Конвенції, визначається, що ця Конвенція застосовується до договорів між державами. А це означає, по-перше, що у міжнародному договорі (в цілях даної Конвенції) можуть брати участь тільки держави. Тобто, на випадки, коли лише однією із сторін договору є держава, а іншою - фізична, юридична особи або міжнародна організація, дія Конвенції 1969р. не розповсюджується. По-друге, у міжнародному договорі мають брати участь щонайменше дві держави.

Безперечно, із зазначеного зовсім не випливає, що двосторонні угоди, наприклад - між державою та іноземною юридичною особою, не є міжнародним договором. З цього випливає лише те, що на подібні угоди розповсюджуються інші норми міжнародного права, а не Віденська конвенція 1969р. Теж саме стосується угод, які укладаються державами, з одного боку, та міжнародними організаціями - з іншого (регулюванню таких договорів присвячена Віденська конвенція 1986 р.).

Статтею 3 Конвенції зроблені виключення, які певною мірою пояснюють сутність наведеного вище визначення. За нею той факт, що Конвенція не застосовується до міжнародних угод, які укладаються між державами та іншими суб'єктами міжнародного права або між такими іншими суб'єктами міжнародного права, та до міжнародних угод, що укладені не у письмовій формі, не зачіпає: а) юридичної сили таких угод; б) застосування до них будь-яких норм, викладених у цій Конвенції, під дію яких вони підпадали б за міжнародним правом незалежно від даної Конвенції; с) застосування цієї Конвенції до відносин держав між собою у межах міжнародних угод, учасниками яких є також інші суб'єкти міжнародного права [180].

Проте, щоб остаточно зрозуміти сферу застосування терміну, що аналізується, слід пам'ятати наступні обставини. Положення, які викладені у статті 5 Конвенції, згідно з якими дана Конвенція застосовується до будь-якого договору, що є установчим актом міжнародної організації, та до будь-якого договору, прийнятому в межах міжнародної організації, без шкоди для відповідних правил цієї організації.

Наведені положення є наслідком врахування специфіки міжнародних організацій як вторинних суб'єктів міжнародного права. Міжнародні (міждержавні) організації створюються державами, внаслідок чого статутний акт залишається договором держав. Але ним створюється новий самостійний суб'єкт міжнародного права, тому статут міжнародної організації є дещо більше, ніж звичайний багатосторонній договір. А вже звідси випливає, що правила, які передбачені статутом міжнародної організації, мають перевагу порівняно з положеннями Віденської конвенції 1969 р.

Договір, який приймається у межах міжнародної організації, є угода, яка укладається державами-членами відповідної міжнародної організації на спеціальних конференціях, а не ті, що приймають органі міжнародної організації [19, с. 22-23]. Використовуючи визначення, яке аналізується, слід пам'ятати, що згідно з п. 2 статті 2 Конвенції положення пункту 1, які стосуються використання термінів у даній Конвенції, не зачіпають використання цих термінів або значень, які можуть бути надані їм у внутрішньому праві будь-якої держави.

Висновок з викладеного у п. 1 "а" статті 2 Конвенції визначення міжнародного договору є "інструментальним", цільовим, і його не можна вважати загальним. Проте все, що стосується цього терміну у подальшому тексті Конвенції, може бути застосоване до міжнародного договору як такого. На користь такого висновку свідчить й співставлення цього визначення з визначенням, яке міститься у п. 1 "а" статті 2 Віденської конвенції 1986р., з якого випливає, що єдиною принциповою відмінністю зазначених визначень є дещо різні суб'єкти, які укладають між собою відповідну угоду. Це може бути одна або декілька держав та одна або декілька міжнародних організацій чи тільки міжнародні організації.

За визначенням Віденської конвенції 1969 р., договором є міжнародна угода. Так, Г.М. Даниленко вважає, що об'єктом правового регулювання буде процес узгодження волі суб'єктів міжнародного права (держав), а наслідки цього процесу як раз й складають, власне, угоду або договір між ними. При чому, в тій самій мірі, як договір є угодою, так й угода повинна бути договірною. Справа в тому, що угоду між державами можна укласти на підставі певних фактичних дій, односторонніх або багатосторонніх актів і заяв, результатом яких буде мовчазна згода держав з приводу визнання норм поведінки, які лежать у основі практики, в якості звичаєвих норм міжнародного права. Тобто на думку вченого, у таких випадках угода досягається на підставі "неформалізованого консенсусу", коли для виникнення міжнародної звичаєвої норми та обов'язку їй підкорятися достатньо відсутності висловленої зовні незгоди одних держав та активної практики інших [28].

За визначенням Конвенції міжнародна угода має бути укладеною письмово згідно ст. 3 Конвенції.

Вимога щодо урегульованості угод міжнародним правом означає підпорядкованість цих угод саме міжнародному публічному праву, тобто виключення зі сфери застосування Конвенції угод, які, хоча, й укладені між державами, однак підпорядковуються національному законодавству, а також так званих змішаних угод, коли з цієї сфери виключаються взаємини з іншими, окрім держав, учасниками відповідних угод [19, с. 13]. Проте, на нашу думку, підпорядкованість угод міжнародному праву слід розуміти дещо ширше.

За визначенням, які містяться у Конвенції, міжнародним договором буде угода незалежно від кількості документів, що її складають. Головне тут полягає не в тому, скільки документів складають відповідну угоду, а те, чи пов'язані ці документи між собою. Зовні взаємопов'язаність документів знаходить прояв у тому, що ці документи є певними узгодженими кроками на шляху досягнення тієї мети, заради якої мав процес узгодження воль суб'єктів відповідної домовленості. Наприклад, Договір про створення Європейського союзу від 7.02.92 р., який складається власне з Договору, сімнадцяти протоколів та тридцяти трьох декларацій до нього, які отримали загальну назву "Маастрихтської угоди". Тобто, у даному випадку сотні сторінок текстів зазначених документів, як підпорядкованих одній меті, складають те єдине, що за Віденською конвенцією охоплюються терміном "міжнародний договір" [227, с. 85].

У випадках, коли всі попередні вимоги виконано, угода стає міжнародним договором незалежно від того, яку назву їй присвоєно.

Більш того, назви угоди взагалі може не бути, якщо, наприклад, її укладено у формі обміну нотами. Так, 2.06.97 р. було підписано Договір про відносини добросусідства і співтовариства між Україною та Румунією. Одночасно з приводу цього Договору Міністр закордонних справ України та Міністр закордонних справ Румунії уклали ще й додаткову угоду у формі обміну листами. Оскільки, за Віденською конвенцією, ця додаткова угода підпадає під визначення міжнародного договору, Верховна Рада України Законом від 17.07.97 р. ратифікувала як зазначений Договір, так й "Додаткову угоду до нього у формі обміну листами" зазначених Міністрів [20].

Інакше кажучи, конвенцією закріплено принцип, за яким назва міжнародного договору ніяким чином не впливає ні на юридичну силу, ні на значимість досягнутої суб'єктами міжнародного права узгодженості своїх воль. Хоча деякі вчені не без підстав зазначають, що деякі з таких назв, внаслідок їх тривалого використання "закріпились" за певними видами міжнародних договорів [8].

З визначення права міжнародних договорів видно, що воно регламентує процес укладання, дії та припинення дії міжнародних договорів. При розгляді цього

процесу найбільш чітко виявляється юридична природа міжнародного договору.

Особливо це характерне для першої стадії - укладання міжнародного договору, де відбувається начебто закладення юридичного фундаменту під міжнародний договір. У стадію укладання міжнародного договору включаються всі дії суб'єктів міжнародного права, зацікавлених в укладанні договору, починаючи від виникнення договірної ініціативи і закінчуючи вступом договору в силу. У зв'язку з цим весь процес укладання договору припускає проходження певних процедур. До таких процедур варто віднести: договірну ініціативу; підготовку проекту договору; експертну оцінку запропонованого сторонами проекту; переговори, обговорення, визначення позицій, пошук компромісів; узгодження воль у результаті досягнення компромісних рішень; голосування за прийняття погоджених положень; відпрацювання (установлення) автентичності різномовних текстів досягнутого договору; парафування тексту договору, що засвідчить його дійсність і достовірність; підписання договору уповноваженими на те особами - обмін документами; ратифікацію договору національними законодавчими органами і обмін ратифікаційними грамотами між сторонами договору; ратифікаційними грамотами між сторонами договору; призначення депозитарію для збереження оригіналу договору і всіх пов'язаних із ним документів; реєстрацію договору в секретаріаті ООН; опублікування тексту договору в офіційних органах преси; вступ договору в силу.

Найважливішими з цих процедур, які підкреслюють юридичну природу міжнародного договору із міжнародно-правової точки зору, є узгодження воль та голосування (прийняття і погодження воль).

Після Другої світової війни питанням розвитку і кодифікації права міжнародних договорів займалася Комісія міжнародного права ООН. Ця робота ознаменувалася прийняттям у 1969 р. у Відні спеціальної Конвенції про право міжнародних договорів. Дана Конвенція набула чинності у 1980 р. і до нинішнього часу є найважливішим міжнародно-правовим документом, що докладно регламентує порядок укладання, дії і припинення дії міжнародних договорів, укладених між державами.

Протягом багатьох років Віденська конвенція регулює укладання міжнародних договорів та є головним джерелом, як права міжнародних договорів так і власне міжнародного права.

Віденська конвенція 1969 р. не дає визначення терміну „укладення міжнародного договору". Тому, виходячи з міжнародної практики, можна запропонувати наступне. Укладення міжнародних договорів охоплює всі дії держави, починаючи від переговорів і закінчуючи набуттям цими договорами чинності для даної держави. Більшість фахівців вважає, що договірний процес складається з трьох наступних стадій: ведення переговорів, складання та прийняття тексту договору, встановлення автентичності тексту та надання згоди державою на обов'язковість для неї відповідного міжнародного договору.

Інколи ведуть мову ще про одну попередню стадію – договірні ініціатива, тобто про пропозицію однієї чи групи держав укласти певний міжнародний договір [68, с. 268-269]. На нашу думку, договірний процес як такий зазначеними пропозиціями не завжди починається, оскільки інколи для цього потрібні інші дії суб'єктів міжнародного права. Висловлювання пропозицій не обов'язково має своїм наслідком виникнення договірного процесу. Між тим, кожна з перелічених вище стадій договірного процесу має той чи інший формальний наслідок, про який йдеться й у Віденській конвенції 1969 р.

У договірному процесі участь беруть не власне держави, а їх відповідні представники, тобто особи, уповноважені представляти держави у тому договірному процесі, в якому ця держава бере участь.

У зв'язку з вищевикладеним можемо запропонувати наступне: укладення міжнародних договорів охоплює всі дії держави, починаючи від переговорів і закінчуючи набуттям цими договорами чинності для даної держави. Більшість фахівців вважає, що договірний процес складається з трьох наступних стадій: ведення переговорів, складання та прийняття тексту договору; встановлення автентичності тексту та надання згоди державою на обов'язковість для неї відповідного міжнародного договору.

Інколи ведуть мову ще про одну попередню стадію - договірні ініціатива,

тобто про пропозицію однієї чи групи держав укласти певний міжнародний договір [68, с. 268-269]. На нашу думку, договірний процес як такий зазначеними пропозиціями не завжди починається, оскільки інколи для цього потрібні інші дії суб'єктів міжнародного права. Висловлювання пропозицій не обов'язково має своїм наслідком виникнення договірному процесу. Між тим, кожна з перелічених вище стадій договірному процесу має той чи інший формальний наслідок, про який йдеться й у Віденській конвенції 1969 р.

З того, про що йшлося раніше випливає, що у договірному процесі участь беруть не власне держави, а їх відповідні представники, тобто особи, уповноважені представляти держави у тому договірному процесі, в якому ця держава бере участь.

За Віденською конвенцією 1969 р. повноваження особи представляти державу в договірному процесі або оформлюються належними повноваженнями, або з практики відповідних держав чи з інших обставин випливає, що вони мали намір розглядати певну особу як таку, що представляє державу для цих цілей та не вимагати пред'явлення повноважень.

Відповідно до п. 1 "с" статті 2 Конвенції "повноваження" означають документ, який виходить від компетентного органу держави і за допомогою якого одна чи декілька осіб призначаються репрезентувати цю державу з метою ведення переговорів, прийняття тексту договору або встановлення його автентичності, вираження згоди цієї держави на обов'язковість для неї договору або з метою вчинення будь-якого іншого акту, що стосується і договору. При чому, надання повноважень регулюється виключно внутрішнім законодавством кожної окремої держави і в повноваженнях повинно бути чітко зазначено, на які саме стадії укладення договору вони розповсюджуються.

Інакше кажучи, загальним правилом, за Конвенцією, є пред'явлення повноважень особами як доказ того, що вони дійсно мають право на укладення від імені певної держави конкретного міжнародного договору. Однак зазначене не означає, що міжнародний договір, який було укладено особами, які не мали на це належних повноважень, ніколи не буде визнано юридично дійсними. Дане питання у статті 8 Конвенція залишає на розсуд самої держави, оскільки остання може у

подальшому визнати відповідний акт, тобто признати дії такої особи легітимними, підтвердивши, тим самим, повноваження зазначеної особи діяти від її імені. При чому, у даному випадку ні строк, ні форма такого підтвердження юридичного значення не мають.

Проте, не завжди акти осіб, які не мають конкретних повноважень відповідної держави, не мають юридичної сили. У ч. 2 статті 7 Конвенції міститься ще три виключення з загального принципу. З огляду на їх функції без необхідності пред'явлення повноважень вважаються такими, які мають право представляти свою державу: а) глави держав, глави урядів і міністри закордонних справ, з метою вчинення всіх актів, які стосуються укладення договору; в) глави дипломатичних представництв, з метою прийняття тексту договору між акредитуючою державою і державою, де вони акредитовані; с) представники, уповноважені державами репрезентувати їх на такій конференції, в такій організації або у такому органі.

Коментуючи ці положення Конвенції, хоча це прямо не впливає з наведеного вище тексту, деякі вчені вказують, що друга категорія осіб має метою прийняття тексту міжнародній конференції чи у міжнародній організації або в одному з її органів, з повноваженнями і на другу стадію укладення міжнародних договорів, тобто на встановлення автентичності тексту [19, с. 25].

Що стосується міжнародної організації, то вона репрезентується особою, яка має спеціальні повноваження, або особою, яка повинна це робити за правилами даної організації (стаття 7 Віденської конвенції 1986р.).

Термін "міжнародний договір" є родовим визначенням, внаслідок чого конкретна домовленість держав може мати будь-яку назву або взагалі цієї назви не мати. Проте, зазначена домовленість неможлива за відсутності: а) об'єкта цієї домовленості та б) мети (цілей), заради якої (яких) домовленість власне і досягається. Хоча Віденська конвенція 1969 р. не містить визначень даних важливих елементів будь-якого міжнародного договору, було б перебільшенням стверджувати, що вони взагалі невідомі цій Конвенції. Так, згідно зі статтею 18 Конвенції держава (за певних умов) зобов'язана утримуватися від дій, які позбавили б договір його об'єкта і мети. А за статтею 31 договір має тлумачитись у світлі

об'єкта і цілей договору.

В теорії міжнародного права пануючою є думка про те, що об'єктом міжнародного договору є відносини суб'єктів міжнародного права стосовно майнових та немайнових благ, дій або утримань від дій. Тому, в принципі, будь-який об'єкт міжнародного права може стати об'єктом відповідного міжнародного договору, а його вибір у кожному конкретному випадку – це виключна прерогатива тих суб'єктів міжнародного права, які прагнуть досягти домовленості щодо зазначеного об'єкту та оформити її письмово (у випадку Віденської конвенції 1969 р.).

Мета міжнародного договору - це те, що саме зазначають суб'єкти й бажають здійснити або досягти. Тобто, розглядаючи міжнародний договір як явище, слід розмежовувати зміст домовленості суб'єктів міжнародного права, тобто - певну субстанцію, найбільш повне уявлення про яку дають об'єкт та мета (цілі) договору, та форму відповідного договору, а саме - те чи інше. Якщо його не проводити та змішувати зміст домовленостей з їх конкретною письмовою формою, тоді цілий ряд питань права міжнародних договорів (наприклад - тлумачення тексту договору) стають або нездійсненими, або такими, під якими відсутні належні логічні обґрунтування. Якщо ж усвідомлювати, що зміст і його викладення у міжнародному договорі підкоряються загальній діалектиці форми та змісту, з'являється можливість зрозуміти, що перша може не завжди адекватно відтворювати другий, а це відкриває перспективу оцінювання недоліків форми та пошуку шляхів їх усунення без обов'язкового перегляду самих домовленостей. З урахуванням зазначеного об'єкту та мета договору повинні завжди бути відтворені в тексті будь-якого міжнародного договору, проте, тільки в ідеалі зміст досягнутих домовленостей і текст міжнародного договору співпадають. У зв'язку з цим, з'являється можливість перейти до розгляду питання про текст міжнародного договору як такого. Питання, які пов'язані зі складанням тексту міжнародного договору, продовжують вирішуватись за допомогою міжнародного звичаю. Наслідки ознайомлення з договірною практикою держав свідчать, що звичайно структура тексту міжнародного договору підкоряється наступній схемі: назва (найменування)

договору; преамбула до нього; основна частина договору; заключна частина та підписи сторін. Загальне призначення назви міжнародного договору полягає у відтворенні його об'єкту. І тепер стає зрозумілим, що хоча кожен міжнародний договір має свій об'єкт, відсутність відображення цього об'єкту у назві відповідного договору ніяким чином не впливає на зміст досягнутої домовленості, внаслідок чого Віденська конвенція 1969 р. не надає даному компоненту тексту вирішального значення. У преамбулі міжнародного договору (зрозуміло, що в тих випадках, коли вона у цьому договорі є), як правило, викладаються ті цілі, яких договірні сторони намагаються досягти. Оскільки, як зазначалось, об'єкт і цілі договору нерозривно пов'язані між собою, у випадках відсутності назви певне уявлення (або навіть пряму вказівку) щодо об'єкту договору можна отримати з преамбули відповідного договору. Проте, як назва, так й преамбула не вважаються необхідними структурними елементами тексту міжнародного договору. Основна частина міжнародного договору саме тому й зветься основною, що в ній відтворюється зміст тих домовленостей, яких було досягнуто при укладенні відповідного договору. Інколи це всього декілька конкретних або навіть одна стаття договору, хоча нерідко зміст домовленостей потребує викладення у багатьох статтях, які можуть угрупуватись у розділи, глави, частини та інше. До того ж, цим угрупуванням можуть надаватись конкретні назви або здійснюватись у самі різні засоби інші форми рубрикації. Ніяких обов'язкових процедурних вимог щодо основної частини не вироблено, за виключенням того, що вона завжди має бути присутньою у будь-якому міжнародному договорі. Обов'язковими елементами тексту кожного міжнародного договору є також його заключна частина і підписи сторін. Питання про підписання міжнародних договорів буде спеціально розглянуто у наступному параграфі. Щодо заключної частини договору, то в ній зазвичай містяться положення, які стосуються умов набуття цим договором чинності, його скасування, мов, на яких викладається текст міжнародного договору тощо. Знов-таки, загальних вимог до складення цієї частини тексту договору практично не вироблено. Слід мати на увазі, що міжнародні договори досить часто мають різні додатки, протоколи, додаткові протоколи, правила та інше. Ці додатки або є

невід'ємною частиною міжнародного договору, за умови, що в тексті договору міститься спеціальна вказівка про це, або вони носять лише пояснювальний, суто технічний, процедурний та інший характер. В останньому випадку було б помилкою нехтувати додатками і не тільки зі змістовних міркувань. Справа в тому, що у п. 2 статті 31 Віденської конвенції 1969 р. спеціально зазначено, що контекст міжнародного договору (тобто - зміст домовленості суб'єктів міжнародного права) охоплює його текст, включаючи преамбулу, а також додатки до договору. Підготовка тексту міжнародного договору здійснюється шляхом переговорів з використанням звичайних дипломатичних каналів, на міжнародних конференціях та у міжнародних організаціях. Перший засіб звичайно застосовується у випадках укладення двосторонніх міжнародних договорів, а два інших використовуються при підготовці текстів багатосторонніх договорів. При чому, на конференціях текст міжнародного договору готується або самою конференцією, або для цього створюються спеціальні органи, в той час як у міжнародних організаціях зазначені органи для підготовки тексту міжнародного договору створюються завжди. Зрозуміло, що після того, як текст міжнародного договору узгоджено і викладено у певній засіб письмово, зроблене викладення змісту домовленостей має бути засвідчено (ідентифіковано) учасниками цього договору. Віденська конвенція 1969 р. не містить спеціальних положень щодо даної частини договірного процесу. Існують три форми прийняття тексту міжнародного договору: парафування, підписання, голосування. Парафування застосовується, як правило, при укладенні двосторонніх міжнародних договорів і полягає воно в тому, що уповноважені особи скріплюють своїми ініціалами кожен сторінку тексту договору на знак свідчення про згоду з ним. На практиці найбільш, мабуть, розповсюдженою формою прийняття тексту міжнародного договору є його підписання. Нею ж вироблені певні "звичаєві" правила підписання міжнародних договорів, що вважаються найбільш загальнообов'язковими. У двосторонніх міжнародних договорах підписи містяться один проти одного, або один під другим. Перше місце займає підпис представника держави, в якій буде зберігатись даний екземпляр автентичного тексту. Інакше кажучи, місце змінюється відповідно до

мови, якою викладається текст міжнародного договору. У назві міжнародного договору перше місце відводиться державі, представник якої першим його підписав. Якщо мова передбачає викладення тексту з права - наліво, першим вважається праве місце. У багатосторонніх міжнародних договорах підписи містяться один під другим. Вони містяться у алфавітному порядку мов, щодо яких держави домовились здійснити викладення тексту договору. Зазначений порядок може відповідати послідовності літер абетки, хоча нерідко перша з літер визначається за жеребом (з дотриманням подальшої послідовності цього ж алфавіту).

На міжнародних конференціях або у міжнародних організаціях прийняття тексту договору шляхом голосування здійснюється відповідно до встановлених правил процедури. При чому, у міжнародних організаціях такі правила існують завжди і інколи, як, наприклад, у випадках прийняття конвенцій Міжнародною організацією праці, зазначене прийняття не потребує навіть підписання тексту представниками держав-членів. Що стосується міжнародних конференцій, то воно можуть зазначені правила не встановити і тоді діє положення п. 2 статті 9 Конвенції 1969р., де міститься положення, що текст договору приймається на міжнародній конференції шляхом голосування за нього двох третин держав, які присутні і беруть участь у голосуванні, якщо тією ж більшістю голосів вони не вирішили застосувати інше правило. Тобто, у такому випадку голоси відсутніх при голосуванні держав або тих, що утрималися, у процесі здійснення остаточних підрахунків виключаються.

Останнім часом все більше поширеною стає така форма прийняття тексту міжнародного договору, як його ухвалення шляхом консенсусу. Ця форма знов-таки застосовується на міжнародних конференціях або в міжнародних організаціях і зводиться до прийняття тексту договору без голосування шляхом узгодження позицій суб'єктів міжнародного права у такий засіб, коли відсутнє офіційне заперечення проти прийняття відповідного тексту з боку будь-якого з цих суб'єктів. Консенсус застосовувався на Третій конференції ООН з морського права, на Нараді з безпеки та співробітництва в Європі тощо і консенсус хоча і може сповільнити розробку тексту договору, але робить його конечні результати більш ефективними і належними [44, с. 31].

Віденська конвенція 1969 р. не містить визначення того, що є прийняттям тексту міжнародного договору і яке його значення. Проте у якості дії, що засвідчує факт згоди суб'єктів міжнародного права з письмовим відтворенням змісту їх домовленостей, не слід нехтувати важливістю цієї частини загального договірної процесу. Існують щонайменше два формальних наслідки, які впливають з акту прийняття тексту міжнародного договору.

По-перше, якщо тільки інше прямо не передбачено домовленістю сторін, зазначений акт породжує у кожного відповідного суб'єкта право на розгляд питання про надання подальшої згоди на обов'язковість цього договору для нього.

По-друге, оскільки стаття 18 Конвенції не містить виключень зі сформульованих в ній правил, є підстави вважати, що після прийняття тексту договору, зокрема - у формі його підписання, держави зобов'язані утримуватись від дій, які позбавили б договір його об'єкту та мети до тих пір, поки вони не висловлять свого наміру не ставати учасниками цього договору.

Встановлення автентичності тексту міжнародного договору означає, що до писаного тексту відповідного договору можна відноситись як до справжнього і вірогідного. Саме тому мова, якою викладено той чи інший текст договору, стає суттєвим елементом його форми. Справа в тому, що узгодження воля суб'єктів міжнародного права повинно якимось фіксуватись. У випадках використання для цього міжнародного звичаю зазначене фіксування здійснюється шляхом урахування певних (конклюдентних) дій. У випадках писаного міжнародного договору узгоджена воля суб'єктів міжнародного права об'єктивується у вигляді тексту, який виконується, щонайменше, однією мовою.

Щодо спорів з приводу міжнародних договорів, Віденська конвенція у статтях 65-68 та Додатку до неї містить докладні правила процедури їх вирішення. У загальному вигляді вони зводяться до наступного.

Учасник міжнародного договору повинен письмово повідомити інших учасників про свої вимоги, що впливають з тлумачення договору чи пов'язані з його виконанням. У цьому повідомленні має бути зазначено заходи, яких передбачається вжити щодо договору, а також їх обґрунтування.

Якщо по закінченню певного періоду, який, за винятком випадків особливої терміновості, повинен становити не менше 3-х місяців з моменту отримання повідомлення, жоден учасник не висловить (письмово) заперечення, зацікавлений учасник має право здійснити передбачені ним заходи. У випадку отримання заперечення учасники повинні добиватися врегулювання за допомогою засобів, зазначених у статті 33 Статуту ООН.

Як відомо, зазначеною статтею Статуту сторони, що беруть участь у будь-якому спорі, продовження якого може загрожувати підтримці міжнародного миру та безпеки, повинні, перш за все, намагатися вирішити спір шляхом переговорів, обстеження, посередництва, примирення, арбітражу, судового розгляду, звернення до регіональних органів чи угод або іншими мирними засобами за своїм вибором [66, с. 670-680]. Не важко переконатись, що наведене положення закріплює право вільного вибору засобів мирного врегулювання спорів, який відтворено і у статті 65 Конвенції.

Проте, якщо протягом 12 місяців після дати, коли було сформульовано заперечення, не було досягнуто жодного рішення відповідно до п. 3, то застосовується така процедура: будь-яка із сторін у спорі про застосування або тлумачення статей 53 чи 64 у випадки протиріччя міжнародного договору норми може передати його шляхом письмової заяви на розгляд Міжнародного Суду, якщо тільки сторони не домовляться, за спільною згодою, передати цей спір на арбітраж; будь-яка із сторін у спорі про застосування або тлумачення будь-якої іншої статті частини V Конвенції ("Недійсність, припинення і зупинення дії договорів") може розпочати процедуру, зазначену у Додатку до цієї Конвенції, звернувшись з відповідним проханням до Генерального секретаря Організації Об'єднаних Націй.

Таким чином, обов'язкова міжнародна юрисдикція, передбачена статтею 66 Віденської конвенції, є обмеженою.

Що стосується Додатка, який є невід'ємною частиною Конвенції, то ним створюється спеціальна узгоджувальна комісія та запроваджується процедура розгляду нею спорів. Додатком передбачено, що Генеральний секретар ООН складає

і веде список мирових посередників з числа кваліфікованих юристів. Кожна держава-член Організації Об'єднаних Націй або учасник цієї Конвенції призначає двох мирових посередників і імена призначених таким чином посередників складають зазначений список.

Погоджувальна комісія сама встановлює свою процедуру, вона заслуховує сторони, розглядає претензії та заперечення і вносить на розгляд [181].

Якщо до Генерального секретаря надсилається прохання відповідно до положень статті 66 Конвенції, він передає спір на розгляд погоджувальної комісії, утвореної у такий спосіб. Держава або держави, яка (які) є однією стороною у спорі, призначають одного мирового посередника, котрий є громадянином цієї держави (держав), та одного - що не є її громадянином (або громадянином однієї з цих держав) з числа включених до згаданого списку осіб. У такий же спосіб діє інша сторона у спорі. Ці чотири мирових посередника повинні бути призначені протягом 60 днів від дати отримання прохання Генеральним секретарем ООН [255, с. 137-142].

3.2. Особливості правотворчої діяльності міжнародних організацій у сучасних умовах

Особливості сучасного міжнародного права встановлюються, як правило, у порівнянні з класичним міжнародним правом. Гнучке поєднання універсального, загального, регіонального, локального і партикулярного регулювання міжнародних відносин, наявність ефективних механізмів створення, забезпечення і застосування міжнародного права, перерозподіл ряду класичних функцій і повноважень завдяки відповідним міждержавним організаціям. Гуманізація міжнародного права. Зростання ролі процесуальних, процедурних компонентів міжнародного права. Динамізм і взаємодія з іншими системами управління в процесі регулювання міжнародних відносин. Розширення сфери міжнародно-правового регулювання [13, с. 29-30].

Мета дослідження полягає в визначенні інституційної структури міжнародної організації, відстеження механізму прийняття та реалізації рішень керівних органів, визначення основних пріоритетів та межі правотворчої діяльності. Характерною рисою сучасного міжнародного права є неухильно зростаюча роль міжнародних органів і організацій як суб'єктів тлумачення. Граючи важливу роль у здійсненні норм міжнародного права, вони, зрозуміло, беруть участь і в їх тлумаченні. Найчастіше важко провести розділ між такого роду тлумаченням і правотворчістю. Досить указати на прийняту Генеральною Асамблеєю ООН у 1970 р. Декларацію про принципи міжнародного права, які стосуються відносин і співробітництва між державами відповідно до Статуту ООН. Як видно із самої назви, мова йде про принципи Статуту, про виклад їх змісту, тобто значною мірою про їх тлумачення. Насправді ж, Декларація з'явилася актом прогресивного розвитку змісту основних принципів. Сама по собі Декларація мала силу рекомендації. Однак наступне визнання державами за її змістом юридичної чинності додало їй статус норм універсального звичайного права [63, с. 643].

Угоди є необхідними інститутами людського спілкування. Без них воно було б неможливо. При їх допомозі погодяться спільні дії, вирішуються протиріччя. Не випадково, що договори між державами складали задовго до виникнення ідеї про те, що міждержавні відносини також повинні регулюватися правом. Чим найбільш важливі питання зважуються договором, тим складніше його досягнення і тем важливіше його значення. У результаті чого роль міжнародних договорів залучала увагу юристів завжди. Перелік присвячених їм робіт складає томи. Значна увага договорам приділила вітчизняна наука міжнародного права. Підкреслюючи значення пророблених у минулому досліджень, приходиться разом з тим враховувати, що у світової політиці, у праві міжнародних договорів і відповідному законодавстві держав відбулися істотні зміни. В сучасних умовах ми маємо справу власне кажучи з новим правом міжнародних договорів [58].

Держави і міжурядові організації визнаються суб'єктами міжнародного публічного права як у доктринальному, так і в конвенційному порядку. Взаємодія держав і міжнародних організацій неминуче приводить до зміни їх правового

статусу й вносить нові елементи в правосуб'єктність [77, с. 74]. У міжнародно-правовій літературі найбільш складна проблема взаємовпливу держав і міжурядових організацій звичайно позначається як співвідношення державного суверенітету й елементів наднаціональності в компетенції міжурядових організацій. Стосовно до системи ООН елементи наднаціональності відзначаються як у механізмі деяких спеціалізованих установ, так і у діяльності окремих органів самої ООН.

Проблема суверенітету держави у даному контексті, як зазначається в науковій літературі, виступає у виді співвідношення компетенції держави і міжнародної організації з приводу передачі частини компетенції державою міжнародної організації чи спільного здійснення визначених функцій [231, с. 64].

Слід зазначити, що з юридичної точки зору суверенітет може знаходити своє вираження в обсязі компетенції. Сьогодні суверенітет держави у всіх його проявах існує лише як відносним, обмеженим правом. Суверенітет держави обмежений внутрішнім правом, наприклад, у правовій державі і у міжнародному праві [15].

Як правило, побудовані на принципі суверенної рівності держав-членів, про що свідчать, зокрема, рекомендаційний характер їх постанов, принцип "одна держава - один голос", а також право виходу з міжнародної організації, повноваження, якими держави-члени наділяють організацію, не виключають, як правило, що вони відповідають повноваженням держав у тих же сферах діяльності, тобто не відбувається заміщення суверенних прав держав повноваженнями організації. Висновок про те, що міжнародна організація не обмежує суверенітету держав у більшій мірі, чим це робить міжнародне право, засноване на угоді держав, не викликає сумнівів.

Однак з вищевикладеного загального правила є важливі виключення, якщо і не підривають правило, те, але крайній мірі свідчать про наявність дуже істотної тенденції, яка може в майбутньому стати визначальною в розвитку міжнародних організацій.

Навіть "класичні" міжурядові організації на основі згоди держав користаються засобами, які обмежують державний суверенітет, наприклад з деяких питань приймаються рішення, обов'язкові для держав, незалежно від їх думки;

застосовуються примусові міри, санкції до держав-членів; потрібно надання інформації з питань внутрішнього життя та інше. Для міжурядової організації такі методи стають нормою, хоча раніше це було скоріше виключення.

У цілому мова йде про те, що окремим міжнародним організаціям держави передали повноваження приймати обов'язкові рішення чи діяти у визначених сферах, тим самим, позбавивши себе в зазначених сферах вольових дій. У даному випадку це, звичайно ж, свідчить не про те, що держави уступають частину суверенітету організації, а про те, що держави на добровільній основі обмежують свій суверенітет, передаючи визначені повноваження міжнародної організації. Однак добровільність обмеження не впливає на результати - чи наднаціональні елементи наднаціональності організації, що спричиняє відсутність права держав починати дії, які входять у компетенцію міжнародної організації, обов'язок підкорятися її рішенням відповідно до повноважень організації [77].

З формально-юридичних позицій, які широко представлені в науковій літературі, серед ознак наднаціональної організації можна назвати:

- 1) право міжнародної організації на втручання в питання, що відноситься до внутрішньої компетенції держави відповідно до його конституції;
- 2) повноваження організації на створення з метою регулювання цих питань: а) правил, обов'язкових для держав-членів; б) механізмів контролю і примуса до дотримання цих правил;
- 3) покладання широких повноважень по створенню правил і контролю за їх дотриманням на непередставницькі органи, тобто міжнародних службовців;
- 4) право організації своїми рішеннями зобов'язувати й уповноважувати фізичних і юридичних осіб держав-членів [232, с. 225].

Крім того, у юридичної літературі називаються й інші ознаки наднаціональної організації, виділяють право організації "зобов'язувати своїх членів без їх згоди і проти їх згоди, шляхом прийняття обов'язкових рішень більшістю голосів" і представляється, що названі ознаки не тільки характерні для наднаціональних організацій, але властиві і міжурядовим установам [77, с. 78].

Держави, вступаючи в кожен з міжнародних організацій, скоріше реалізують,

чим утрачують свої суверенні права. Суверенітет, як відомо, складна політико-юридична властивість державної влади, реалізована в багатьох правових інститутах (механізмах влади, політичному режимі, компетенції та іншому). В установчих же документах міжнародних організацій наднаціонального типу обмежується лише одна компетенція і, як правило, по вузькому колу питань, які вимагають міжнародного регулювання. Міжнародно-правове обмеження компетенції держави - нормальне і динамічно розвивається практика, яка не порушує його цілісності і незалежності. Слід зазначити, що тенденції розвитку наднаціональних елементів сьогодні властиві більшості міжурядовим організаціям системи ООН. У міжнародно-правовій літературі відзначалося, що дане явище містить у собі позитивні і негативні моменти [164].

Прагнення організацій до самостійності стосовно держав-членів впливає з потреб міжнародного спілкування, логіки внутрішнього розвитку тієї сфери міждержавних зв'язків для регулювання якої створена організація. Інакше кажучи, наднаціональність природна, як спосіб регулювання вимог міжнародних відносин [77, с. 81].

Але наднаціональність може супроводжуватися втратою консенсусу, диктатом умов, прийнятих в угоду політичним установкам, необмеженим ростом впливу міжнародної бюрократії. Еволюція організації в цьому напрямку також можлива, але вона неминуче приведе до втрати керованості і падінню її авторитету серед держав-членів. Як наслідок цього організація може перетвориться в бюрократичну структуру, нездатну реально впливати на розвиток міжнародних відносин. Розвиток сучасної системи ООН свідчить, що в її організаціях буде знайдено розумний компроміс у співвідношенні суверенітету держав і елементів наднаціональності в діяльності організацій [181].

Сьогодні ООН являє собою систему міжнародних організацій строго міждержавного характеру, у якої суверенітет держави не входить у суперечність з повноваженнями міжнародних організацій. Але в системі цих організацій об'єктивно закладені елементи наднаціонального розвитку. Але такий розвиток не стільки питання права, скільки проблема, яка виростає з еволюції світового співтовариства в

цілому.

Резолюції ГА ООН являють собою авторитетні свідчення того, що вважається правом і як воно розуміється більшістю держав. По своєму авторитеті, вони уступають лише міжнародним договорам. Однак у порівнянні з договорами вони володіють і деякими перевагами. Вони найчастіше охоплюють питання, що не обіймаються договірним регулюванням. Резолюції організацій більш оперативні, чим договори, що має істотне значення для своєчасності, а отже, і ефективності тлумачення. Інтерпретаційна діяльність організацій різноманітна і не обмежується резолюціями. Вона має місце в ході обговорення, при рішенні конкретних питань, при застосуванні права. В усіх цих випадках значення одних норм підкреслюється, інші конкретизуються, треті зазнають критики. Такого роду інтерпретаційна діяльність є засобом рішення задачі, що має першорядне значення для ефективності міжнародного права, а саме для забезпечення актуалізації норм міжнародного права і всього механізму його дії в процесі їх реалізації [257, с . 161-163].

Особливо велика в цьому відношенні роль ГА ООН. Однак це не дає основ визнавати за нею статус правотворчого органу. Однак, такі тенденції існують. У підтвердження можна привести думку відомого американського юриста О. Шехтера, який зазначив, що у теорії міжнародного права тлумачення договору, прийняте всіма учасниками, вважається "автентичним" тлумаченням, що володіє тією же юридичною чинністю, що і сам договір". Тому можна вважати, що "декларації Генеральної Асамблеї про агресію, інтервенцію й інших відповідних питаннях, прийняті консенсусом чи одноголосно, повинні мати обов'язкову силу Статуту" [161].

Віденські конвенції спеціально обмовляють, що їх положення застосовуються до установчих актів міжнародних організацій без збитку для відповідних правил цих організацій. Тим часом Статут ООН не визнає за Генеральною Асамблеєю права на автентичне його тлумачення.

Аналіз Статуту ООН і підготовчих матеріалів не дає основ визнати за Генеральною Асамблеєю чи яким-небудь іншим органом, включаючи Міжнародний Суд, права давати юридично обов'язкові для держав-членів тлумачення Статуту

[181].

Проблема тлумачення установчих актів міжнародних організацій, і насамперед Статуту ООН, придбала сьогодні велике практичне значення. Такого роду акти - статuti по своїй юридичній природі є міжнародними договорами. Разом з тим вони мають значну специфіку, що було визначено й у Віденських конвенціях. Міжнародний Суд також виходить з того, що до Статуту ООН застосовні загальні принципи і правила тлумачення договорів, оскільки Статут є багатобічним договором. Одночасно Суд підкреслив, що Статут є "договором, якій володіє визначеною специфічною характеристикою" [51].

Сказане раніше не означає заперечення права органів організації на тлумачення статуту. Застосовуючи його положення, вони, природно, тлумачать їх і діють відповідно до результатів тлумачення. Таке тлумачення обов'язкове лише для самого органа організації й органів нижчого підпорядкування. Члени організації можуть погоджуватися чи не погоджуватися з даним тлумаченням. Однак практично ця діяльність впливає також на права й обов'язки держав-членів. У силу авторитету організації, розуміння нею тих чи інших норм враховується державами.

Тлумачення статуту повинне здійснюватися органами організації в тій частині, що відноситься до їх компетенції, регулює їх діяльність. У ході розробки Статуту ООН було визначено, що кожен орган буде тлумачити частини Статуту, які відносяться до його конкретних функцій. Подібне тлумачення у випадку визнання його державами стає обов'язковим. Таким шляхом відбувається розвиток змісту установчих актів міжнародних організацій.

Посадові особи міжнародних організацій підкреслюють значення динамічного тлумачення установчих актів. У доповіді Генерального Секретаря ООН Генеральній Асамблеї у 1999 р. говориться, що Статут - це живий документ. Не недоліки Статуту, а наші утруднення в застосуванні його принципів до нової ери породили для нас складні ситуації.

Тенденція до удосконалювання змісту Статуту ООН шляхом тлумачення його положень одержала подальший розвиток. Органи ООН усе більш широко тлумачать свої повноваження за Статутом, і таке тлумачення знаходить юридичну чинність у

результаті мовчазного визнання його державами. Розширено тлумачить свої повноваження і Рада Безпеки. Так, відповідно до глави VII Статуту ООН, Рада вправі починати дії у випадку актів агресії, погрози міжнародному світу. Іншими словами, мова йде про акти агресії одних держав проти інших. Проте Рада рахувала можливим прийняти рішення про дії для ліквідації внутрішніх конфліктів у ряді країн, витлумачивши їх як погрозу світу [181].

Істотно зріс авторитет рішень і консультативних висновків Міжнародного Суду як засобів тлумачення не тільки Статуту ООН, але і загальних норм міжнародного права, включаючи його основні принципи [175]. У рішенні 1986 р. у справі "Нікарагуа проти США" Суд істотно уточнив положення Статуту про індивідуальну і колективну самооборону і тим самим зміст принципу незастосування сили.

Суд відіграє істотну роль у рішенні питань про розмежування компетенції головних органів ООН. Він, наприклад, визначив, що розгляд політичних аспектів суперечки такими політичними органами, як Генеральна Асамблея і Рада Безпеки, не перешкоджає рішенню їм юридичних аспектів [86, р. 19].

Усе це підтверджує, що інтерпретаційна діяльність органів ООН по своїх результатах нерідко наближається до правотворчої. Аналогічне положення і з іншими міжнародними організаціями. Колишній Генеральний директор Міжнародної організації праці Н. Валтикос пише, що "рішення органів спостереження МОП, які варто розглядати як різновид прецедентного права, внесли визначений вклад у з'ясування, а в деяких сферах і в розвиток стандартів, встановлених Статутом МОП і конвенціями" [166, р. 179].

В сучасних умовах участь міжнародних організацій у правотворчому процесі - широко розповсюджене явище, підтвердженням цьому є діяльність ЮНЕСКО, ВОЗ, ВМО, ІКАО, ІМО та інших. Безпосередньо правотворча функція міжнародних організацій, спеціалізованих установ ООН, МАГАТЕ і деяких інших міжурядових організацій виникла з одержанням права на складання міжнародних договорів. Договірні практика міжнародних організацій на сучасному етапі - стабільне явище [113].

"Держави, учасники Конвенції про міжнародну морську організацію сьогодні засновують Міжнародну морську організацію" [47]. Конвенція є одним з найменувань міжнародного договору, як правило, на рівні урядів по спеціальних питаннях співробітництва, наприклад, поштові конвенції, конвенції у сфері праці, консульські конвенції, у сфері морської діяльності.

Доцільно розглянути більш детально, як приклад, питання, яки торкаються Міжнародної морської організації яка є міждержавною організацією, об'єднанням держав, створеної на основі міжнародного договору для виконання визначених цілей, яка має відповідну систему органів, та володіє правами й обов'язками, відмінними від прав і обов'язків держав-членів, і заснована відповідно до міжнародного права.

Мета Організації визначена в ст. 1 Конвенції про ІМО і зводяться до наступного:

1) забезпечувати механізм співробітництва урядів у сфері урядового регулювання і практики в технічних питаннях будь-якого роду, яких торкається міжнародне торгове судноплавство; заохочувати і сприяти загальному прийняттю практично можливих максимальних норм у відношенні безпеки на морі, ефективності судноплавства, запобігання забруднення моря із суден і боротьби з ним, а також розглядати адміністративні і правові питання, зв'язані з цілями, викладеними в цій статті;

2) заохочувати усунення дискримінаційних мір і зайвих обмежень, яких торкається міжнародне торгове судноплавство, з боку урядів для того, щоб надавати світовій торгівлі можливості без дискримінації користатися послугами судноплавства; сприяти і заохочувати зусилля урядів по розвитку свого національного судноплавства і з метою забезпечення безпеки, що не є самі по собі дискримінаційними за умови, що це не ґрунтується на мірах, спрямованих на обмеження для суден усіх прапорів брати участь у міжнародній торгівлі;

3) забезпечувати розгляд Організацією (відповідно до частини II Конвенції) питань, що стосуються несправедливих обмежень з боку судноплавних компаній;

4) забезпечувати розгляд Організацією будь-яких питань, які стосуються судноплавства і впливу судноплавства на морське середовище, що можуть бути передані їй будь-яким органом чи спеціалізованою установою ООН;

5) забезпечувати обмін інформацією між урядами з питань, що знаходяться на розгляді Організації.

З п'яти зазначених цілей перша є технічної, друга і третя відносяться до економічних і комерційних проблем, які мають відношення як до урядів, так і до судноплавних компаній, четверта і п'ята підкреслюють зв'язок ІМО з іншими організаціями системи ООН і визначають Організацію як форум для міжнародного співробітництва й обміну інформацією.

При приєднанні чи ратифікації Конвенції деякі країни зробили різного роду заяви. Так, в одних заявах указувалося, що міри, спрямовані на заохочення і розвиток національного флоту, розглядаються ними як відповідними цілям ІМО. Інші країни відзначали, що ніщо в Конвенції не буде торкатися національного законодавства, яке відноситься до обмеження монополій і ділової практики (США). Нарешті, незвичайно тверду заяву зробили Скандинавські країни, у якій вказувалося, що вони розглянуть питання про денонсацію Конвенції, якщо ІМО почне здійснювати компетенцію в зазначених питаннях. Ці країни, а також Греція завжди підтримували принцип вільного міжнародного судноплавства, яке повинне здійснюватися тільки вільно і з чесною конкуренцією. Даний принцип розглядається як абсолютно життєвий елемент у повсякденній економічній політиці тих держав, які володіють великим морським флотом і необмеженим обсягом морської торгівлі. У цих країн з'являлася алергія лише при одному згадуванні про те, що зазначені питання знаходяться в компетенції спеціалізованої установи ООН. Причина такої реакції полягала в побоюванні того, що відкрите членство Організації може привести до створення більшості, що не буде підтримувати політику, розглянуту ними, як економічно необхідну [169, р. 313].

Незважаючи на всі заперечення і застереження, вважалося, що після вступу в силу в Конвенції мається досить широке поле діяльності у відношенні економічних і комерційних питань. Деякі думали, що ІМО може розглядати розбіжності між

країнами-судновласниками і країнами-вантажовласниками, питання дискримінаційної практики у портах, питання діяльності судноплавних конференцій, включаючи розробку комерційного кодексу для їх операцій [177].

Незважаючи на зміни, які вносилися в Конвенцію, у тому числі й у ст.1, вони ніколи не торкалися і не змінювали компетенції Організації у сфері економіки і комерції. Однак, не виключено, що в результаті змін, що відбуваються у світі, у тому числі й у зв'язку з реорганізацією ЮНКТАД, ІМО в майбутньому зможе повернутися до виконання визначеної частини цього мандата. І цей час настає, тому що не можна вирішувати питання комплексно, з урахуванням глобалізації, без сфери економіки і комерції. Існує маса багатобічних конвенцій міжнародного права, які не можна віднести безпосередньо, прямо до розряду регулюючих умови морських перевезень, але які винятково важливі для забезпечення вільного і безпечного мореплавства взагалі. Можна перелічити велику кількість конвенцій, які регулюють міжнародні морські правовідносини, які містять документи найрізноманітнішого значення, що наочно свідчить об значній економічній, грошовій складовій відповідного регулювання, іноді лише вкрапляємо у технічні, експлуатаційні, навігаційні та інші правила.

Міжнародна правосуб'єктність ІМО визначається тим, що вона є вторинним похідним суб'єктом міжнародного права, оскільки створена основними суб'єктами - державами. Тому, як і інші міжнародні організації, ІМО не має суверенітет - верховенство держави над своєю територією і населенням.

Функції ІМО, зазначені в ст. 2, зводяться до наступного:

а) Організація розглядає і виносить рекомендації по питанням, зазначеним вище як ціль перша, друга і третя, котрі можуть бути передані їй членами Організації, будь-яким органом чи спеціалізованою установою ООН чи будь-якою іншою міжурядовою організацією, чи з питань, які стосуються судноплавства і впливу судноплавства на морське середовище, які можуть бути передані будь-яким органам чи спеціалізованим установам ООН. Варто мати на увазі, що у відповідності зі ст. 3 з питань, що, на думку Організації, можуть бути вирішені в порядку звичайної ділової практики, прийнятої в міжнародному судноплавстві.

Організація повинна рекомендувати саме такий спосіб рішення питань. Якщо ж, на її думку, яке-небудь питання, яке стосується несправедливих обмежень з боку судноплавних компаній, не може бути урегульоване у порядку звичайної ділової практики прийнятої в міжнародному судноплаванні, чи коли дійсно виявиться, або не може бути вирішене у такому порядку Організацією, за умови що це питання вже було предметом прямих переговорів між зацікавленими членами, на прохання одного з цих членів вже розглядала це питання. Збереження положень цієї статті в Конвенції, незважаючи на сказане по цій проблемі, говорить про можливість перегляду ІМО свого відношення до неї в майбутньому;

б) Організація забезпечує розробку проектів конвенцій, угод чи інших відповідних документів і рекомендує їх урядам і міжурядовим організаціям, а також скликає такі конференції, які можуть бути необхідні;

в) ІМО забезпечує механізм для консультацій між членами Організації й обміну інформацією між урядами, а також виконує функції, які випливають з цих трьох положень (а, б, в), зокрема, ті, котрі покладаються на неї відповідно до міжнародних документів, які стосуються судноплавання і його впливу на морське середовище;

г) Організація сприяє, при необхідності і відповідно до частини X Конвенції, технічному співробітництву в рамках її компетенції.

Варто звернути увагу на те, що питання технічного співробітництва не включені в мету Організації, а згадуються лише у функціях і в частині X, присвяченій Комітету з технічного співробітництва.

У зв'язку з вступом у силу з 16 листопада 1994 р. Конвенції ООН з морського права 1982 р., слід зазначити і ті функції, які покладаються на ІМО у зв'язку з цим важливим міжнародно-правовим інструментом. Строго говорячи, ІМО прямо згадується лише в одному місці, у п. 2 ст. 2 Додатка VIII "Спеціальний арбітраж". У цій статті встановлюється, що списки експертів у сфері судноплавання, включаючи забруднення із суден і в результаті поховання, ведуться Міжнародною морською організацією чи належним допоміжним органом, якому вона делегувала свої функції. З цих списків у разі потреби сторони обирають арбітрів [177].

У багатьох статтях Конвенції 1982 р. міститься згадування про "компетентну міжнародну організацію" і "загальноприйнятих міжнародних нормах і стандартах". Що стосується Організації, то в ході переговорів на III Конференції ООН з морського права ясно розумілося, що в тих місцях проекту, коли "компетентна міжнародна Організація" згадувалася в однині, такою компетентною Організацією є ІМО. Наприклад, згідно ст. 22, прибережна держава, установлюючи морські коридори і схеми поділу руху в територіальному морі, бере до уваги рекомендації компетентної міжнародної організації. У протоках, використовуваних для міжнародного судноплавства, перш ніж встановлювати чи замінити морські коридори або вводити чи замінити схеми поділу руху, держави, які граничать із протоками, передають пропозиції компетентної міжнародної організації з метою їх затвердження (ст. 41). Так само повинне підходити і держава-архіпелаг (ст. 53).

Згідно ст. 60, будь-які покинуті чи більш не використовувані установки чи спорудження у виняткової економічної зоні повинні бути прибрані з метою забезпечення безпеки судноплавства з обліком будь-яких загальноприйнятих стандартів, встановлених у зв'язку з цим компетентною міжнародною організацією. Майже всі норми Конвенції, присвячені забрудненню із суден, містять таке ж згадування. Так, згідно п. 1 ст. 211, держава, діючи через компетентну міжнародну організацію чи загальну дипломатичну конференцію, установлює міжнародні норми і стандарти для запобігання, скорочення і збереження під контролем забруднення морського середовища із суден. Якщо прибережна держава вважає, що у визначеному, чітко позначеному районі його виняткової економічної зони ці міжнародні норми і стандарти не відповідають особливим умовам і потрібно прийняття спеціальних обов'язкових мір, воно може направити у відношенні такого району повідомлення компетентної міжнародної організації, представляючи наукові і технічні докази в підтримку таких мір. Протягом 12 місяців після одержання такого повідомлення ця організація визначає, чи відповідають умови в даному районі особливим вимогам. Тільки після винесення такого визначення організацією прибережна держава зможе прийняти у відношенні цього району особливі закони і правила.

Коли ІМО тільки починала функціонувати, її основною задачею була розробка міжнародних договорів і іншої законодавчої бази для забезпечення безпеки навігації і запобігання забруднення моря. Ця задача була в основному виконана до кінця 70-х років, і після цього організація сконцентрувала увагу на відновленні законодавчої бази і забезпеченні її ратифікації як можна більшим числом країн. Вона настільки процвітала в цьому, що деякі конвенції поширюються в даний час більш ніж на 98% світового тоннажу морських торгових суден [79].

Розглянемо концепцію компетенції яка мається на увазі (implied competence) у сфері діяльності міжнародних організацій на прикладі ІМО.

У доповіді Секретаріату ІМО, підготовленому в зв'язку з вступом Конвенції ООН з морського права в силу відзначається, що широке визнання і юридична безперечність універсального мандата ІМО відповідно до міжнародного права ґрунтується на наступних фактах:

- 155 суверенних держав, які представляють усі регіони світу, у даний час є членами ІМО;
- усі члени ІМО можуть брати участь у розробці рекомендацій, які містять стандарти безпеки і запобігання забруднення морського середовища. Ці правила і стандарти, як правило, приймаються консенсусом;
- усі держави, незалежно від того, чи є вони членами ІМО чи ООН, запрошуються для участі в конференціях для прийняття нових конвенцій.

Більш складним є питання про "застосовні міжнародні норми і стандарти" чи "загальноприйнятих міжнародних нормах і стандартах". На думку одних авторів, "загальноприйняті міжнародні норми і стандарти" - це норми звичайного права, які базуються на положеннях відповідних угод, а також розпорядження, які базуються на необов'язкових рішеннях компетентної міжнародної організації. Такі стандарти можуть бути обов'язковими чи в силу того, що вони складають частину режиму, встановленого угодою, чи оскільки вони самі є нормами звичайного права, чи тому, що їх практична природа така, що не потрібна інкорпорація в яку-небудь угоду для того, щоб зробити їх обов'язковими [167]. Інші думають, що будь-яка спроба пояснення цих положень повинна виходити з того, що норми, стандарти та інше,

означають щось, що відрізняється як від конвенційних зобов'язань держави, так і від норм звичайного права. Вони виступають у формі "особою" категорії правових положень, які роблять на відповідну державу той вплив, на яке вони розраховані, не завдяки своєю "власної" силою, а винятково "за допомогою" положень Конвенції ООН з морського права. Наприклад, згідно п. 4 ст. 21, іноземні судна, здійснюючи право мирного проходу через море, повинні дотримувати всі такі закони і правила і всі загальноприйняті міжнародні правила, які стосуються запобігання зіткнення в морі. У п.2 ст.39 прямо говориться про те, що судна при транзитному проході через протоку повинні дотримувати Міжнародні правила попередження зіткнення в морі, тобто COLREG 1972 року. Таким чином, держава - учасник Конвенції 1982 р. буде зобов'язана жадати від своїх суден виконання COLREG незалежно від того, чи є воно учасником цей конвенції.

В цілому, у результаті проведеного дослідження проблем та перспектив реалізації правотворчої компетенції міжнародних організацій в умовах інтеграційних процесів можна дійти до загального висновку про те, що держави-учасниці пов'язані резолюціями органів організацій у межах їх компетенції та відповідно до встановленої юридичної сили цих резолюцій, що встановлюється установчим актом організації, а реалізуються з урахуванням національного законодавства держави, на території якої організація виконує свої функції.

При цьому міжнародні організації, які володіють елементами наднаціональності, у своїх установчих документах (статутах, положеннях) мають спеціально застережені положення, які передбачають обов'язкову чинність прийнятих рішень для усіх держав-учасниць. Ці рішення носять характер норм *jus cogens* і надають юридичної природі таких міжнародних організацій особливу юридичну якість.

На сучасному етапі слід відзначити інтерпретаційну діяльність міжнародних організацій як окремий різновид міжнародної правотворчості, що полягає в офіційному тлумаченні міжнародно-правових норм, що містяться у відповідних актах. При здійсненні інтерпретаційної функції міжнародні органи й організації впливають і на зміст інших міжнародних норм, практичним прикладом чого є

діяльність ООН. Тлумачення цілей і принципів Статуту ООН безпосередньо впливає на міжнародне право в цілому, цілями і принципами якого вони також є. При цьому будь-яке тлумачення здійснюється у світлі цілей і принципів Статуту ООН як універсальної міжнародної міжурядової організації загальної компетенції.

Виходячи з подібної інтерпретації, слід відзначити, що загальноприйняті міжнародні норми і стандарти – це норми звичайного права, які базуються на положеннях відповідних угод, а також розпорядження, які базуються на необов'язкових рішеннях компетентної міжнародної організації. Такі стандарти можуть бути обов'язковими чи в силу того, що вони складають частину режиму, встановленого угодою, чи оскільки вони самі є нормами звичайного права, чи тому, що їх практична природа така, що не потрібна інкорпорація в яку-небудь угоду для того, щоб зробити їх обов'язковими.

В цілому, можна констатувати, що на сучасному етапі розвитку правової інтеграції у відносини між собою вступають вже не тільки окремі держави, але й їх інтеграційні угруповання і об'єднання як особливі суб'єкти сучасної системи міжнародного права. Водночас і міжнародні неурядові організації є сьогодні активними учасниками в таких угрупованнях як на глобальному, так і на регіональному рівнях. У сучасних умовах існує гостра та невідкладна проблема щодо міжнародно-правового механізму, регулюючого відповідальність та прозорість дій міжнародних неурядових організацій, та потребує подальшого аналізу ролі міжнародних неурядових організацій у процесі розвитку сучасної системи міжнародного права.

При цьому можна відзначити такі форми участі та співпраці України з міжнародними організаціями у сучасних умовах правової глобалізації та європейської міждержавної інтеграції: а) повне членство в організації; б) асоційоване членство в організації; в) участь в роботі організації на рівні спостерігачів; г) партнерські відносини з організацією за певними напрямками діяльності не на основі членства; д) використання вироблених міжнародною організацією нормативно-правових актів та рекомендацій.

Висновки до розділу 3

Визначено, що на сучасному етапі розвитку правової інтеграції у відносини між собою вступають вже не тільки окремі держави, але й їх інтеграційні угруповання і об'єднання як особливі суб'єкти сучасної системи міжнародного права. Водночас і міжнародні неурядові організації є сьогодні активними учасниками в таких угрупованнях як на глобальному, так і на регіональному рівнях. У сучасних умовах існує гостра та невідкладна проблема щодо міжнародно-правового механізму, регулюючого відповідальність та прозорість дій міжнародних неурядових організацій, та потребує подальшого аналізу ролі міжнародних неурядових організацій у процесі розвитку сучасної системи міжнародного права.

При цьому окреслено такі форми участі та співпраці України з міжнародними організаціями у сучасних умовах правової глобалізації та європейської міждержавної інтеграції: а) повне членство в організації; б) асоційоване членство в організації; в) участь в роботі організації на рівні спостерігачів; г) партнерські відносини з організацією за певними напрямками діяльності не на основі членства; д) використання вироблених міжнародною організацією нормативно-правових актів та рекомендацій.

ВИСНОВКИ

У результаті проведеного дослідження проблем теорії та практики правотворчої діяльності міжнародних організацій у сучасних умовах можна дійти до таких найважливіших висновків:

1. Міжнародні організації є особливим правовим феноменом, іманентно притаманним сучасному етапу міжнародно-правового розвитку, оскільки за своєю концептуальною сутністю є стабільною інституціональною формою постійного забезпечення спільних інтересів суверенних держав як на універсальному, так і на регіональному рівні, що відображає методологічний підхід до міжнародного співробітництва як організованого, структурованого, систематичного процесу, який практично спрямований на належне інструментальне забезпечення міжнародного правопорядку.

2. Можна відзначити такі суттєві ознаки міжнародної міждержавної організації як суб'єкта міжнародної правотворчості: а) міжнародна міждержавна організація створюється державами, які фіксують свій намір в установчому акті (зазвичай – статуті) як спеціальному різновиді міжнародного договору; б) існує та діє в межах установчого акту, який визначає її статус та повноваження, що надає її правоздатності, правам та обов'язкам функціональний характер; в) є постійно діючим об'єднанням, що проявляється у її стабільній структурі, у системі її постійних органів; г) заснована на принципі суверенної рівності держав-членів, при цьому членство організації підпорядковане певним правилам, які характеризують участь держав у діяльності її органів та представництво держав при організації; д) держави пов'язані резолюціями органів організацій у межах їх компетенції та відповідно до встановленої юридичної сили цих резолюцій; е) кожна міжнародна організація має сукупність прав, які властиві юридичній особі й ці права зафіксовані в установчому акті організації або у спеціальній Конвенції та реалізуються з врахуванням національного законодавства держави, на території якої організація виконує свої функції; ж) міжнародні організації мають привілеї та імунітети, які

забезпечують їх нормальну діяльність та визнаються як у місці розташування її штаб-квартири, так і у будь-якої державі при здійсненні їх власних функцій.

3. Межі правотворчості міжнародних організацій як форми реалізації їх правосуб'єктності визначаються такими основними чинниками: а) формально-юридичні положення установчих актів ММУО про принципову можливість відповідної організації створювати міжнародно-правові норми, крім внутрішнього права міжнародної організації; б) дотримання імперативної вимоги про відповідність процесу та змісту правотворчості міжнародних організацій загально визнаним міжнародно-правовим нормам та принципам, що свідчить про її спрямованість на прогресивний розвиток міжнародного права; в) наявність явно вираженого або мовчазного консенсусу держав-членів при застосуванні ММУО дискреційних правотворчих повноважень, прямо не окреслених положеннями установчих актів, що є допустимим у сучасних глобалізаційних умовах, які вимагають швидкого та ефективного реагування міжнародних інституціональних структур у відповідності до загально визнаних міжнародно-правових принципів, норм, а також статутарних цілей і завдань міжнародної організації.

12. Специфічною ознакою правотворчості міжнародних організацій є особливий спосіб створення міжнародно-правових норм, які створюються самими суб'єктами права – учасниками організацій (насамперед, державами), в той час як у внутрішньодержавному праві правові норми та джерела створюються законодавчими, виконавчими, а в деяких правових системах – і судовими органами, тобто окремими державними інститутами.

4. Суб'єктами міжнародного права, які набувають певні права та обов'язки у відповідності до правових актів міжнародних організацій, є держави, міждержавні організації, народи і нації, що борються за незалежність (держави у стані утворення), державоподібні утворення і лише частково і в суттєво обмеженому обсязі фізичні особи, натомість у внутрішньодержавних правових системах такими суб'єктами, як правило, виступають фізичні та юридичні особи, органи державної влади й місцевого самоврядування, політичні партії, громадські організації, інші соціальні об'єднання.

5. На сучасному етапі розвитку правової інтеграції у відносини між собою вступають вже не тільки окремі держави, але й їх інтеграційні угруповання і об'єднання як особливі суб'єкти сучасної системи міжнародного права. Водночас і міжнародні неурядові організації є сьогодні активними учасниками в таких угрупованнях як на глобальному, так і на регіональному рівнях. У сучасних умовах існує гостра та невідкладна проблема щодо міжнародно-правового механізму, регулюючого відповідальність та прозорість дій міжнародних неурядових організацій, та потребує подальшого аналізу ролі міжнародних неурядових організацій у процесі розвитку сучасної системи міжнародного права.

6. Можна відзначити такі форми участі та співпраці України з міжнародними організаціями: а) повне членство в організації; б) асоційоване членство в організації; в) участь в роботі організації на рівні спостерігачів; г) партнерські відносини з організацією за певними напрямками діяльності не на основі членства; д) використання вироблених міжнародною організацією нормативно-правових актів та рекомендацій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аверков В. М. Теоретические проблемы унификации. В. М. Аверков. *Московский журнал международного права*. 2000. № 3. С. 60-69.
2. Татам А. Право Європейського Союзу : Підручник для студентів ВНЗ (переклад з англійської). К. : Абрис, 1998. 424 с.
3. Алексеев С. С. Право: азбука – теория – философия: Опыт комплексного исследования. М. : Статут, 1999. 712 с.
4. Ануфриева Л. П. Международное частное право : Учебник в 3-х томах. Т.2. Особенная часть. М. : Юристъ, 2002. 656 с.
5. Анцелевич Г. О. Міжнародне право : Підручник. К. : Алерта, 2003. 410 с.
6. Анцилотти Д. Курс международного права. М. : Иностран. лит., 1961. 447 с.
7. Асосков А. В. Правовые формы участия юридических лиц в международном коммерческом обороте. М. : Юристъ, 2003. 349 с.
8. Баймуратов М. А. Международное публичное право : Учебник. Х. : Одиссей, 2003. 752 с.
9. Бирюков П. Н. Международное право : Учебное пособие. М. : Юристъ, 1998. 416 с.
10. Блажиевська М. В. Імплементация норм міжнародного морського права: правова теорія і практика України: Автореферат дисертації на одержання наукового ступеня кандидата юридичних наук : 12.00.10. К. : КНУ, 2005. 19 с.
11. Блищенко И. П. Прецеденты в международном публичном и частном праве. 2-е изд., доп. М. : Изд. МНИМП, 1999. 472 с.
12. Броунли Я. Международное право. Кн. 1 / Под ред. Г. И. Тункина. М. : Прогресс, 1977. 536 с.
13. Буткевич В. Г. Міжнародне право. Основи теорії : Підручник. К. : Либідь, 2002. 608 с.
14. Василенко В. А. Основы теории международного права. К. : Вища школа, 1988. 300 с.

15. Василенко В. А. Проблемы теории международного права. К. : Вища школа. Головное изд-во, 1989. 388 с.
16. Васильева-Чекаленко Л. Д. Україна в міжнародних відносинах (1944 – 1996) : Навчальний посібник. К. : Освіта, 1998. 176 с.
17. Вейс З. Б. Иерархичность системы и вызов времени. *МЖМП*. 1996. № 4. С. 21-29.
18. Венгеров А. Б. Теория государства и права : Учебник для юридических вузов. М. : Юриспруденция, 1999. 528 с.
19. Венская конвенция о праве международных договоров : Комментарий / Талалаев А. М. М. : Юрид. лит. 1997. 120 с.
20. *Відомості Верховної Ради України*. 1997. № 40. Ст. 262.
21. Гавердовский А. С. Имплементация норм международного права. К. : Вища школа. Головное изд-во, 1980. 320 с.
22. Гаврилов В. В. Международный механизм контроля за имплементацией универсальных актов о правах человека. *Моск. журнал междунар. права*. 1995. № 4. С. 24-37.
23. Гаврилов В. В. Теории трансформации и имплементации норм международного права в отечественной правовой доктрине. *Моск. журнал междунар. права*. 2001. № 2. С. 39-61.
24. Гетьманчук О. Євроінтеграція уповільненої дії. *Дзеркало тижня*. 2006, 28 жовтня. С. 5.
25. Голуб Н. В. Україна та міжнародні організації : Інформаційно-довідкове видання. К. : Кондор, 2003. 212 с.
26. Голунский С. А. Теория государства и права. М. : Госюриздат, 1940. 340 с.
27. Глобалізація і безпека розвитку : Монографія / О. Г. Білорус, Д. Г. Лук'яненко та ін. К. : КНЕУ, 2001. 733с.
28. Даниленко Г. М. Соотношение и взаимодействие международного договора и международного обычая. *Советский ежегодник международного права*. М., 1983. С. 108-116.

29. Действующее международное право. В 3-х томах : Том 1. М, 1966. 600 с.
30. Дмитрієв А. І. Міжнародне публічне право : Навч. Посібник. К. : Юрінком Інтер, 2000. 640 с.
31. Договоры неправительственных организаций: Что дальше? *Экоконтакт. Ежемесячный бюллетень*. 1993. № 6. С. 6-7.
32. Дополнительный Протокол к Европейской Социальной Хартии, 01 июля 1998 г. *Международно-правовые акты о правах человека : Сборник документов*. М., 1998. С. 70-85.
33. Друзенко Г. Жовте світло подальшому розширенню ЄС. *Дзеркало тижня*. 2006, 18 листопада. С. 6.
34. Евинтов В. И. Многоязычные договоры в современном международном праве. К., 1981. 220 с.
35. Ермолаев В. Г. Международное частное право : Курс лекций. М. : Юристъ, 2000. 176 с.
36. Європейський Союз. Консолідовані договори. К., 1999. 300 с.
37. Європейський союз: основи політики , інституційного устрою та права. К. : Заповіт, 2000. 368 с.
38. Загальна теорія держави і права / Колодій А. М., Копейчиков В. В., Лисенков С. Л. та ін. К. : Юрінком Інтер, 1998. 320 с.
39. Заключение международных договоров / И. И. Лукашук ; Рос. Акад. наук, Ин-т государства и права. М. : Волтерс Клувер, 2004. 672 с.
40. Закони України. Міжнародні договори України. Том 14. К., 1998. 400 с.
41. Зимненко Б. Л. Международное право и российское право: их соотношение. *Моск. журнал междунар. права*. 2000. № 3. С. 162–168.
42. Иванов Г. Г. Международная морская организация. 2-е изд., доп. Одесса : Латстар, 1999. 392 с.
43. Иванов Г. Г. Міжнародна морська організація. 2-е видання, доповнене. Одеса : ЛАТСТАР, 1999. 392 с.
44. Марченко М. Н. Государство и право в условиях глобализации. М. : Проспект, 2009. 400 с.

45. Байтин М. И. О принципах и функциях права. *Правоведение*. 2000. № 3. С. 5-7.
46. Когда государство убивает. Смертная казнь против человека. М. : Прогресс, 1989. С. 398-402.
47. Конвенция о Международной морской организации (Женева, 6 марта 1948 года) (в ред. от 10.11.1984).
48. Конвенция ООН по морскому праву 1982 года. *Конституция для океанов (UNCLOS 82) : Учебно-методическое пособие / Сост. Е. В. Додин, С. А. Кузнецов / Под ред. С. В. Кивалова. Библиотека журнала «Торговое мореплавание»*. 1998. №3/11.
49. Конвенция ООН по морскому праву от 10 декабря 1982 г.
50. Конституція України. Из змінами і доповненнями, внесеними Законом України від 8 грудня 2004 року № 2222- IV. К. : Атіка. 64 с.
51. Консультативное заключение о некоторых расходах ООН. *ICJ Reports.1962*. P. 151.
52. Корецкий В. М. Международное хозяйственное право. Очерк первый : Международное хозяйственное право (ориентировка в понятии) // *Корецкий В. М. Избранные труды : В 2 кн. Кн. 1*. К. : Наук. думка, 1989. 344 с.
53. Кудряшов С. М. Новые тенденции развития права международной правосубъектности. *Право и политика*. 2000. № 8. С. 118-125.
54. Курс международного права : В 7 т. Т.1. Понятие, предмет и система МП / Ю. А. Баскин, Н. Б. Крылов, Д. Б. Левин и др. М. : Наука, 1989. 360 с.
55. Левин Д. Б. Актуальные проблемы теории международного права / Д.Б. Левин. М. : Наука, 1974. 264 с.
56. Литвин С. Поза зоною досяжності України. *Юрист*. 2004. № 9(2). С. 54-57.
57. Лукашук И. И. Международное право. Особенная часть. Учебник. М. : Издательство БЕК, 1998. 410 с.
58. Лукашук И. И. Искусство деловых переговоров. М., 2001. 300 с.

59. Лукашук И.И. Международное право. Общая часть. М. : Изд-во БЕК, 1996. 371 с.
60. Лукашук И. И. Международно-правовое регулирование международных отношений (системный подход). М. : Международные отношения, 1975. 176 с.
61. Лукашук И. И. Механизм международно-правового регулирования. К. : Вища школа, 1980. 165 с.
62. Лукашук И. И. Право международной ответственности. *Международное публичное и частное право*. 2002. № 2(6). С. 30-43.
63. Лукашук И. И. Современное право международных договоров. В 2 томах. Том I. 250 с.
64. Максимов С. І. Співвідношення міжнародного та національного права (філософські аспекти) *Вісник Академії правових наук України*. 1996. № 7. С. 157-163.
65. Маланчук П. Вступ до міжнародного права за Ейкхерстом. Харків : Консум, 2000. 592 с.
66. Международное право в документах. Учебное пособие. М., 2000. 300 с.
67. Международное право в документах. Учебное пособие. М., 2000. 400 с.
68. Международное право. Учебник для вузов. М. : Норма-Инфра, 1999. 350 с.
69. Международное право : Учебник / Игнатенко Г. В., Тиунов О. И. и др. М. : НОРМА, 2000. 584 с.
70. Международное право : Учебник / Талалаев А. Н., Тункин Г. И, Шестаков Л. Н. и др. М. : Юридическая литература, 1999. 560 с.
71. Международное публичное право : Учебник. / Под ред. К. А. Бекяшева. М. : Проспект, 1999. 608 с.
72. Гускоз Ж. Міжнародне право : Підручник. К. : «АртЕк», 1998. 148 с.
73. Мережко А. А. Транснациональное торговое право (lex mercatoria). – К. : Таксон, 2002. 464 с.
74. Миронов Н. В. Международное право: нормы и их юридическая сила. М. : Юридическая литература, 1980. 159 с.

75. Міжнародні організації : Навч. посіб./ За ред. О. С. Кучика. К. : Знання, 2005. 497 с.
76. Неправительственные организации и департамент общественной информации Секретариата ООН : Вопросы и ответы. Информационный центр ООН в Москве. Департамент общественной информации. М., 1997. 250 с.
77. Нешатаева Т. Н. Международные организации и право. Новые тенденции в международно-правовом регулировании. 2-е изд. М. : Дело, 1999. 272 с.
78. Общая теория права и государства : Учебник / Под ред. В. В. Лазарева. – 3-е изд., перераб. и доп. М. : Юристъ, 2001. 520 с.
79. Организация Объединенных Наций: основные факты. Издательство «Весь Мир». М., 2000. 300 с.
80. Правила о персонале ИМО. Одобрены Резолюцией А.15 (1). Неоднократно изменялись и дополнялись.
81. Рабінович П. М. Основи загальної теорії права та держави : Навч. Посібник К. : Атіка. 2001. 176 с.
82. Радойнов П. М. Съгласуване на вътрешно державното и международното право. София : Наука и изкуство, 1971. 176 с.
83. Радченко Л. Деякі правові аспекти регулювання діяльності транснаціональних корпорацій. *Право України*. 2005. № 11. С. 134-137.
84. Резолюция ГА ООН 53/101 «Принципы и установки для ведения международных переговоров» от 20 января 1999 г.
85. Резолюции А.500 (XII) «Цели Организации на 1980-е годы».
86. Решение по делу о дипломатическом и консульском персонале США в Тегеране // ICJ. Reports. 1980. P. 19.
87. Руденко Л. В. Транснаціональні корпорації : Навч.метод. посібник. К. : КНЕУ, 2004. 227 с.
88. Словарь международного права. М. : Междунар. отношения, 1982. 245 с.
89. Спекторский Е. Е. Юриспруденция и философия. *Философские основания теории международных отношений*. Вып. 3. М., 1990. С. 136-148.

90. Тарасов О. В. Международные неправительственные организации и международное право. Х., 1999. 300 с.
91. Теория государства и права : Учебник. 3-е изд., расшир. и доп. / Под ред. М. Н. Марченко. М.: Зерцало, 2000. 624 с.
92. Тимченко Л. Д. Международное право. Х. : Консум; Унив. внутр. дел, 1999. 528 с.
93. Тихонов А. Вторая ООН. *Финансовые известия*. 2003. 5 авг.
94. Тункин Г. И. Теория международного права. М. : Международные отношения, 1970. 511 с.
95. Коллонтай В. М. Пределы новой экономики. *Философия хозяйства*. 2001. № 1. С. 138-148.
96. Указ Президента України «Питання Воєнної доктрини України» від 21 квітня 2005 року. *Офіційний вісник України*. 2005. № 17. Ст. 900.
97. Указ Президента України «Про додаткові заходи щодо прискорення вступу України до Світової організації торгівлі» від 5 вересня 2001 року. *Урядовий кур'єр*. 2001. № 165.
98. Указ Президента України «Про затвердження Стратегії інтеграції України до Європейського Союзу» № 615/98 від 11 червня 1998 року. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2001. № 3. С. 58-67.
99. Указ Президента України «Про Міжвідомчу комісію з питань підготовки України до вступу в НАТО» № 429/2006 від 22 травня 2006 року. *Офіційний вісник України*. 2006. № 21.
100. Указ Президента України «Про Національний Центр з питань Євроатлантичної інтеграції України» № 157/2006 від 28 лютого 2006 року. *Офіційний вісник України*. 2006. № 6. Ст. 528-529.
101. Улахович В. Е. Международные организации : Справ. Пособие / В. Е. Улахович. М., 2005. 400 с.
102. Усенко Е. Т. Соотношение и взаимодействие международного и национального права и Российская Конституция. *Моск. журнал междунар. права*. 1995. № 2. С. 13-28.

103. Усенко Е. Т. Теоретические проблемы соотношения международного и внутригосударственного права. *Советский ежегодник международного права, 1977*. Москва, 1979. С. 57-86.

104. Фельдман Д. И. Основные тенденции развития международной правосубъектности. Казань : Издательство Казанского университета, 1974. 90 с.

105. Хартія про Особливе партнерство між Україною та організацією Північноатлантичного Договору. Мадрид, 9 липня 1997 року. 8 с.

106. Хоффман Л. Україна на шляху до Європи. К. : Фенікс, 2001. 344 с.

107. Циганкова Т. М. Міжнародні організації : Навч. – метод. посіб. для самост. вивч. дисц. К. : КНЕУ. 2003. 183 с.

108. Чалий В. Куди веде Україну «дорожня карта» євроінтеграції. *Дзеркало тижня*. 2007, 17 березня. С. 5.

109. Черниченко С. В. Теория международного права : В 2-х т. Т. 1 : Современные теоретические проблемы. М. : НИМП, 1999. 336 с.

110. Чубарев В. Л. Проблема співвідношення міжнародного і національного права та Конституція України. *Конституція України – основа подальшого розвитку законодавства : Зб. наук. праць*. Вип. 2. К. : Інс-т зак-ва ВРУ, 1997. 320 с.

111. Чубарев В. Л. Проблема співвідношення міжнародного і національного права та Конституція України. *Конституція України – основа подальшого розвитку законодавства: Зб. Наук. праць*. Вип. 2. Київ: Інс-т зак-ва ВРУ, 1997. С. 44-56.

112. Шемякин А. Н. Современное международное морское право и перспективы его развития. Одесса : Издат-Информ ОГМА, 2002. 316 с.

113. Шibaева Е. А. Правовые вопросы структуры и деятельности международных организаций : Учеб. пособие. 2-е изд. М. : Изд-во МГУ, 1988. 192 с.

114. Шумилов В. М. Международное экономическое право в эпоху глобализации. Москва : Междунар. отношения, 2003. 272 с.

115. Шуршалов В. М. Международные правоотношения. М. : Междунар. отношения, 1971. 240 с.

116. Сучасне міжнародне морське право і практика його застосування Україною : Наукове видання / Щіпцов О.А, Анцелевич Г.О., Висоцький О.Ф. та ін.

К. : «Наукова думка», 1995. 342 с.

117. Энциклопедический юридический словарь / Под общ. ред. В. Е. Крутских. 2-е изд. М. : ИНФА-М, 1998. 368 с.

118. Яновский М. В. Генеральная Ассамблея ООН. Кишинев : Штиинца, 1979. 300 с.

119. Akande D. International Organizations. International Law. Malcolm D. Evans (General Editor). Oxford University Press Inc., New York, second edition, 2006. 833 p.

120. Alan Boyle. SOFT LAW IN INTERNATIONAL LAW-MAKING Oxford University Press -Oxford New York Second edition 2006.

121. Catherine Redgwell. INTERNATIONAL ENVIRONMENTAL LAW Oxford University Press -Oxford New York Second edition 2006.

122. Chanaka Wkkremasinghe. IMMUNITIES ENJOYED BY OFFICIALS OF STATES AND INTERNATIONAL ORGANIZATIONS. Oxford University Press - Oxford New York Second edition 2006.

123. Convention For the Amelioration of the Condition of the Wounded and Sick in Armed Forces in the Field. Geneva, 12 August 1949.

124. Convention for the c. Protection of Civilian Persons in Time of War. – Geneva, 1949.

125. Dapo Akande. INTERNATIONAL ORGANIZATIONS. Oxford University Press -Oxford New York Second edition 2006.

126. Degan V. Sources of International Law. London, 1997. 552 p.

127. Dinah Shelton INTERNATIONAL LAW AND 'RELATIVE NORMATIVITY' Oxford University Press Oxford New York Second edition 2006

128. Doc/ E/C.2/1999/2/Add.20.

129. URL: ec.europa.eu/europedirect

130. URL: ec.europa.eu/europedirect

131. Eileen Denza THE RELATIONSHIP BETWEEN INTERNATIONAL AND NATIONAL LAW Oxford University Press -Oxford New York. Second edition 2006.

132. European Convention (# 124) on the Recognition of the Legal Personality of the International Non-Governmental Organizations. – Council of Europe, Strasburg, 24

April 1986. – www.conventions.coe.int/

133. Gerhard Loibl INTERNATIONAL ECONOMIC LAW Oxford University Press -Oxford New York Second edition 2006.

134. Hazel Fox INTERNATIONAL LAW AND RESTRAINTS ON THE EXERCISE OF JURISDICTION BY NATIONAL COURTS OF STATES Oxford University Press Oxford New York Second edition 2006

135. URL: <http://www.imo.org>

136. URL: <http://www.rada.gov.ua>

137. URL: <http://www.un.org>

138. URL: <http://www.un.org/russian/online/loc1.htm>

139. Hugh Thirlway THE SOURCES OF INTERNATIONAL LAW Oxford University Press -Oxford New York Second edition 2006.

140. Iain Scobbie WICKED HERESIES OR LEGITIMATE PERSPECTIVES? THEORY AND INTERNATIONAL LAW Oxford University Press -Oxford New York Second edition 2006.

141. ILC Reports (2003), Report of the International Law Commission on the Work of its 54 th Session (UN Doc A/57/10).

142. International Law. Malcolm D. Evans (General Editor). – Oxford University Press Inc., New York, second edition, 2006, - p.833.

143. International Law Association: International Trade Law Committee. – 6th Report // Materials of Berlin ILA Conference. – Berlin. – 2004.

144. James Crawford and Simon O'Ueson THE NATURE AND FORMS OF INTERNATIONAL RESPONSIBILITY Oxford University Press -Oxford New York Second edition 2006.

145. Kelsen H. Pure Theory of Law. Berkeley & Los Angeles: University of California, 1967. 365p.

146. Klabbbers J. An Introduction to International Institutional Law. Cambridge: Cambridge University Press, 2002.

147. LEG. 69/4/1.

148. Malanczuk Peter Akehurst's. Modern Introduction to International Law. Seventh revised edition (1997), Routledge. 449 p.
149. Malcolm D Evans. THE LAW OF THE SEA Oxford University Press -Oxford New York Second edition 2006.
150. Malgosia Fitzmaurice THE PRACTICAL WORKING OF THE LAW OF TREATIES Oxford University Press -Oxford New York Second edition 2006.
151. Malone, Linda A. International Law. The Professor Series. International Law, 2nd Edition (1998), Emanuel Publishing Corp. 271 p.
152. Martti Koskenniemi. WHAT IS INTERNATIONAL LAW FOR? Oxford University Press. Oxford New York Second edition 2006.
153. Merezhko A.A., Nelip M.I. Development of the Legal System of Ukraine in the Context of Contemporary International Law. Kyiv : Nauk. Dumka, 1998. 79 p.
154. MSC XXV/17; MSC XXVI/19; LEG.XII/8; LEG.XIV4; LEG.XVII/7.
155. Nagy K. Problems of the Relationship between International and Domestic Law. Questions of International Law / Ed. by György Haraszti. – Budapest : A.W.Sijthoff, Leyden, Académiai Kiado, 1977. P.129-152.
156. Oppenheim L. International Law. A Treatise, 2nd edn 1912, Vol I (Peace).
157. Phoebe Okowa. ISSUES OF ADMISSIBILITY AND THE LAW ON INTERNATIONAL RESPONSIBILITY Oxford University Press -Oxford New York Second edition 2006.
158. Plant G. Multilateral Resource Exploitation Treaties: Interpretation by Follow-up Bodies. Control over Compliance with International Law. Dordrecht, 1991. P. 107.
159. Robert McCarquodale THE INDIVIDUAL AND THE INTERNATIONAL LEGAL SYSTEM Oxford University Press -Oxford New York Second edition 2006.
160. Samir Mankabady The International Maritime Organization. Croom Helm Ltd., London, 1986, vol.1, p.14.
161. Schachter O. Law-Making in the United Nations. Perspectives on International Law. London, 1995. P. 126.

162. Seidl-Hohenveldern I. Transformation or Adoption of International Law into Municipal Law // *The International & Comparative Law Quarterly*. 1963, vol. 12, p.88-124.

163. Shearer I.A. *Starke's International Law*. 11th Edition. London, 1994. 384p.

164. Shermers H.G. *International institutional law*. Maryland, 1980.

165. Simma B. NATO, the UN and the Use of Force: Legal Aspects // *EJIL*. 1999. No. 1-E, p.16.

166. Valticos N. *The Sources of International Labour Law*. *International Law and Us Sources*. Deventer. 1989. P. 179.

167. Van Reenen. Rules of Reference in the New Convention on the Law of the Sea in Particular in Connection with Pollution of the Sea by Oil from Tankers. «*Netherlands Year book of International Law*», 1981, № 9, p.12.

168. URL: web.worldbank.org

169. Wilhelm H. Lampe. The «New» International Maritime Organization and its Place in Development of International Maritime Law. *Journal of Maritime Law and Commerce*, Vol. 14, №3, July, 1983, p. 313.

170. Wolfrum, Rudiger *The emerging customary law of marine zones: state practice and the Convention on the law of the Sea* // *Netherlands yearbook of International Law*. – 1987. – (Vol. XVIII). – p. 144.

171. URL: www.coe.kiev.ua

172. URL: www.ebrd.com

173. URL: www.equal-europlatform.eu

174. URL: www.europa.int.ua

175. URL: www.icj-cij.org

176. URL: www.imf.org

177. URL: www.imo.org

178. URL: www.nato.int

179. URL: www.pabsec.org

180. URL: www.rada.gov.ua

181. URL: www.un.org

182. URL: www.undp.org.ua

183. URL: www.wto.org

184. Zorn A. Grundzuege des Voelkerrechts. Leipzig: J.J.Weber, 1903. p.315.

185. Словарь иностранных слов. 18-е изд., стер. М. : Русский язык, 1989. 624 с.

186. Шибаета Е. А. Право международных организаций: Вопросы теории. М. : Междунар. отношения, 1986. 160 с.

187. Ушаков Н. А. Принцип единогласия великих держав в ООН М. : Изд-во АН СССР, 1956. 176 с.

188. Kennedy P. The Parliament of Man: The United Nations and the Quest for World Government. London : Allen Lane, 2006. 361 p.

189. Касьян Н. Ф. Консенсус в современных международных отношениях: Междунар. отношения, 1983. 179 с.

190. Василенко В. А. Ответственность государств за международные правоотношения. К., 1976. 267 с.

191. Юрченко С. Проблема формування світового уряду в теорії міжнародних відносин. *Нова політика*. 2000. № 4. С. 12-18.

192. Тамир М. З. Роль ООН у мирному розв'язанні спорів і конфліктів. *Право України*. 2003. № 1. С. 135-138.

193. Тимченко Л. Д. Міжнародне право. К. : Знання, 2012. 631 с.

194. Ильин М. В. Суверенитет: развитие понятийной категории. *Суверенитет. Трансформация понятий и практик* / под ред. М. В. Ильина, И. В. Кудряшовой; Моск. гос. ин-т междунар. отношений (ун-т) МИД России, каф. сравнит. политологии. М. : МГИМО-Университет, 2008. С. 14-42.

195. Баймуратов М. О. Правова модернізація Ради Безпеки ООН: проблеми теорії та практики / М. О. Баймуратов, Ю. О. Волошин, Є. В. Годованик, М. М. Юрлов ; за ред. проф. М. О. Баймуратова. Одеса : Фенікс, 2013. 270 с.

196. Международное право и национальное законодательство. Ин-т законодательства и сравнительного правоведения при Правительстве Российской Федерации. М. : Эксмо, 2009. 704 с.

197. Крылов Н. Б. Правотворческая деятельность международных организаций / под ред. И. И. Лукашук. М. : Наука, 1988. 300 с.
198. Буткевич В. Г., Войтович С. А., Григоров О. М., Заблоцька Л. Г., Задорожній О. В. Міжнародне право : Основні галузі : Підручник для студ. вищих навч. закл. за спец. «Міжнародне право», «Міжнародні відносини» / В. Г. Буткевич (ред.). К.: Либідь, 2004. 814 с.
199. Завадская Л. Н. Проблемы реализации права. Правовая система социализма. Функционирование и развитие. кн. 2; ред. кол. В. Н. Кудрявцев и др.; отв. ред. А. М. Васильев. М.: Юридическая литература, 1987. 328 с.
200. Хлестов О. Н. Организация Объединенных Наций: её перспективы. *РЕМП, 2000*. СПб., 2001. С. 9-22.
201. Антипенко В. Ф. : Підручник у 3 томах. К. : НАУ, 2012 р. Т.1. 420 с.
202. Кияниця І. П. Імплементация норм міжнародного права в правовій системі ФРН : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.11. К., 2004. 182 с.
203. Віденська конвенція ООН «Про право міжнародних договорів» від 23.05.1969 р. URL:
http://zakon2.rada.gov.ua/rada/show/995_118
204. Буткевич В. Г., Мицик В. В., Задорожній О. В. Міжнародне право. Основи теорії : Підручник для студ. вищ. навч. закладів за спец. «Міжнародне право», «Міжнародні відносини» / В. Г. Буткевич (ред.). К. : Либідь, 2002. 608 с.
205. Дмитрієв А. І. Міжнародне публічне право. К., «Юрінком–Інтер», 2000. 640 с.
206. Анцелевич Г. О. Міжнародне публічне право. К.: Алерта, 2005. 424 с.
207. Ліпкан В. А. Міжнародне право: підручник. К. : КНТ, 2009. 752 с.
208. Ушаков Н. А. Международное право : Учебник. М. : 2000. 304 с.
209. Антипенко В. Ф. Теории мирового развития и антитеррористическое право. Логика сопрягаемости. К., 2007. – 400 с.
210. Мережко О. О. Поняття та сутність сучасного міжнародного права. *Юридичний журнал «Юстиніан»*. 2008. № 7. С. 15-22.

211. Игнатенко Г. В. Международное право / Г. В. Игнатенко, О. И. Тиунов ; 3 – е изд., перераб. и доп. М. : 2005. 624 с.
212. Шатуновский-Бюрно С. В. Устав ООН на рубеже XXI века: прошлое, настоящее и будущее. *РЕМП*. СПб., 2000. С. 15-24.
213. Репецкий В. М. Міжнародне публічне право : Підручник. 2–ге вид. / За ред. В. М. Репецького. К., 2012. 437с.
214. Андрусенко О. В. Договірні–правова практика США стосовно норм міжнародних договорів. *Юридичний радник*. 2007. № 3. С. 60-68.
215. Крассовский О. А. Протокол о биологической безопасности 2000 г. и его взаимосвязь с актами ВТО. *Актуальные проблемы правопорядка*. М., 2003. Вып. 6. С. 65–72.
216. Губань Р. Проблема реформування Ради Безпеки на сучасному етапі *Юридична газета*. 2006. № 6. URL:<http://www.yurgazeta.com/oarticle/2093/>
217. Лухтерхандт О. Международно-правовые аспекты «грузинской» войны (2008) URL:<http://www.hrighs.ru/text/b26/Chapter1%204.htm>
218. Бруз В. С. Операції ООН з підтримання миру: уроки історії і шляхи підвищення ефективності. *ООН у системі міжнародних відносин: Історичний досвід і перспективи: Ювілейний збірник, присвячений 50-річчю ООН* / Ю. М. Мацейко та ін. К. : Либідь, 1995. 300 с.
219. Буроменський М. В. Міжнародне право : Навч. посібник / За заг. ред. М. В. Буроменського. К. : Юрінком Інтер, 2005. 336 с.
220. Карташкин В. А. Международное право и мировой порядок в XXI веке. *Юрист-международник*. 2005. № 1. С. 2-8.
221. Статут Організації Об'єднаних Націй і Статут Міжнародного Суду ООН від 26 червня 1945 р. URL:http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_010
222. Пронюк Н. В. Сучасне міжнародне право : навч. посібник. К. : КНТ, 2008. 621с.
223. Калинин А. В. Экономические санкции ООН и односторонние экстерриториальные меры экономического принуждения: сравнительный анализ. *Юрист-международник*. 2005. № 4. С. 30-36.

224. Поздняков Э. А. Системный подход и международные отношения. М. : Наука, 1976. 250 с.
225. Іващенко О. Л. Роль національного суду у внутрішньодержавному механізмі реалізації норм міжнародного права. *Український часопис міжнародного права*. 2013. № 1. С. 114-121.
226. Толстих В. К. Рішення міжнародних судів. *Науково-практичний фаховий журнал «Міжнародне право»*. 2012. № 2. С. 34-39.
227. Капустин А. Я. Международные организации в глобализирующемся мире. М. : РУДН, 2010. 320 с.
228. Усенко Е. Т. Очерки теории международного права. М. : Норма, 2008. 240 с.
229. Осминин Б. И. Принятие и реализация государствами международных договорных обязательств. М. : Волтерс Клувер, 2006. 408 с.
230. Лукашук И. И. Конституции государств и международное право. М. : Спарк, 1998. 124 с.
231. Баймуратов М. О., Хоббі Ю. С. Модифікації державного суверенітету в умовах європейської інтеграції в контексті взаємовідносин Європейського Союзу з державами-членами / за ред. д.ю.н., проф., Заслуженого діяча науки і техніки України М. О. Баймуратова. Суми : Університетська книга, 2013. 300 с.
232. Мазур Т. І. Державний суверенітет як політико-правове явище. *Актуальні проблеми політики*. 2014. Вип. 52. С. 222-229.
233. Сафонов М. Современные подходы к изучению международных отношений. *Международные процессы*. 2010. Том 8. № 2 URL: <http://www.intertrends.ru/one/006.htm>
234. Гнатовський М. М. Європейський правовий простір: концепція та сучасні проблеми. К. : Видавничий дім «Промені», 2005. 222 с.
235. Угода про асоціацію між Україною та ЄС : Короткий посібник з асоціації URL:http://www.eeas.europa.eu/archives/delegations/ukraine/documents/association_agreement/guide.pdf
236. Шпакович О. М. Особливості правосуб'єктності міжнародних

економічних організацій. *Актуальні проблеми міжнародних відносин : Зб. наук. праць*. К. : Київський національний університет імені Тараса Шевченка. Інститут міжнародних відносин. 2001. Вип. 28 (Ч. I). С. 136-149.

237. Шпакович О. М. Особливості правотворчого процесу та правові акти МЕО. *Актуальні проблеми міжнародних відносин : Зб. наук. праць*. : Київський національний університет імені Тараса Шевченка. Інститут міжнародних відносин. – 2002. Вип. 32 (Ч. II). С. 189-196.

238. Barkin J. Samuel. *International Organization: Theories and Institutions*. Palgrave Macmillan, 2006. 185 p.

239. Малинин С. А. Правосуб'єктність міжнародних організацій. *Правоведение*. 1992. № 5. С. 55-56.

240. Нешатаева Т. Н. *Международные организации и право. Новые тенденции в международно-правовом регулировании*. М. : Дело, 1998. 272 с.

241. Klabbeers J. *An Introduction to International Law*. Cambridge, 2004. 300 p.

242. Баймуратов М. А. Организация Объединенных Наций в условиях глобализации: вопросы модернизации и повышения эффективности деятельности / М. А. Баймуратов, Ю. А. Волошин, В. Б. Мелинишин; под ред. М. А. Баймуратова. – М. : ТрансЛит, 2008. 272 с.

243. *Handbook of International Relations* / Ed. by W. Carsnaes, T. Risse, B. Simmons. L., 2002. 200 p.

244. Лебедева М. М. *Мировая политика*. М. : Аспект Пресс, 2003. 365 с.

245. Krasner S. D. *International Regimes*. N. Y., 1983. 372 p.

246. Rosenau J. *Turbulence in World Politics*. Oxford, 1990. 467 p.

247. Keohane R. The Promise of Institutional Theory. *International Security*. 1995. Vol. 43, Summer. P. 70-78.

248. *Юридична енциклопедія : В 6 т. / Редкол. : Ю. С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. К. : «Укр. енцикл.». 1998. Т. 2 : Д–Й. 1999. С. 667-668.*

249. Баймуратов М. О., Василькова Є. А. *Європейські стандарти регіонального самоврядування: актуальні питання конституційно-правового забезпечення в Україні*. Одеса : Фенікс, 2013. 216 с.

250. Про затвердження Методичних рекомендацій щодо забезпечення приведення положень розроблюваних проектів нормативно-правових актів з питань оподаткування акцизним збором у відповідність до законодавства Європейського Союзу та вимог положень угод ГАТТ-СОТ : Наказ Державної податкової адміністрації України від 26 грудня 2003 р. № 631. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/GDPI6393.html